

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

סעודה שלישית פרשת

ויחי תש"ב

דרוש התעוררות מוסר לימי השוכבי"ם

לעורר הלב להתאמץ בתשובה - וללמוד זכות שיועיל אף תשובה הקטנה שלנו

- יעקב חשש על כנים יותר מעל רמה ותולעה • "וידרך" תשובה הורית
- משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה • אין אדם מת אלא מתוך הפמלה
- בסדום אל תבא נפשי: ביאור טעות זמרי והמרגלים • בידה תוכיח
- העיקר אצל הקב"ה הוא "נקודת הלב" • תועלת כל תנועה של תשובה
- ע' יום בין אגרת לאגרת • אמירת ברוך שם בחשאי • המקרה לא יתמיד

נעתקו בלשון אידיש

עם ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י
מערכת לשון קדשו
מאנטריאל קאנאדא
1-514-585-3040
קונטרס 83

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (בארץ ישראל) 1-718-298-4641

צו הערך די תורה ס"ג ויחי תשי"ב

דרוקט: # → 1220 → 1 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

גאנץ קלאר (53 מינוט)

☆☆☆☆

ברכת מזל טוב

הר"ר בעריש ב"ר אליעזר שווימער הי"ו

לרגל שמחת נישואי בנו החתן אלימלך נ"י

עב"ג בת הר"ר אברהם בערקאוויטש הי"ו

זכות לימוד התורה דברים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם, שהזיווג יעלה יפה,
ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, על דרך ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

•

לע"נ הרב החסיד המפואר, מרביץ תורה לעדרים רבות בשנים, רחם ומוקיר רבנו והדריך צאצאיו להכניע לזולתו

מוה"ר יחזקאל בן הגה"צ רבי חיים משה ז"ל בינער

ה' רבוק ומקושר בכל נימו נפשו למרן רבינו הקדוש זי"ע,
זכה לברך מקחו של צדיק בארה"ק בהו"ל חידושי תורה תשט"ז-תשי"ז ולהפיץ ספרו הקדוש ויואל משה
נפטר עשרה במבט תשע"ד

•

לע"נ האשה החשובה אשה יראת ה'

מרת רחל לאה בת הר"ר ברוך יודא ע"ה אקערמאן

אשת מוה"ר ישראל זאב ז"ל

נפטרה ה' כסלו דהאי שנת תשע"ט לפ"ק

•

לע"נ האשה החשובה מרת ניהא ב"ר שלמה יוסף הכהן ע"ה געלב - נפטרה ט"ו מבט תשס"ז

ישלם ה' פעלם הטוב של כל המסייעים לדבר מצוה לברך מקחו של צדיק,
ויהי חלקם בין מזכי את הרבים, ויזכו לשפע רב ולברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם

KolSatmar.com

קושיות ודיוקים בתחלת הפרשה

א

קושיא א

למה מונה הכתוב רק מה שחי יעקב בארץ מצרים, ולא מה שחי במקומות אחרים

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְחִי יָמָיו יַעֲקֹב שְׁנֵי חָמִיּוֹן שָׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמָאתַיִם שָׁנָה.

(א) פרעגט מען די קשיא, וואָס רעכנט ער עפעס אויס [נאָר] וואָס ער האָט געלעבט אין מצרים, און נישט וואָס ער האָט געלעבט אין אנדערע מקומות.

ב

קושיא ב

ברש"י רכיון שמת יעקב התחיל השעבוד. וקשה דמצינו במדרשים שהשעבוד התחיל אחר מיתת יוסף, וכל השבטים, וכל הדור יורדי מצרים, וצ"ב ליישב כל הסתירות

רש"י זאָגט: למה פרשה זו סתומה. כיון שמת 'יעקב' נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. [ומקורו בבראשית רבה (צו, א)].

(ב) פרעגט מען דאָך די קשיא, ס'שטייט דאָך (שמו"ר א, סד) ווילאנג 'יוסף הצדיק' איז געווען [בחייו] האָט זיך נישט געקאָנט אָנהייבן דער שעבוד, ער איז דאָך געווען אַ מלך.

נאָך מער שטייט ווילאנג 'אחד מן השבטים' קיים [לא התחיל השעבוד]^א, און [ווילאנג] איינער פונעם 'דור' [של השבעים נפש, לא התחיל השעבוד]^ב. וצריך ליישב כל הסתירות [שבזה].

ג

קושיא ג

אם הפרשה סתומה הוא עבור התחלת השעבוד שמשעת פטירת יעקב, למה הוצג מקומה אצל "ויחי" יעקב, ולא במקום שנכתב הסתלקותו

(ג) נאָך פרעגט מען די קשיא, אַז דאָס [הסתומה] איז געווען [ווייל] כיון 'שמת יעקב' נסתמו עיניהם ולבם של ישראל, העט דאָס גיווען געברויכט צו שטיין 'די סתומה' ביי דעם ענין פונעם 'הסתלקות', [כגון בפסוק] **וַיָּגֹעַ וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּי (מט, לג), אָדער ביי הָאָסֶפוּ וְאֵגִידָהּ לָכֶם (שם, א)** [כשקבצם לפני הסתלקותו לברכם]. צום סוף איז עס 'געשטעלט' ביים **"וַיְחִי יַעֲקֹב"**.

ד

[קושיא ד - מתוך הדרוש]

למה ביקש יעקב דוקא חסד של אמת "שאנינו מצפה לתשלום גמול"

וַיִּקְרָבוּ יָמָיו וְיִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לְבָנָיו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצְאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת רַגְלֵי וְעֲשֵׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֱמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם. ופירש"י, חסד ואמת, חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאנינו מצפה לתשלום גמול. ופירשתי בסעודת ליל ש"ק, דלכאורה לפי הוזה היה לו לומר "חסד אמת" כיון שהוא ענין אחד "חסד של אמת", וביארתי דבאמת הם שני ענינים, דמצד יוסף

^א כן הוא בסדר עולם (פרק ג), ובילקוט שמעוני (רמז קסב), והובא ברש"י וארא (ו, טז).

^ב כן הוא בשמות רבה (א, ח).

^ג הנה בהמשך הדרוש האריך רבינו בכמה ענינים שלא הזכירם בין הקושיות, ונתארך הדרוש, ולא חזר רבינו לסיים הביאורים שהיה בדעתו לומר בישוב קושיא א-ב-ג. (ועיין בספרי רבינו בהרה"ש דרושים לפרשת ויחי ופרשת שמות, מה שמיישב זאת בכמה אופנים).

שידע שיעקב לא מת הוא "חסד", ומצד המצריים הוא "אמת" דהיינו חסד של אמת. אמנם יש למה למה באמת ביקש יעקב והקפיד שהמצריים יעשו לו דוקא חסד של אמת באופן "שלא יצפו לתשלום גמול" על זהו. (הקושיא בדברי רבינו באות נג)

ה

[קושיא ה - מתוך הדרוש]

למה חשש יעקב על הכינים יותר מעל סתם רמה ותולעה

ה) אַל אַל תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. והמעם פירש"י כי סופה להיות עפרה בנים ומרחשין תחת גופי. והוא פלא גדול למה חשש יעקב על הכינים, דממה נפשך, הלא מצד דרך הטבע אין הגוף קיים בזמן ארוך כזה של קרוב למאתים שנה, אלא מאי שידע יעקב כי בגופו לא ישלמו רמה ותולעה ורקבון, וכמו שהיה באמת, אם כן למה היה לו לחשוש על הכינים יותר מעל סתם רמה ותולעה. (הקושיא בדברי רבינו באות מב)

י

קישויות ודיוקים בפסוק וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו

[להלן בפרשה כתיב: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו] הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים.

די גמרא זאָגט אין פסחים^י, ביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא יש בכך פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו. פתחו כולם ואמרו, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. הָאֵט עַר פֶּתַח וְאָמַר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

זאָגט די גמרא, מ'זאָגט עס [ברוך שם] בְּחֻשָּׁאִי, מ'זאָגט עס [בלחש, דעם] בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד [בשעת קריאת שמע].

[כי אמרי רבנן היכי נעביד], נימרינהו, לא אָמְרוּ משה, ווידעראום מ'זאָל [עס] גאָרנישט זאָגן, איז דאָךְ אָמְרוּ יַעֲקֹב, [ולכן] זאָגט מען עס בְּחֻשָּׁאִי. משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה^י [ונתאוותה לזה], הָאֵט אִיר נִישַׁט געפּאַסט [לבקש בגלוי מזה, אבל היה לה צער], הִתְחִילוּ [עבדיה] לֵהֲבִיא לָהּ בְּחֻשָּׁאִי. [עד כאן דברי הגמרא].

ז

קושיא ו

להבין שאלת יעקב שמא יש בכך פסול, והלא הכל היה נגלה ליעקב אבינו, והיה מכיר אותם שהם שבטי קה הקדושים, ואיך חשב לשאול עליהם כך

[דאָרף מען] צו פאַרשטיין דעם גאַנצן מאמר.

(ו) 'קודם', וואָס ער הָאָט געקלערט "שמא יש בכך פסול".

^י בגמרא פסחים (נו). אמר רבי שמעון בן לקיש, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הַיָּמִין [זמן קץ הגאולה], ונסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד [ופירש"י: שמע ישראל], לאביהם היו אומרים. אמרו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו? [ופירש"י: להאי ברוך שם כבוד מלכותו, בקריאת שמע], לא אָמְרוּ משה רבינו. לא נאמרוהו? אָמְרוּ יַעֲקֹב. התקינו שהיו אומרים אותו בחשאי [=בלחש]. אמר רבי יצחק, אמרי דבי רבי אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה [ונתאוותה לאכול ממנו], אם תאמר [בפירוש לעבדיה שיביאו לה] יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער. התחילו עבדיה [שהבינו מעצמם שהיא רוצה את התבשיל] להביא בחשאי [כלי גנאי].

^י פירש"י ביומא (עה): ציקי קדירה. תבלין לתבשיל ערב ומבושם.

יעקב אבינו האט זיי דען נישט געקענט?, דאָס איז דאָך געווען די הייליגע "שְׁבִטֵי קָה".

[והלא יעקב אמר] (מח, יט) **יְדַעְתִּי כִּנִּי יְדַעְתִּי**, [ווען ער [יוסף] האָט געוואָלט שטעלן מנשה און אפרים] [שיהא מנשה לימין יעקב], האָט ער אים געזאָגט **יְדַעְתִּי כִּנִּי יְדַעְתִּי**, ואמרו במדרש' שאמר יעקב **יְדַעְתִּי מעשה תמר [ויהודה], ומעשה בלהה [וראובן], אַלְדִּיגס ווייסט ער [ואף העתידות, וכמו שסיים ואמר, גם הוא יהיה לָעַם וגו'] אֶחָיו [הקטן] יִגְדֵל [מִמֶּנּוּ] וְיָרֵעוּ יְהִי מְלֶא הַגּוֹיִם. ער ווייסט מער [מיוסף, ולכן] שפֵּל אֶת יָדָיו כִּי מִנְּשֵׁה הַבְּכוֹר. ער האָט אַלעס געוואוסט [אף מה שיהיה לדורות]. און דאָ האָט ער נישט געוואוסט וואָס טוט זיך צווישן די קינדער?, [עד שחשש לשאול] שמא יש בכם פסול, ער האָט אַריינגעקלערט?.**

ח

קושיא ז

להבין בתשובת השבטים, למה הוצרכו לומר "כשם שאין בלבך אלא אחד" כך אין בלבנו אלא אחד, והיה סגי שיאמרו רק "אין בלבנו אלא אחד", והלא מצד הקב"ה בעצם אחדותו אין שייך אלא אחדות פשוט אמיתי

(ז) [גם יש להבין בתשובת השבטים, הלשון שאמר] "כשם שאין בלבך אלא אחד", זאָלן זיי זאָגן [בלוין] "אין בלבנו אלא אחד, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". איז דען עפעס דאָ צוויי ערליי סאָרט אחדות [ח"ו, עד שיוצרכו לומר] "כשם" [שאין בלבך], אַזוי ווי ביי 'דיר', איז דען פאָרהאַנדן אַנדערש?!

ט

קושיא ח

ואם מצדם של יעקב והשבטים, שרצו לדמות עצמם למדרגת יעקב אבינו והשנותיו באחדותו ית"ש, על זה קשה לאידך גיסא, והאידך יכלו לדמות עצמם ליעקב אבינו בחור האבות, שבדאי היתה מדרגתו בידור השם באופן יותר נעלה (ח) [ואם מצדם של השנות יעקב והשבטים, אם כן יוקשה לאידך גיסא, כי הלא] אודאי יעקב אבינו איז דאָך געגאַנגען [בהשגותיו] 'העכער פון יעד', [כי יעקב היה] מוכחר שבאבות, ס'איז געווען 'העכער'. [ולומר] אַז זיי זאָלן דערגרייכן וואָס יעקב אבינו האָט דערגרייכט, האָבן זיי נישט געקאַנט אודאי דערגרייכן, [אפילו] 'ווי גרויס' זיי זענען געווען, [אָבער] יעקב אבינו איז געווען 'נאָך גרעסער'.

מ'איז מיידד דעם באַשעפער [יעדער] לויט זיין השגה, איז אודאי געווען אויף אַ העכערן אופן [השגות היחוד של יעקב]. וואָס דען האָבן זיי געזאָגט "כשם" שאין בלבך אלא אחד [כך אין בלבנו אלא אחד], ס'איז דען 'פונקט אַזוי' געווען?, איז עס דען געווען פונקט אַזוי ווי ביי אים?.

יעדער זאָגט 'קריאת שמע', יעדער איז מיידד השם יתברך, [וכמו שאומרים אשרינן שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומייתדים שמך, יעדער זאָגט

¹ בבראשית רבה (צו, ד): ו'אמר יוסף אל אָביו לא כן אָביו וגו', ו'אמר יוסף אָביו ו'אמר ידעתי בני ידעתי מעשה ראובן ובלהה ומעשה יהודה ותמר, מה דברים שלא נתגלו לך, נתגלו לי, דברים שנתגלו לך על אחת כמה וכמה, גם הוא יהיה לָעַם וגם הוא יגדל [ואולם אֶחָיו הקטן] יגדל מִמֶּנּוּ וְיָרֵעוּ יְהִי מְלֶא מְלֶא הַגּוֹיִם.

² ועיי' קושיא זו בדברי רבינו בס"ג ויחי תשט"ז בזה הלשון: האָבן זיי געזאָלט ענטפערן "אין בלבנו אלא אחד, שמע ישראל", וואָס איז דער "כשם שאין בלבך אלא אחד", וואָס איז דער "כשם", וואָס דארפן זיי מאַכן דערויף א 'דמיון'. "אחד" איז דאָך נישט פאָרהאַנדן נאָר איין גאַטונג אחדות, אחדות הבורא ב"ה, אחדות איז דאָך "אחד ואין שני" (תפלת אדון עולם), איז דען פאָרהאַנדן אַן אַנדער [סאָרט אחדות?], נאָך א מין אחדות?, וואָס האָבן זיי געברויכט צו זאָגן "כשם", אַזוי ווי ביי 'דיר' איז אחדות אַזוי איז ביי 'אונז', זאָלן זיי זאָגן סתם "אין בלבנו אלא אחד, שמע ישראל ה' אחד", ווייסט מען דאָך שוין אַז ס'איז דאָס זעלבע.

[קריאת שמע], אָבער אף על פי כן נישט יעדער זאָגט 'אייניג', ס'איז טאַקע 'איינ' יחוד ה' [מצד אחדותו יתברך], אָבער יעדער האָט דערצו אַ העכערע 'השגה', יעדער איז מייחד אַזוי ווי ווייט ער איז משיג. [וואס כן] ווי קען מען זאָגן גאָר אַזוי ווי, "פונקט אַזוי ווי דיין האַרץ" אַזוי איז אונזער האַרץ, "כשם שאין בלבך אלא אחד", ווי קען מען דאָס זאָגן ביי יעקב אבינו, כך אין בלבנו אלא אחד.

קושיא ט

להבין מה שהגמרא מדרמה אמירת ברוך שם, לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, שאין המשל דומה לנמשל (ט) וואָס איז דער [משל שאמרו בגמרא על אמירת] ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, [משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה], וואָס האָט אָנגעשמעקט [איך שייך ענין זה בהנמשל אצל אמירת שמע ישראל]. דאָס משל, דעס וואָס [התחילון] עֲבָדֶיָהּ וואָס מ'ברענגט עס אַריין בחשאי, וואָס איז דאָס [דומה להנמשל], וואָס איז עפעס דאָס משל דומה לנמשל, וואָס האָט [בשעת קריאת שמע] אָנגעשמעקט ? ... (ועיין עוד קושיא על פסוק זה, להלן אות יח)

יא

קושיאות ודיוקים בפסוק בְּסֹדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי

במדרש ובשרי: "בְּסֹדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי, זה מעשה "זמרי"

... [בְּסֹדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי בְּקֶהֱלָם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי]. זאָגט רש"י^ח, בְּסֹדֶם מיינט מען "די מעשה פון זמרי", בְּקֶהֱלָם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי [מיינט מען די מעשה] פון קרח'ן. דאָס איז פון מדרש 'דאָ אָט'^ט אין מדרש רבה (צח, ה).

יב

ובגמרא סנהדרין: בְּסֹדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי, אלו "המרגלים"

אין די גמרא שטייט אנדערש, די גמרא אין סנהדרין (קט:). די גמרא זאָגט בְּסֹדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי, אלו "המרגלים", בְּקֶהֱלָם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי, [זה עדת] קרח. [ונמצא דיש חילוק בין הגמרא והמדרש בפירוש "בסודם", אם קאי על 'זמרי' או 'המרגלים'].

יג

קושיא י

לפירוש הגמרא קשה: למה ייחס ענין "המרגלים" לשבט שמעון ולוי,

והלא "שבט לוי" לא נמלו חלק בהמרגלים, וגם "שבט שמעון" לא מצוינו שנמלו חלק במרגלים יותר משאר השבטים (י) דער מהרש"א פלאַגט זיך דאָרט^י [על פירוש הגמרא], ער האָט דאָך דאָס געזאָגט פאַר שמעון ולוי דירעקט, ער האָט דאָך נאָר געזאָגט פאַר שמעון ולוי [דעם פסוק] בְּסֹדֶם.

^ח ברש"י (ט, ו): בסודם אל תבא נפשי. זה מעשה זמרי, כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה בת יתרו מי החירה לך, אל יזכר שמי בדבר, שנאמר (פנחס כה, יד) זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, ולא כתב בן יעקב: בקהלם. כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אל תחד כבודי. שם אל יתחד עמהם שמי, שנאמר (קרח טז, א) ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי, ולא נאמר בן יעקב, אבל בדברי הימים (א' ה, כג) כשנתייחסו בני קרח על הדוכן, נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל.

^ט מה שאין כן בפרשת קרח, מבואר גם במדרש כפירוש הגמרא דלהלן. (ועיין בהערה יג).

^י במהרש"א (סנהדרין שם ד"ה ויקח): ואמר בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים כו'. יש להקשות מה ענין מרגלים לשבט לוי, שהרי לא היה עם המרגלים משבט לוי. ואם על שבט שמעון אמר, קשה למה נקטנו יותר משאר יי

מילא מחלוקת קרח [הנדרש מן "בקהלם", דאָס] איז געווען פון שבט "לוי". אָבער די מרגלים [הנדרש מן בסודם] איז דאָך געווען פון 'אלע' שבטים, ס'איז נישט עפעס מער געווען פון שבט 'לוי' [ווי אנדערע שבטים], אדרבה פון לוי איז דאָך "גאָרנישט" געווען [קיין מרגלים]. נאָר [שבט] "שמעון" קענסט דו זאָגן איז "אויך" געוועזן [כמו שאר השבטים], אָבער וואו שטייט דען ערגעץ אַ 'רמז ורמזיה'^א אַז שבט "שמעון" איז מער חייב געווען ביי די מרגלים מער ווי די 'אנדערע' שבטים.

זיי פלאָגן זיך שטאַרק דאָס צו פאַרענטפערן [לפירוש הגמרא. משא"כ לפירוש המדרש אתי שפיר זה, דבסודם זה זמרי שהיה משבט שמעון, ובקהלם זה קרח משבט לוי].

יד

קושיא יא

לפירוש המדרש קשה: למה הקדים מעשה זמרי שהיה בסוף המ' שנה, למעשה קרח שהיה בתחלת המ' שנה. [משא"כ לפירוש הגמרא נחא זה, כי מעשה המרגלים היה קודם מעשה קרח]

יא) נאָר 'דאָס' איז רעכט [להגמרא טפי מלהמדרש] זאָגן זיי [בהמפרשים], [דעס] וואָס ס'שטייט 'פריער' די מרגלים [קודם לקרח], זאָגן זיי^ב ווייל ס'איז 'פריער' געוועזן פון קרח'ן, איבערדעם [אמרו בגמרא כי] "בסודם" זענען די מרגלים. [משא"כ להמדרש דבסודם זה זמרי, קשה דהרין] זמרי איז דאָך געווען 'שפעטער' [בסוף הארבעים שנה, וקרח היה בשנה השניה, ואם כן] פאַרוואָס האָט ער 'מקדים' געווען זמרי'ן פאַר קרח.

טו

קושיא יב

גם ראוי ליישב הסתירה בין הגמרא והמדרש, אם "בסודם" הכוונה לזמרי או המרגלים

יב) אויף אַלענפאלס איז דאָך אַ סתירה [בפירוש בסדס], אין די גמרא איז 'אזוי' [דאלו המרגלים, ובמדרש הוא בענין אחר, דזה מעשה זמרי^ג. ויש ליישב הסתירה].

שבטים. אבל רש"י בחומש פירש בסודם אל תבא וגו' זו מעשה זמרי שנאמר בו נשיא בית אב לשמעוני ולא נאמר בו יעקב [ולפירושו אתי שפיר השיכות לשבט שמעון]. ואולי קבלה היה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם.

^א בא לסתור בזה תירוצ' מהרש"א שכתב דקבלה היה בידם שהמרגל דשבט שמעון היה בעל המעשה ביניהם. ועיין בלשון רבינו בס"ג ויחי תשי"ט שהביא תירוצ' מהרש"א, ואח"כ הקשה עליו כן, דלא מצינו בשום מקום איזה 'רמז' ששבט שמעון יהיה יותר בעל 'המעשה' אצל המרגלים משאר השבטים, וגם 'העונש' היה שוה על כל ישראל יחד ולא נשתנה שמעון משאר השבטים כלום. - וכן הקשה רבינו על המהרש"א בס"ג ויחי תשכ"א וז"ל: דער מהרש"א פלאַגט זיך [לתרין] ווייל ס'איז אפשר קבלה היתה בידם, דאָס איז א קבלה געווען. [אָבער] ס'איז שווער, עפעס א קבלה און ס'איז נישט מרומז אין פסוק קיין 'רמז ורמזיה' דערפון, הן ביי דער 'מעשה' הן ביים 'עונש' שטייען זיי אַלע גלייך, די אַלע מרגלים [חוץ מכלב ויהושע], די אַלע פון די צען שבטים.

^ב כן הוא הנזר הקודש (על הב"ר שם), וז"ל: ובהא דמפרש 'הגמרא' פרק חלק, בסודם אל תבא נפשי אלו המרגלים, כבר פירש שם מהרש"א דצריך לומר שהיה קבלה בידם וכו', אבל 'מדרשינו' יאמן בזה, כי לא נמצא לזה רמז 'בכתוב' בשום מקום, ולא גמיר לה להך מילתא 'בקבלה' [בדברי חכונ], ולכן מפרש לה על מעשה שטים שהיה ע"י זמרי נשיא בית אב "לשמעוני", וכן רש"י בחומש הניח לשון הגמרא והעתיק לשון מדרשינו בהיותו יותר קרוב לפשוטו, כי כן דרכו בכל מקום כנודע. - והא דבאמת 'תלמודא' לא בעי לפרושי נמי כשיטת 'אגדתין' [במדרש], יש לומר דהיינו משום דקשה ליה דאם כן איפכא מבעיא ליה, מעיקרא בקהלם אל תחד כבודי על מעשה קרח שהיה תחלה, ואחר כך בסודם אל תבא נפשי על מעשה שטים שהיה אחר כך בסוף המ' שנה, אבל למאי דמפרש לה אמעשה מרגלים נחא, שהיה קודם מעשה קרח. [ועיי"ש מה משייב שיטת המדרש, דס"ל שלא הקפיד הכתוב להזכיר סדר המעשים אלא סדר השבטים, שמעון ואח"כ לוי].

^ג ויותר קשה דבמד"ר עצמו (קרח יח, ה) דרשו ג"כ כמו בגמרא, שאמרו שם בסודם אל תבא נפשי אלו המרגלים וכו', וכאן במקומו דרשו שקאי על מעשה זמרי, וא"כ בעל המדרש גופיה סותר עצמו. (מס"ג ויחי תשי"ט).

טז

קושיא יג

בילקוט שמעוני מרכיב הפירושים, דמתחיל בסודם אלו "המרגלים" ומסיים בענין "זמרי". ויש להבין איך מקשר זה לזה נאָר אין מדרש ילקוט^י איז מער חידוש, דער מדרש ילקוט הייבט אָן אַזוי ווי די "גמרא", בַּסֶּדֶם אַל תָּבֵא נִפְשֵׁי אֱלֹו "המרגלים", און ער לאָזט אויס [שמסיים "כהמדרש"] מיט די "מעשה פון זמריין", עפעס בחדא מחתא^{טז}.

זעט עפעס אויס ווי ער זאָגט לכל הדיעות ביידע. [והיינו שמפרש שאין כאן מחלוקת, אלא לכל הדיעות הכוונה הן על זמרי והן על המרגלים (ולדבריו שפיר יתיישב קושיא יב)].

יג) [אמנם לדבריו שהכתוב רומז על שניהם ביחד, יוקשה כי] לכאורה ס'האָט נישט קיין שום קישור נישט [ענין זמרי לענין המרגלים], וואָס פֿאַר אַ קישור האָט דאָס די ביידע.

יז

איך האָב געזאָגט פֿאַריאָר^{טז} אויף דעם ענין [בישוב קושיות אלו שבפסוק בסודם], נאָר ס'דאַכט זיך מיר היצט [לבאר] אָן אַנדערע בחינה.

יח

קושיא יד

להבין הלשון אשר "יקרא" אתכם, והלא אין שום דבר שהוא "במקרה", אלא הכל בהשגחה נפלאה מן השמים, וכמו שמפרש הרמב"ם דכפל העונשים שבתוכחה שֶׁבַע בְּחֻמֹּתֵיכֶם הוא על מה שתולין את העונש שבא במקרה ולא בהשגחה

יד) [גם יש לדקדק בלשון הכתוב דלעיל] האָספּוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר "יקרא" אֲתֶכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. וואָס איז דאָס לשון "יקרא" אֲתֶכֶם. ער האָט געדאַרפֿט צו זאָגן את אשר יִהְיֶה לָכֶם. ס'איז לכאורה דער לשון "יקרא" א לשון "מקרה".

[והלא] דער רמב"ם זאָגט דאָךְ [לפרש לשון הכתוב בהתוכחה] וְאֵם תִּלְכוּ עִמִּי "קריי" (בחקותי כו, כא), [דהכוונה] 'דאָס' איז דער חטא, אַז מ'קלערט ס'איז אַ "מקרה". [כי באמת] אַלדינגס איז דאָךְ "בהשגחה נפלאה" פון הקדוש ברוך הוא, ס'איז נישט פֿאַרהאַנגען קיין "מקרה".

^י בילקוט שמעוני (סוף רמז קנז): ביקש רחמים על עצמו שלא יחשב עמהם, שנאמר בסודם אל תבוא נפשי, אלו "מרגלים", בקהלים אל תחד כבודי, אלו "עדת קרח", כשחטאו השבטים האלה בקהלם לא יזכר שמי, שָׁם כתיב "זמרי" בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, וכן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי.

^{טז} מלשון הגמרא (ברכות כד.) אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו? ופירש"י באריגה אחת ארגתם. (וכ"ה בגמרא ורש"י שבת קמח. ופסחים מב. וחולין נח:).

^{טז} בס"ג ויחי תשי"ט (נדפס בחידושי תורה תשי"ז, ובדברות קודש לשוברים"ם כרך ג), ועיין שם סדר הצעת קושיות אלו שבפסוק זה. - וכן בס"ג ויחי תשכ"א הביא כל הקושיות אלו (ועוד קושיות) עיי"ש.

^י ברמב"ם הלכות תענית (א, א-א): מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור וכו'. ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן וכו'. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו 'נקרה נקרי', הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה (בחקותי כו, כז-כח) וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא 'קרי', אוסיף לכם חמת אותו קרי.

וכן כתב במורה נבוכים (ג, לו): וכן המצוה אשר צונו לצעוק אליו ית' בעת צרה וכו', היא מזה הכלל, מפני שהיא פעולה שיתחזק בה הדעת האמיתי. והוא, שהאלוק ית' משיג עניינינו, ובידו לתקנם אם נעבדו, ולהפסידם אם נמרהו. לא שנאמין שזה 'מקרה' ודבר 'שאיירע'. והוא ענין אָמַר, וְאֵם תִּלְכוּ עִמִּי "קריי", רצונו לומר שאני כשאביא לכם אלו הצרות לענוש אתכם, אם תחשבו בהם שהם "מקרה", אוסיף לכם מן המקרה ההוא כפי מחשבתכם, יותר חזק ויותר קשה, והוא ענין אָמַר, וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי, כי הָאֲמִינָם שהוא 'במקרה', ממה שמחייב התמדתם על דעותם הרעות ועל מעשי העול, ולא ישובו מהם וכו'. ולכן צונו להתפלל אליו ולהתחנן לו ולצעוק לפניו בעת צרה. - וכן כתב הרמב"ם כמה פעמים באגרותיו (עיי' באגרת תימן, אגרת תחית המתים, ואגרת לקהל מארשיליא).

[ואם כן יוקשה בכאן] וואָס זאָגט ער עפעס אַזאָ לשון את אֲשֶׁר "יקרא" אַתְּכֶם, דאָס קען מען דאָךְ מיינען עפעס אַזאָ לשון "מקרה".

יט

[קושיא מו - מתוך הדרוש]

להבין מאמר נפלא באבות דרבי נתן: אין אדם מת אלא מתוך הבטלה, שנאמר ויגע ויאסף אל עמיו (טו) [בסוף הפרשה (מט, לו): וַיָּבֶל יַעֲקֹב לְצִוְתָא אֶת בְּנֵי וַיֵּאסֵף רַגְלֵי אֶל הַמָּטָה, וַיִּגַע וַיֵּאסֵף אֶל עַמּוּי. ובאבות דרבי נתן (פרק יא, משנה א) יש מאמר נפלא על זה, אין אדם מת אלא מתוך הבטלה, שנאמר וַיִּגַע וַיֵּאסֵף אֶל עַמּוּי. והנה עצם המאמר דאדם מת מן הבטלה, אפשר לפרש דקאי על ביטול מלאכה כפירוש הבנין יהושע שם, או דקאי על ביטול תורה או ביטול הדביקות בה', אבל בכל אופן יוקשה איך נלמד זה מן הפסוק וַיִּגַע וַיֵּאסֵף אֶל עַמּוּי. והמפרשים נדחקו בזה, וכל הפירושים שראיתי בזה הם דחוקים].

כ

[קושיא מז - מתוך הדרוש]

להבין דיוק הלשון אבל "כבר" זה למצרים

טז) וואחר כך כתיב (נ, ו-יא): וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וַיַּעַל אֹתוֹ כָּל עַבְדֵי פָרְעֹה וְקָנִי בֵיתוֹ וְכָל וְקָנִי אֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו'. וְיָבֹא עַד גֶּרֶן הָאֶמְרָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וְגו'. וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֶבֶל בְּגֶרֶן הָאֶמְרָה וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כָּבֵד זֶה לְמִצְרַיִם וְגו'. ויש להבין דיוק הלשון ויספדו שם מספד גדול "וכבר" מאוד, וכן מה שאמרו אבל "כבר" זה למצרים, דמה ענין של קושי וכבידות שייך בכאן].

כא

דברי התעוררות לימי השוכבי"ם

לעורר הלב להתאמץ בתשובה - וללמד זכות שיועיל אף תשובה הקמנה כפי שידינו מנעת (עד אחר אות לח)

בוהר יש סתירות באם מועיל תשובה על עון פגם הברית,

וכתבו בספרים הקדושים הדפשו דבר הוא דצריך לזה תשובה גדולה וחזקה, ולא סתם תשובה

ס'גיינען דאָךְ די ימי השוכבי"ם, די ימים די טעג זענען מסוגל אויפן תיקון פון חטא הידוע.

[ס'איז ידוע] דעם חומר הענין, דער חומר העון. ס'איז דאָ פלעצער אינעם זוהר הקדוש^י [וואָס] ס'זעט אויס חלילה אַז ס'העלפט גאָרנישט קיין תשובה.

נאָר אין אַן אַנדער פּלאַץ^ט שטייט [בווהר הקדוש, אַז] ס'העלפט, ס'איז יאָ ס'איז פאַרהאַנדן [תשובה על זה], נאָר [שצריך לזה] תיובתא יתיר דחזיא לחופאה על כל גופיה,

^י בוהר הקדוש (כפרשתן ריט): תָּנֻן, אָמַר רַבִּי יְהוֹנָדָה, לִית לָךְ חוֹבָא בְּעֵלְמָא דְלָא אִית לִיה תְּשׁוּבָה, בַּר מֵהָאִי וְלִית לָךְ תִּיבְיָא דְלָא חָמָאן אִפִּי שְׂכִינְתָּא, בַּר מֵהָאִי. דְּכָתִיב לֹא יִגְדֹּף רָע, כָּלֵל. [בלשון הקדוש: אין לך עון בעולם שאין לה תשובה, חוץ מעון זה. ואין לך רשעים שאינם יכולים לזכות לראות פני השכינה, אם לא על ידי עון זה, דכתיב לא יגורף רע, בכלל, (וחטא זה נקרא רע)].

^ט בוהר הקדוש (ויקהל ריד): בְּשַׁעֲתָא דְדִינִין לִיה בְּהוּא עֵלְמָא, מִסְתַּפְּלֵן בְּעוֹבְדֵי, אִי הוּא פָּגִים רָזָא דְבְרִית קִדְיָשָׁא דְחִתִּים בְּבִשְׁרִיהּ וְכו'. הָאִי לִית לִיה חוֹלְקָא בְּצִדִיקְיָא וְכו', וְוִי לִיה דְּאֵעֲלִין לִיה בְּגִינְהִם וְכו'. וְהִנֵּי מִלֵּי פִד לָא עֲבַד תִּיבְתָּא שְׁלִימָתָא, תִּיבְתָּא דִּיאִיה אֲתַחֲזִיָּא לְחַפְיָא עַל כָּל עוֹבְדֵי. [בלשון הקדוש: בשעה שדנים אותו בעולם הבא, מסתכלים במעשיו. אם היה פוגם סוד ברית הקודש שחתום בבשרו וכו' זה אין לו חלק בהצדיקים וכו', או לו שמכניסים אותו לגיהנם. במה דברים אמורים, כשלא עשה תשובה שלימה, תשובה הראויה לכסות על כל מעשיו].

עוד איתא שם (נח סב). דכל חטאיו של האדם והשחתות שלו תלויים בתשובה, חוץ מעון פגם הברית, שעל זה כתיב (ירמ"ב, כב) נכנתם עונך לפני, וכתיב ביה (תהלים ה, ה) כִּי לֹא קֵל חֲפִץ רָשָׁע אֲתָה לֹא יִגְרָף רָע, אִם לֹא עַל יְדֵי "תשובה גדולה".

ס'זאל פאַררעכטן דעם גאַנצן גוף, אויף אַלע 'מעשים' פאַררעכטן, אַ גרעסערע תשובה'.

אויף אַלענפאלס ווי זיי זאָגן^כ דעם פשר דבר [בישוב סתירת הזוהר], אַז אַ "שטאַרקע תשובה" העלפט, אַ שטאַרקע תשובה נאָך מער ווי אַ געוויינטליך [תשובה].

כב

לכאורה איך יועיל התשובה שלנו שבדור הזה

במקום שצריך תשובה גדולה כל כך לתיקון הפנים, והלא קשה עכשיו לבא אפילו לידי תשובה קטנה

[נאָר] בעונותינו הרבים מַה נאמר וּמַה נִדְבֵּר, מ'איז רחוק, מ'איז ווייט דערפון אפילו פון די 'קלענסטע' תשובה. אפילו 'וואָס' מ'טוט, איז ווייט [אַז] ס'זאל זיין "מעומקא דליבא", וואָס דאָס איז דער 'עיקר', דער "נקודת הלב".

די "נקודת הלב" איז דער 'עיקר' פאַר'ן בורא כל עולמים. ווי דער רמב"ם זאָגט^{כא} [דענין התשובה היא] עד שיעיד עליו יוֹדֵעַ תַּעֲלָמוֹת [שלא ישוב לזה החטא לעולם].

[ובדורינו] ווער קאָן זיך דאָס באַרימען, אַז מ'האַט אַ "תנועה אמת'דיג" אַזוי ווי [שראויה להיות] פאַר'ן בורא כל עולמים, 'מקור האמת'.

כג

אַז מ'קאָן אפילו נאָר 'עפעס' אַריינברענגען אין זיך אַ שטיקל "התעוֹררות", אַ 'שטיקעלע' "חֲרָטָה". 'עפעס', אַז מ'זאָגט "דיבורים" פאַר'ן בורא כל עולמים, עפעס, מיט אַ שטיקעלע "תנועה של אמת". איז אויך שוין אַ גרויסע זאך [להשיגו בדור הזה].

כד

[וואס כן] לכאורה איז מען דאָך גאָר ווייט פון אַ "תשובה אמיתית", און אויף וואָס קאָן מען רעכענען?, אויף וואָס קאָן מען רעכענען?, מיט 'וואָס' וועל מיר קאָנען פאַררעכטן פאַר'ן בורא כל עולמים וואָס מ'האַט פוגם געווען, אין דעם חטא, וואָס אין דעם איז תלוי די גאולה מיטן [קיבוץ] גלות. ס'איז דאָך דער יסוד פונעם מענטש בכל עניינו.

כה

בחינה א - בחשיבות ותועלת התשובה שלנו

כי היא בבחינת "מנחת עני" שמתקבל לרצון לפני הקב"ה

במדרש: וְאֵל אֱלֹקֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֻלֹּת, וְהוּא "עשירית האיפה" שוויתר הקב"ה מְשֻׁלוֹ

נאָר אַבער, אַזויפיל קאָן מען זיך מנחם זיין.

[דהנה] חכמינו ז"ל זאָגן^{כב} [בפסוק יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכֹו וְאִישׁ אֶן מַחֲשַׁבְתָּיו יָשֹׁב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ]

וְאֵל אֱלֹקֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֻלֹּת (ישעי' נה, ז), זה עשירית האיפה שהקדוש ברוך הוא מוותר משלו.

^כ עיין ראשית חכמה (שער הקדושה פי"ז), של"ה הקדוש (שער האותיות אות ק). ובדברי רבינו בס"ג ויחי תשי"ז, ועוד.

^{כא} ברמב"ם (תשובה ב, ב): ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו, ויסירו ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יַעֲשֶׂהוּ עוד שנאמר (ישעי' נה, ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכֹו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר (ירמ' לא, יח) כִּי אֲחֲרֵי שׁוֹבִי נִחַמְתִּי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם וכו'.

^{כב} במדרש (ויק"ר ג, א): וְאֵל אֱלֹקֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֻלֹּת, ר' יהודה בר סימון בשם ר' זעירא, אף הקדוש ברוך הוא וויתר לנו סליחה אחת "משלו", ואיזו זו "עשירית האיפה".

כו

וביאר היעדות דבש: דבאמת החוטא צריך להביא קרבן "בהמה" שיש לו גוף עם "חיות", לכפר על נפש האדם שיש לו גוף עם חיות, ומ"מ בעני שאינו יכול להביא בהמה, מוותר הקב"ה על חלק "חיות" שבא ממנו, ומקבל "מנחת עני" של קמח ומלח זאגט דער יערות דבש²², וואָס הייסט "הקדוש ברוך הוא מוותר משלו"?

[וביאר, כי הנח] א "קרבן" דאָרף מען ברענגען, ברענגט מען א "בהמה", וואָס האָט אין זיך א "גוף" מיט א "חיות", ס'זאל זיין במקום פונעם "מענטש" וואָס ער האָט געזינדיגט מיטן "גוף" און מיטן "חיות".

אַז מ'איז אָבער אַן "אַרימאָן", און מ'קען נישט ברענגען נאָר אַ מנחה, "עשירית האִיפה", וויאָזוי ווערט דאָס נתקבל פאַר'ן באַשעפּער? ס'איז דאָך גאָר נישטאָ דערינען קיין "חיות".

נאָר וואָס'זשע דען, דאָס איז דער 'חלק אלקי ממעל' דאָס "חיות", און דער "גוף" איז 'חלק אביו ואמו'²³. פאַר דעם "אַרימאָן" איז 'הקדוש ברוך הוא' מוותר דעם "חיות", 'זיין' חלק.

²² ביערות דבש (חלק א דרוש טו): ישעיה הנביא אמר דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב וכו' ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, ודרשו במדרש והובא בילקוט (ישעי' רמז תפא) זהו עשירית איפה שויתר הקב"ה משלו. ולהבין נראה, כי רבים חשבו כשהאדם בתכלית הצרה ומצוקה עד שלכו בל עמו ודעתו בלתי מיושבת עליו, שפסור מתפלה. כי מה יתפלל, הלא עיקר תפלה עבודה בלב, וזה אי אפשר לו. וסמכו עצמם אמקרא (איוב לו, יט) וְיִצְעֹרְךָ שוֹעָף לֹא בְצָר. אבל באמת לא זאת עצה היעוצה, ואדרבה כשאדם צועק לה' מתוך צרה, ה' שומע בקולו ביותר, כמאמר דוד (תהלים קיח, ה) מִן הַמִּיצֵר קִרְאתִי, ואמר (שם סו, ב) ברוך ה' אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי, ודרשו (ברכות ה.) שיסורין של אהבה הן [כל] שאין בהן בטול תפלה. וטעם הדבר, כי אז קרוב ה' לו, כי קרוב ה' לנשברי לב (תהלים לו, יט), אם כן יותר מקובלת תפלתו.

אבל עדיין קשה, הא עיקר תפלה כוונת לבב, וזה שאין דעתו מיושבת, תפלה זו מה פעלה. אבל הענין, דע כי האדם היותו מורכב מחומר ורוחני, אף כל עבודה לה' צריכה להיות בשניהם, כמו שאמר (ברכות נד.) בשני לבבכם, היינו יצר טוב ויצר הרע, שהיא הנפש כינוי ליצר טוב, וגשם כינוי ליצר הרע. וכן בתפלה.

ויש להבין במה שנאמר זהו עשירית איפה שויתר הקב"ה משלו, והוא כי נודע מה שכתבו המפרשים בקרבנות קין והבל, ששעה ה' לקרבן הבל ולא לקין, הוא כי הקרבן הוא תמורת "אדם", וצריך ג"כ להיות מורכב מרוח חיים וגשם, לכך תוכשר "בהמה" אשר נפש רוח חיים בקרבה, ולכך שעה ה' להבל היותו "מצאן", אבל קין שהביא "צמחים", שהוא רק חומר וגשם, מבלי חלק רוחני, א"כ אין זה תמורת "אדם", היותו מורכב מרוחני ג"כ. ויש כאן מהשאלות, אם כן קרבן מנחה "עשירית איפה" איך תוכשר לקרבן, הלא זה כמו קרבן קין. אבל התשובה היא כי חלק רוחני לה', דכתיב (תהלים קטו, טז) הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' [ושמים הוא כינוי לנשמה (סנהדרין צא:)], נָאב וְאֵם נִוְתָנִים הַגֶּשֶׁם, וה' נותן הרוח, וא"כ עני זה שאין לו להקריב, וה' לרוב חמלתו חומל עליו ומוחל על חלק 'שלו' שהוא חלק רוחני, ודי שמביא חלק גשמי שהוא קמח ומלח, דומם וצומח, וחלק רוחני ה' מוותר לו, ולכך בעני יוכשר עשירית איפה לקרבן, כי אין לו יותר.

וזהו מאמר המדרש, ואל אלקינו כי "ירבה" לסלוח, כי 'מרב' מחילה למאוד, ואמר זה "עשירית איפה", שאין בו חלק רוחני כלל ואין נאות כלל לקרבן, מ"מ ברוב חמלתו מרבה מחילה ומוותר שלו, וזהו אמרו זהו עשירית איפה שויתר "משלו" ומחל על חלק גבוה.

ובזה תובן תשובת שאלה הנ"ל גם כן, כיון דכונת הלב לשמים הוא חלק רוחני אשר בקרבן, וזהו חלק ה', הקב"ה ברוב רחמי בראותו כי הוא במצוקה ואי אפשר לכון דעתו, מוחל על חלקו כמו בעשירית איפה, ודי שיתפלל מתוך צרה, אשר בודאי תאות וכחות הגוף לרוע בטלים לרוב צערו, וחלק הגשם מתפלל, ואף אם אין כוונתו שלימה ה' יסלח לו.

וזהו מאמר ישעיה הנביא, דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, והיינו מתוך צרה וצוקה שהלב נשבר, שאז קרוב ה' לנשברי לב, אז תתפללו לה' וקראו לה', כי אז קרוב אליכם, ולא תמתנו עד עת הרוחה, שאז אין קרוב לכם כעת הזאת. ולבל תאמר מה תועיל התפלה, כי אי אפשר להתפלל בכונה כראוי, ע"ז אמר זו היא טענת יצר הרע לבטל מתפלה, ואמר יִצְעֹר רָשָׁע דְרָפוּ וְאִישׁ אֶוֹן מִחֻשְׁבְּתָיו, כי אם ישוב אל ה' בתפלה. וקאמר הטעם, ואל אלקינו כי "ירבה" לסלוח, כי מוותר "משלו" לעני, מי שאין ידו מגעת על חלק רוחני, אפס להרבות סליחה, ואף [התפלה] הוא כמוהו, כי לא יקפיד ה' על תפלה בלי כוונה בעת צרה ולב נשבר, כי "ירבה" לסלוח.

²³ כמבואר בגמרא (נדה לא.) דשלשה שותפין יש באדם, הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, דהגוף הוא מחלקם של אביו ואמו, והקדוש ברוך הוא נותן בו "רוח ונשמה" וקלסתר פנים ונאית העין ושמיעת האוזן ודברו פה והלוח

[וזהו שאמרו] וְאֵל אֱלֹקֵינוּ כִּי "יִרְבֶּה" לְסִלּוֹחַ, זֶה עֲשִׁירִית הָאִיפָה שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹתֵר לוֹ "מִשְׁלוֹ", "זִיין" חֵלֶק, דָּאָס "חַיִּית" [של קרבן העני] אִיזוּ הִקְב"ה מוֹתֵר. [עד כאן מהיערות דבש].

[וביאר שם דכן הוא בענין "התפילה", דמי שאינו יכול לכוון דעתו מתוך צרה ושפלות, הקב"ה ברוב רחמיו מוותר על חלק שלו דהוא חלק הרוחני שהוא הכוונה והדעת בתפילה, ואם הוא מתאמץ בתפילה באופן שהוא יכול, הקב"ה מקבל תפילתו].

כז

ועל דרך זה יש להמליץ על "השובה" שלנו, כי אנו בכחינת "עני בדעת", ואם 'מתאמצים' לעסוק בתשובה ותיקונים כפי שדינו מנעת, אז הקב"ה מוותר על שאר חלקי התשובה שאין ביכולתנו להגיע לזה, ומקבל תשובתנו לכפר בשלימות, אף שמן הדין לא היה ראוי לכך

ממילא [גם לענין התשובה על פגם הברית], אַז מ'איז זיך 'מִתְאַמֵּץ' מ'זָאָל טוהן "תשובה" [עד כמה שיכול].

מ'איז מְכַנֵּס בְּלִבּוֹ אַ שְׂטִיקל "התעוררות".

מ'בעט דעם באַשעפער מחילה סליחה און כפרה.

מ'איז זיך 'מִתְאַמֵּץ' מ'זָאָל זאָגן דִּיבּוּרִים פֶּאַר'ן בורא כל עולמים.

מ'זָאָל עוסק בתורה זיין.

און דער עיקר איז "עֲזִיבַת הַחֶטָּא", מ'זָאָל מער נישט פוגם זיין. מ'זָאָל זיך אָפּהִיטן די "אויגן", און דאָס "מויל", און דאָס "האַרץ".

אַז מ'איז זיך 'מִתְאַמֵּץ', מ'טוט וויפיל ס'איז 'בכח' פונעם מענטש, וויפיל מ'קאָן "מִיחָד זיין הלב".

[דעמאָלטס] דאָס 'איבריגע' וואָס מען "קען נישט", [ווייל] מ'איז נישט "דערביי" [שאינו במדרגה זו], די הערצער זענען 'נתגשם'. אויף דעם איז מען [דאָך] אַן "עני ואביון", [וכמו שאמרו] אֵין עָנִי אֵלָא בְּדַעַת^{כז}, [ונתקיים בנו הכתוב] וְאֶבְיָדָה חֲכָמָת חֲכָמִיו וּבְיָנִית נְבִנָּיו תִּסְתַּתֵּר (ישעי' כט, יד). מ'איז אַן "עָנִי בְּדַעַת", [וממילא] הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא [מוותר דאָס 'איבעריגע'], ער איז מקבל "מְנַחַת עָנִי" [שיועיל גם התשובה שלנו כפי ערכינו, אף לתקן חטא זה].

כח

בחינה ב - בחשיבות ותועלת התשובה שלנו

כי סוף סוף כל תנועה ופעולה של תשובה מועיל הרבה

דאף כפי מה שאמרו דאן מועיל תשובה על זה, מכל מקום ודאי תועלת גדול יש בכל תנועה של תשובה להקל קצת מכובד המשא של העונות

[ויעוד כי הרי] אויף 'אַלענפאָלס' [אפילו לפי המבואר בוזהר דלא מהני רק תשובה גדולה, אָבער] אַ "טובה" איז עס זיכער [כל תנועה של תשובה], אפילו וואָס ס'נוצט נישט 'בשלימות', 'יעדע' "תנועה" [של תשובה ותיקון המעשים], 'יעדער' "קרעכץ" וואָס אַ איד טוט אויף די 'עונות', איז חשוב פֶּאַר'ן באַשעפער, [עס] נעמט 'עפעס' אַראָפּ פון דער "כּוֹבֵד הַמִּשָּׁא" [של העונות]. ס'נעמט עפעס אַראָפּ, אפילו ס'נוצט נישט אינגאָנצן.

רגלים ובינה והשכל. וכשמגיע זמנו להפטר מן העולם, הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניו.

^{כז} בגמרא (נדרים מא.): אמר אביי, נקטינן, אין עני אלא בדעה. ומפרש המהרש"א (בפירוש השני) דהכי קאמר, אין מלת "עני" הונח באמיתה אלא על עני בדעה וכו', אבל לגבי ממון אינו אלא בלשון מושאל.

אפילו לויט די וואָס זיי זאָגן חלילה אַז ס'ווערט נישט נתקבל, אָבער אַלץ נעמט עס אַראָפּ, אַלץ איז אַ טובה, על כל פנים איז עס 'עפעס'. 'וויפיל' מ'טוט, איז עס אַלץ 'עפעס'. (וועיגן עוד להלן אות לח-לט).

[ובפרט כי לפי האמור (בבחינה א) נמצא כי] דער בורא כל עולמים איז מקבל לויטן מצב הדור.

כט

ולעתיד יתגלה ויתברר גודל החשיבות של כל יגיעה ויגיעה
שהתאמצו בכבוד הגלות לתשובה ותיקון המעשים, שאין לשער גודל ערכה

דאָס קען מען וויסן, ווען דער בורא כל עולמים וועט העלפן, ווער ס'וועט זוכה זיין מ'וועט דערלעבן משיח'ן, ווען מ'וועט אָנקוקן וויאָזוי דאָס דור זעט אויס [היינט, אַז יתברר כי] אַז מ'וועט זיך האָבן [געפּלאַגט], ווער ס'האָט זיך 'עפעס געפּלאַגט' אין דעם כּוּבּד, אין דעם שווערן מצב, וויאָזוי דער מצב העולם איז, דער כח הטומאה וואָס ס'איז שולט בעולם, ווער ס'וועט 'עפעס' האָבן 'געטון', ווייסט מען אַליין נישט ווי ווייט דאָס "חשיבות" איז [דערפון לעתיד].

איבערדעם איז מען מחוייב על כל פנים צו טוהן [וואָס מ'קען], דאָרף מען זיך 'מְתַאֲמֵץ' זיין.

ל

בחינה ג - בחשיבות ותועלת התשובה שלנו

דמה שהכריזו דרך תשובה גדולה מהני, הוא רק כדי להגדיל הנסיון והמניעות לזה
בגמרא מבואר דעל "אחר" צתה בת קול ואמרה שובו בני שובבים "חוץ מאחר". ובאר השל"ה דאם לא היה משגשג על זה
רק היה מתאמץ ואומר "אף על פי כן" אעשה תשובה, היתה תשובתו מתקבלת

זיי זאָגן דאָך, [אויף דעם וואָס] ס'שטייט דאָך לעולם [חגיגה טו]. [על אלישע בן אבויה
שנקרא אַחֵר, שיצאה בת קול ואמרה] 'שובו בָּנִים - דער של"ה הקדוש^{כז} זאָגט דאָך [עס, בשם
הראשית חכמה] (שער הקדושה פרק יז) - 'שובו בָּנִים שובבים "חוץ מאחר".

[דקשה כי] לכאורה איז דאָך אַין לך דבר שעומד בפני התשובה (ירושלמי פאה א, א).

^{כז} בשל"ה הקדוש (שער האותיות אות ק, בהג"ה:) וכתב המיימוני (רמב"ם הל' תשובה פרק ג) וכו', במה דברים אמורים
שכל אחד מאלו אין להם חלק לעולם הבא, כשמת בלא תשובה, אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה,
הרי זה מבני עולם הבא, "שאיין לך דבר שעומד בפני התשובה", ואפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב, יש
לו חלק לעולם הבא וכו'. הא קמן שהתשובה מועלת על כל דבר פשע ועל כל חטא ורשע.

והא דאמרין במסכת חגיגה דיצאת בת קול ואמר שובו בני שובבים חוץ מאחר. תשובתו בצדו, שידוע
את כבודו ומכוין למרוד בו. ואם תאמר והלא מנשה משומד להכעיס היה, ואפילו הכי כשעשה תשובה קבלו
הקב"ה וכו'. ויש לומר דמשומד להכעיס דאחר ומשומד להכעיס דמנשה, אינם נכנסים תחת סוג אחד וכו'.

ועוד דאפילו אלישע אחר, אם הפציר וְהִרְבָּה בתפלה והיה מסגף עצמו בסיגופים גדולים וקשים כמו
שעשה מנשה, יכול להיות שהיה מקובל ברחמים רבים, ואע"פ ששמע מאחורי הפרגוד "חוץ מאחר", לא היה
לו למנוע את עצמו מן הרחמים וכו'. ודוגמת זו מצינו בר' אלעזר בן דורדיא (ע"ז יז) וכו', כך לא היה לו 'לאחר'
לייאש עצמו מן התשובה, אף על פי שבת קול יצא וכו' היה לו לעשות את שלו אפילו היה מת מתוך התשובה.

וכן כתב בעל ראשית חכמה (בשער הקדושה בפרק י"ז), "וז"ל שם, הכלל שאין לך דבר שלא יתקן בתשובה,
ומה שפירשו בוזהר שאינו תלוי בתשובה, היא שתשובתו קשה, ואף זה מכלל קושי התשובה, שמראים לו
שאינה תלויה בתשובה. [נאכל באמת] ואין לך דבר שעומד בפני התשובה, ואף אם שְׁמַעְתָּ שובו בני שובבים
"חוץ מפלוני", כענין 'אלישע אחר', אל תחוש, שהרי 'אלישע אחר' סוף סוף נתקבל אפילו שלא שב, כל שכן
אם היה שב שהיה מועיל לו יותר ויותר, אלא שסגרו דלתי התשובה בפניו, והיה צריך להפציר עד שיפתח
הפתח. וזה מה שאמרו ז"ל (פסחים פו:) כל מה שאומר לך בעל הבית עשה חוץ מצא, 'בעל הבית' היינו הקדוש
ברוך הוא, כל מה שיאמר לך עשה מהמצות, עשה, חוץ מצא, שאם יאמר לך צא מביתי ואל תִּכְנַס בתשובה'
כענין אלישע אחר, אל תשמע לו, אלא תכנס בתשובה, כי זה חשקו של הקב"ה אלא שמתעה אותו, עד כאן
[מהראשית חכמה]. עכ"ל השל"ה.

נָאָר [הכוונה הוא רק, כן] מיט דעם האָט מען אים געשטעלט אַ גרויסן 'שוועריקייט', [במה שאמרו לו] "חורן מאחר".

אַז ער העט אָבער גיווען געזאָגט "אף על פי כן", כאָטשיג ס'שטייט [שאין מקבילין], כאָטשיג מ'האָט געזאָגט "חורן מאחר", כאָטש ס'האָט געזאָגט גאָר אַ "בת קול" אַז מ'איז נישט מקבל, אַז ער העט אָבער 'דאָך' גיווען געוואָלט תשובה טוהן פאַר'ן בורא כל עולמים, דעמאָלטס העט ער 'הערשט' גיווען נתקבל געוואָרן, אַז ער האָט אויף אַלעמען נישט גיווען געקוקט און ער האָט 'דאָך' געטון תשובה.¹²

לא

וכן יש לומר לעניינו, דאס לא ישניחו על מה שנאמר דאין מועיל תשובה על זה, רק אנו נעשה תשובה כפי מה שדינו מנעת, אז יתקבל תשובתנו לרחמים ולרצון

אזוי קאָן מען זאָגן 'היינט', אין 'דעם מצב'.

לויט ווי מ'זעט אין ספרים הקדושים, [נמצא כן] אַזאַ תשובה וואָס מ'טוט היינט, וואָס מ'קאָן דערגרייכן בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה, זעט מען גאָרנישט אַז ס'קאָן נתקבל ווערן. אָבער אף על פי כן, 'הערשט' פאַר דעם, אין אַזאַ "שווערן מצב", אַ איד וואָס ער וויל "תשובה טוהן", איז עס "חשוב" פאַר'ן בורא כל עולמים [כנזכר כאן בבחינה ג. ובפרט בדורינו, כן] דער בורא עולם איז מקבל "מנחת עני" [כנזכר לעיל בבחינה א].

לב

בחנינה ד - בחשיבות ותועלת התשובה שלנו כי העין נחשב בכל דור רק לפי ערך הדור עובדא אצל הרה"ק רמ"מ מרימנוב, שפעל בשמים למנות צדיק אחר בראש הב' שלמעלה, כי אי אפשר להחמיר על דורות האחרונים כמו על דורות הראשונים. ובוה פירש הצמח דוד בקשת הכתוב אל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת "ראשונים" וגו' ב' דלוננו מאד דער צמח דוד פון רבי דוד'ל דינוב'ער זכרוננו לברכה¹³, טייטשט ער אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשֹׁנִים מִהָרַךְ מוֹנֵנוּ רַחֲמֶיךָ בִּי דְלֹנוּנוּ מְאֹד (תהלים עט, ח).

איך האָב מיך שוין געשטעלט אויף דעם לאַנג, [דלכאורה צ"ב] וואָס איז דער [לשון] עֲוֹנוֹת "ראשונים", וואָס טוט זיך מיט די עונות "אחרונים", פאַרוואָס בעט מען נאָר אויף די עֲוֹנוֹת ראשונים. איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט פשט אויף דעם (בס"ג ויחי תשט"ז).

¹² ועיין בספה"ק אגרא דפרקא (אות א) בשם החוזה מלובלין, וז"ל: אמר כבוד אדמ"ו הרב הקדוש מו"ה יעקב יצחק [החוזה מלובלין] זצוק"ל. מה שאמרו רז"ל (חגיגה טו.) באלישע 'אחר', שיעתה בת קול ואמרה שובו בנים שובכים "חורן מאחר", יובן למשכיל, אילו היה משיב כיון שכן הוא, אזי הנה הוא העת והעונה לעבדך עבודה שלימה אמיתית, כיון שאין כאן קיווי לתשלום שכר אזי תהיה עבודתך רק לעשות נחת רוח לפני מי שאמר ונעשה רצונו, אילו היה משיב כזאת היה מכופר לו והיה מגיע למעלה גדולה, עכ"ד ודפח"ח. ובוה נבין מה שאמר לו ר' מאיר תלמידו (שם) "חזור כך", הגם שידע ששמע מאחורי הפרגוד כנ"ל. ובוה נתבונן מה שכתב השל"ה בשם אביו בהג"ה [לפרש מאמרם] כל מה שיאמר לך בעל הבית - זה השי"ת בעל הבית של כל העולם - עשה, חורן מצא. היינו כשתשמע ח"ו שובו בנים וכו' חורן וכו', לא תטה אותן לדברים הללו לבטל עבודתך, והבן. - [ועיי"ש עוד מה שמפרש בוה לשון הפסוק בפרשת עקב (ח, יט-כ) וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח וגו', כגוים אֲשֶׁר ה' מְאִבִּיר מִפְּנִיכֶם וכו' - עַבְדְּךָ אֶתְּמַעֲזֵן בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיכֶם, ואכמ"ל].

¹³ בצמח דוד בליקוטים שבסוף הספר (ענין תפלה, שלאחר ענין פירוש פרה): אל תזכר לנו עונות ראשונים, מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאוד. הנה הנהיבין בקשת תחלת הפסוק, שהדאגה היא רק מחשש עונות "ראשונים", וסוף הפסוק מסיים כי "דלוננו" מאוד. - יש לומר [על פי] המעשה המקובל [שהיה] בימי הקדוש רמ"מ מרימנוב זצלה"ה, אשר באו נפשות ישראל מעולם העליון לפניו בקובלנא, אשר הרב הקדוש המגיד מזלאתשוב זצלה"ה הוא למעלה בראש בית דין, ומאוד מחמיר בעון המקרה רח"ל, על כי קדוש וטהור היה מימיו ולא טעם טעם חטא זה, והועילו בקשתיהם ונתמנה אחר תחתיו, וחזרו לפניו לאמר לו "יישר כחור", כי הקילו מעליהם. כי העון הוא לפי הדור. - והוא בקשתינו שהעונות שנחשבו בדורות "הראשונים", אל יזכר לנו. כי המה היו גדולים במדרגתם, אבל אנחנו דלוננו מאוד, ולפי קטנות המדרגה תיקטן העין.

לג

נאָר רבי דוד'ל דינוב'ער זכרוננו לברכה זאָגט אַזוי:

ברענגט ער אַ מעשה, ביים רבי ר' מענדל'ען זכרוננו לברכה, רבי מענדל'ע רימנוב'ער, זענען געקומען "נשמות" [ישראל מעולם העליון], זיי האָבן זיך זייער געקלאָגט פאַר אים, אַז רבי מיכל'ע זלאַטשוב'ער זכרוננו לברכה איז געזיצן אויבן [בשמים] בראש פון דעם "בית דין" וואָס מ'איז דן אויף דעם חטא הידוע, אוי! און ער איז 'זייער מחמיר' אויף נשמות ישראל, ער איז געווען אַ גרויסער "קדוש וטהור" אין דעם ענין^{כט}, איז ער זייער מחמיר אַז מ'קען נישט אויסהאַלטן.

האָט דער רבי רבי מענדל'ע גע'פּוועל'ט מיט די תפילות, און מ'האָט געזעצט אַן אַנדערן אויף זיין פלאַץ, [וואָס] ער האָט נישט אַזוי מחמיר געווען. זענען זיי אים געקומען זאָגן אַ "ישר כח".

לד

מיט דעם טייטשט דער צמח דוד.

אַל תִּזְכָּר לָנוּ זאָלסט אונז נישט געדענקען, עֲנוּת "ראשונים", די עונות וואָס זיי זענען געווען [נחשב לעון גדול] ביי די [דורות] "ראשונים" טאָר מען פאַר אונז נישט געדענקען, פִּי דְלוֹנוּ מֵאֵד, מ'זעמיר זייער אַרעם, מ'קאָן מיר נישט 'ביישטיין' אַז מ'וועט אונז חלילה דן זיין אַזוי ווי די 'ראשונים'.
[עד כאן דברי הצמח דוד].

לה

ובדורינו מי יודע איזה צדיק יהיה טוב לנו להיות בראש הבית דין, שלא יחמיר הרבה לפי ערך דור השפל הזה
טאָקע דעם [צדיק] וואָס דער רבי ר' מענדל'ע האָט געשטעלט אויף זיין פלאַץ, וואָס איז דעמאָלטס שוין גוט געווען [בדורו], ווער ווייסט 'ווער' פאַר אונז איז גוט?, ווער וועט 'אונז' מציל זיין פון דעם כובד העונות? !
נישטאָ דער רבי רבי מענדל'ע אין דור [וואָס] מ'זאָל מיר זיך גיין צו אים בעטן זיך? !
ווער וועט פאַר אונז מתפלל זיין? !

אַבל זאת ודאי נשאר לנו, שיכולים לבקש רחמים מהש"ת "פִּי דְלוֹנוּ מֵאֵד" נגד דורות הקודמים
ס'איז נאָך [אַזויפיל אַבער] געבליבן, מ'קאָן מיר זיך בעטן "פִּי דְלוֹנוּ מֵאֵד" ! [כפירוש הצמח דוד], מ'זעמיר זייער "אַרעם" היינט אַקעגן יענע צייטן.

^{כט} עיין בספר אמרי קדוש (סטרעליסק, אות נא): אמר [הרה"ק ר' אורי מסטרעליסק] שהצדיק רבי מיכל'י [מזלאטשוב זצלה"ה] היה לו נשמת רבי אליעזר דמילה, ולכן לא היה יכול לסבול איש הפוגם ברית. - ובכתבי ר"י שו"ב (אות תחקס) הביא, כי הבעל שם טוב זי"ע אמר על אביו הרה"ק ר' יצחק מדראהביטש, כי עשרה דורות מלפניו היו כולם רבנים, וי"ג דורות מלפניו היו כולם שומרי הברית קודש.

^ל ועיין בספר יגל יעקב (עה"ת, לראש השנה, דרשת תקיעת שופר תרצ"ג) שהביא נוסח העובדא בזה"ל: שמעתי בשם הצדיקים בעלי רוח הקודש, אשר אחר פטירת הקדושים רבי ר' מיכל'י מזלאטשיב זצ"ל, ורבי ר' פינחס מקאריטץ זצלה"ה, נתמנו שניהם בבית דין שלמעלה, כל אחד היה נתמנה לדון על ענין ומדה מיוחדת המתייחס אליו, והיינו רבי ר' מיכל'י ז"ל נתמנה לדון העולם על ענין פגם הברית רח"ל, כידוע שהיה פרוש וקדוש נורא מאוד בענין זה, והרה"ק ר' פנחס מקאריטץ זלה"ה נתמנה לדון על עבירת "שקר", כנודע שהיה מחמיר מאוד בענין זה. וראו צדיקי הדור שאם ישאר כך לא יהיה ח"ו קיום לעולם, על כן פעלו בשמים ממעל להחליף את משמרתם, ונתמנה כל אחד על התמנות של השני, ובה לא היו המשפטים חמורים כל כך. עד כאן שמעתי.

לו

הוספת נופך על פירוש הצמח דוד

לפרש גם לשון הכתוב מהר [קדמונו רחמיך, כי לפי מה שהדורות נעשים תמיד דלים יותר, יש למחר ולחקדים הרחמים להביא הגאולה שלימה במהרה]

איך וועל נאך 'מוסיף נופך' זיין [על דברי הצמח דוד, לפרש בפסוק הנזכר גם הלשון וואָס ס'שטייט מהר יקדמונו רחמיך].

אַז מ'זעט [ווי] די דורות ריקן זיך אַזוי, אַז מ'ווערט אַזוי "אַרעם", 'וואָס-אַמאָל' [ווערט מען] נאָך נידריגער.

איך געדענק נאך, ווען מ'האַט געמיינט אַז 'קיינ אַרגער דור' איז שוין נישט פאַרהאַנדן. און דערווייל האָט מען זיך 'טועה' געווען.

אוי וויי! אַקעגן 'היינטיגן דור' איז דאָך געווען "זייער אַ גרויס דור" דעם וואָס ס'איז 'אַביסל פריער' געווען! [לויט] אַזוי ווי אונז זעה מיר היינט אויס.

איבערדעם בעט מען זיך ביים בורא כל עולמים, אַז מ'איז אַזוי "אַרעם", טאָמער וועט מען נאך חלילה וואַרטן, ווער ווייסט וואָס קאָן נאָך זיין 'שפעטער'.

איבערדעם זאָגט מען "מהר" יקדמונו רחמיך, מ'מוז זיך שוין 'צואיילן' [להביא הגאולה שלימה], פֿי דלונג מאד, אונז זעמיר זייער אַרעם.

ווילאַנג נאָך! ווילאַנג נאָך!

וואָס קאָן מען זיך נאָך דערוואַרטן! אוי וויי!

לז

לאָמיר זיך באַרעכענען, ווילאַנג מ'געדענקט נאך וואָס ס'איז "אַמאָל" געווען! לויט ווי די דורות 'ריקן זיך' אין דעם ביטערן חשכות.

לח

ביאור הלשון "וְדָרַךְ" תשובה הורית
(על דרך בחינה ב הנזכר באות כה)

כ'האב אינזין געהאַט, [לפרש וואָס] מ'זאָגט (בסדר תחנון וסליחות) [קל אַרץ אַפּים אַתָּה] ובעל הרחמים נקראת, "וְדָרַךְ" תשובה הורית.

[ולכאורה] פאַרוואָס זאָגט מען נישט "ותשובה" הורית, וואָס איז דער "וְדָרַךְ" תשובה.

לט

אף שקשה לעשות תשובה שלימה כראוי, מ"מ צריכין לעסוק בעניני תשובה, ולילך על כל פנים "בדרך" המוליך לידי תשובה נאָר דער אמת איז, ווען מ'גייט "תשובה" טוהן, איז מען דאָך זייער ווייט פון "תשובה שלימה", איבערהויפט ווי זיי זאָגן אויף דעם חטא הידוע וואָס מ'ברויך אַזאַ 'שטאַרקע' תשובה, און אפילו 'וואָסערע' תשובה [מ'זאָל טוהן] איז מען זייער ווייט דערפון.

נאָר וואָס זשע דען, אַז מ'איז אַביסל 'עוסק' אין "עניני תשובה", מ'איז משים אל הלב, [ומדברים] עפעס "דיבורים", מ'זאָגט עפעס דיבורים פאַר'ן באַשעפער, און אַביסל "וואַרימע טרערן" פאַר'ן בורא כל עולמים, דעם איז על כל פנים דער "דרך" פון תשובה, דאָס איז אַ "וועג", אַ "דרך", וויאָזוי מ'זאָל 'צוקומען' צו תשובה, כאָטשיג ס'איז [דעם אויך] חשוב פאַר'ן בורא כל עולמים אָבער דאָס איז נאָכנישט קיין "תשובה" [ממש], ס'איז [נאָר] דער "דרך" פון תשובה.

איבערדעם זאגט מען "וִדְרָךְ" תְּשׁוּבָה הוֹרִיתְ, דו האָסט געוויזן פֿאַר אידן דעם "דרך" פון תשובה.

מ

מ'זאָל מיר כאָטש גיין אין 'דעם' דרך !

מ'זאָל מיר נישט פֿאַרקריכן בעווינינו הרבים [אין] דרכים מדרכים שונים, [וואָס] מ'ווערט אַראָפּגעפֿירט פון [ריכטיגן] דרך, מ'גייט אין אַ דרך [וואָס איז] 'וואָס-אַמאָל' אַרגער און אַרגער.

מא

ביאורים בפרשת השבוע

ביאור הפסוק אל נא תקברני במצרים

(עוד אחר אות נ)

ברש"י כתב אחד מהמעמים שלא רצה יעקב ליקבר במצרים, לפי שבמכת כינים יהיה עפרה כינים, ולא יהיו מרחשין תחת גופו

יעקב אבינו האָט געזאָגט אַל נאָ תקברני במצרים. זאָגט רש"י, ווייל ס'פּה להיות עפֿרה כּנים ומרחשין תחת גופי, ער האָט מורא געהאָט ער זאָל בלייבן אין מצרים ווייל ער האָט געזען ס'וועט זיין די מכה פון כּנים, ס'איז [פון] עפֿר, ומרחשין תחת גופי.

מב

[קושיא ה]

וקשה ממה נפשך, דמצד דרך הטבע כבר אין הגוף קיים בזמן ארוך כזה של קרוב למאתיים שנה, אלא מאי שידע יעקב שבגופו לא ישלטו רמה ותולעה ורקבון, אם כן למה היה לו לחשוש על הכנים יותר מעל סתם רמה ותולעה

ס'איז אַ הפלא ופלא. פון דעמאָלטס אָן ווען יעקב אבינו איז נסתלק געוואָרן ביז ס'איז געקומען צו די מכה פון כּנים, איז דאָך אַ חשבון פון צוויי הונדערט יאָר. זיי זענען דאָך געווען [במצרים] רד"ו [שנה מעת בואו, ונמצא] ס'איז קרוב צו צוויי הונדערט יאָר [מעת הסתלקותו, שזה היה י"ז שנים לאחר בואו למצרים].

[וואס כן] מיטן 'דרך הטבע', נאָך צוויי הונדערט יאָר איז שוין נישטאָ פונעם 'גוף' לאַנג נישט. [וואס כן] וואָס קאָנען שוין טוהן די "כּנים" [ולמה חשש יעקב על זה] ? אלא מאי, יעקב אבינו האָט געוואוסט אַז רמה ותולעה לא שלטה בו, אַזוי ווי דער אמת איז געווען^ל. נו [אם כן יוקשה] דעם גוף וואָס דער בורא כל עולמים היט אָפּ צוויי הונדערט יאָר שלא שלטה בו רמה ורקבון, נו וואָס פֿאַרכט ער זיך פֿאַר "כּנים" ?

'די' רימה וואָס ס'איז 'אין גוף', רימה בבשר המת (עיין שבת יג:), דאָס איז אין דער טבע, ס'ווערט באַשאַפֿן, עס 'ווערט' עס 'ווידמעט זיך' פונעם רקבון [בשר הגוף, און] אַז דעם אַלעס קען נישט שולט זיין, דער גוף בלייבט גאַנץ, וויאָזוי קאָנען [עפענס] טוהן די "כּנים" וואָס זענען מרחשין?, וואָס איז דאָס מער?, וואָס האָט ער זיך מער געפֿאַרכטן פֿאַר די "כּנים" מער ווי פֿאַר אַלעמען ?

^ל כמבואר בגמרא (בבא בתרא יז.): שבעה לא שלט בהן רמה ותולעה, ואלו הן אברהם יצחק "ויעקב", משה אהרן ומרים, ובנימין בן יעקב.

מג

[הקדמה ל"שוב קושיא ה']

המוזיקים שנבראים מהעונות קשים יותר מהמוזיקים שנבראו בטבע הבריא

נאָר וואָס'זשע דען, זיי טייטשן דאָך [הפסוק] **כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבְךָ וְרֵאִיתָ**
סוֹס וְרֶכֶב עִם רֶב "מִמֶּךָ" (פרשת שופטים כ, א), דאָס גייט אַרױף אויף "מלחמת היצר".
ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^ל, און אַנדערע^ל. 'די' מזיקים וואָס דער
באַשעפער באַשאַפט, דאָס איז אויך שווער בייצוקומען. ס'איז אָבער אַלץ נישט אַזוי
ווי 'די' וואָס מ'באַשאַפט זיך אַליין דורך די "חטאים".
'די' וואָס ס'ווערט באַשאַפן דורך די חטאים ליגט אין זיי אַ כח הטומאה, אַ כח
פון "חטאים", [ולכן הם] די גרעסטע מזיקים, דאָס איז שווערער פון אַלעם. [ועל זה רומז
לשון הכתוב] **עִם רֶב "מִמֶּךָ"** [אותן שנבראו ממעשיך ועל ידך].

מד

ובעין זה מצינו שיותר קשה להנצל מבעלי בחירה שרוצים להיזקק, מלהנצל מבעלי חיים המוזיקים שבטבע הבריא

כעין זה [מצינו^ל] בענין ראובן "שהציל" את יוסף], מ'האָט אַרײַנגעוואָרפן יוסף הצדיק
דעמאָלטס צווישן די "נחשים ועקרבֿים" [אף שהם חיות מסוכנים], אַבֿי נישט צו קיין
"בעלי בחירה".

אַזוי [לענינין] דעס וואָס זיי ווערן באַשאַפן פון אַ בעל בחירה [קשה יותר].

מה

וכן מצינו בתנא דבי אליהו, שכל הברואים מתייחסים שנבראו ע"י הקב"ה,

חוץ מן השקר והעולה שהם מתייחסים אחר האדם שעשאו

ס'שטייט דאָך אַזוי, דער תנא דבי אליהו זאָגט (זוטא פרק ג'^ל), אַלדינגס האָט דער
בורא כל עולמים באַשאַפן, נאָר דעם "שקר" און די "עוולות" דאָס טוט דער מענטש
אַליין^ל.

^ל באור החיים הקדוש (פרשת שופטים כ, א): **כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה וגו'.** אולי שרמז הכתוב מלחמת האדם עם יצרו, ובה להסיר מלבבו מור, ואמר **כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה** הידועה שאין גדולה ממנה, והנה במלחמה זו יש ב' דברים קשים לאדם שמתשים כוחו, א' הוא שאינו מלומד במלחמה כמו שהוא מלומד ורגיל במין מלחמה זו יצור הרע, ב' שהרכבת האדם חובקת דברי היצר וכו', ומה גם אחר שנכשל בעבירות רבות שיתוספו כוחות הרע שנולדו ממעשיו הרעים כמו שפירשתי במקומות אחרים, והרי הוא ביניהם כְּתָרָה שאין לה הפוכין.

לזה בא דבר ה' כאן, ואמר **כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה וְרֵאִיתָ** בעיני שכלך סוס וְרֶכֶב, סוס כנגד מה שהוא היצר סוס מוכן למלחמה, מה שאינו כן האדם, רֶכֶב כנגד הרכבת האדם שנוטה וחושקת לדברים, ואומרו עם רב "מִמֶּךָ" כנגד כוחות הרע שניתוספו ממנו מצד מעשיו הרעים כמו שאמרנו, אף על פי כן בא דברו הטוב ואמר לא תִיָּא מָהם, והטעם הוא כי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ, פירוש הן אמת אם היית בא למלחמה 'בכחך' אין בך כח לעמוד במלחמה זו, אבל כיון שה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ, כחו גדול להצילך, כי כשבא אדם ליטתה, ימינו יתברך מקבלתו ונדבק לה', והוא יכניע מציריו. וגמר אומר המעלך מאַרְץ מִצְרַיִם, כי זה מופת חותך כי ה' מפרק הקליפה מן הקדושה ומבררה, והוא סוד העלאת ישראל ממצרים כידוע ליודעי חן, וזה לך האות כדי שתתחזק במלחמה.

^ל עיין זרע קודש (פ' שופטים) והובא בדברי יואל כאן, וז"ל: **כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה** על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך. יש לפרש על כוחות הסטרא אחרא, וז"ש "ממך", שאתה בראתם על ידי עונותיך. לא תירא מהם לאמר איך אשוב על כל עונותי המרובים, וז"ש **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ**, כי אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו (סוכה נב.), ואצלו יתברך אין חילוק בין רב למעט, וז"ש המעלך מאַרְץ מִצְרַיִם, שהיה הגלות דווקא במקום ערות הארץ, להעלות הניצוצים הקדושים.

^ל כמבואר בוזהר הקדוש (וישב קפה). ובאור החיים הקדוש (וישב לו, כא. מקץ מב, כב).

^ל בתנא דבי אליהו (זוטא פרק ג'): **הכל ברא הקב"ה בעולמו חוץ מן מדת השִׁקָּר ומדת הַעֲוֹלָה, שלא ברא ושלא עשה אותם הקב"ה** [ומפרש שם הזקוקין דנורא, שאדם בודה השקר מלבו, וְעוֹל אדם עושה מעצמו] וכו'. וכיצד יֵעָשֶׂה, אלא אם עושה אדם את עצמו צדיק ולדבר אמת, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיקים ומדבר אמת. ואם עושה אדם את עצמו רשע ולכחש ולדבר שקר, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך רשעים ומכחש ומשקר.

מו

וכן מציינו שהמוזיקים שהם מצד טבע הבריאה, ואפילו שדים ורוחות, יש להם מורא שם שמים, ואין מזכירים ש"ש לבטלה דעס וואָס ס'איז אַ בריאה פונעם באַשעפער, ס'איז 'נברא געוואָרן' די מזיקים, די האָבן נאָך מורא פאַר'ן אייברשטען, גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה שטייט (מגילה ג.) אויף די שיינ'ן דל"ת'ן.

[וכן מציינ'ן] (גיטין סח.) דער ראש פון זיי [של השדים], דער אַשְמְדָאי, [ווען] שלמה המלך האָט אים געזאָגט שמא דמרא עלמא, שמא דמלכא עלך, האָט ער זיך 'פאַרציטערט'.

אבל אותם שנבראו ממעשי האנשים שהם כופרים בה, גם המוזק הוא מעין מי שבראם, ואין להם מורא שמים, ונמצא שהמוזיקים שנבראו מהעונות גרועים פי כמה מהמוזיקים שבטבע הבריאה

אַבער 'די' וואָס זיי ווערן באַשאַפן פון די וואָס 'לייגן אַוועק' די אמונה, [אָדער] דעס וואָס מ'באַשאַפט זיך אַליין "מזיקים" מיט די 'עבירות', ליגט דערינען "שקר", מיט "מינות", מיט "פאַרשידענס". דער 'מזיק' איז דאָך מעין זה פון דער עבירה [וממילא גם הוא אין לו מורא שמים], דאָס איז נאָך געווען אַן 'אַרגערע' טומאה פון די מזיקים וואָס זענען באַשאַפן געוואָרן [בטבע הבריאה ע"י הקב"ה], דאָס איז 'שווערער'.

מז

[ישוב קושיא ה']

ולכן אף שלא נתיירא יעקב מן "רמה ותולעה" שבטבע הבריאה, לא רצה שירחשו תחת גופו "כנים" שנבראו ע"י עונות המצריים, כי כח הטומאה שלהם חוק יותר

איבערדעם קאָן זיין [דלכן חשש יעקב על הכינים יותר מעל רמה ותולעה. כ"ן רמה ותולעה דאָס איז אַ 'בריאה' פון דער טבע וואָס דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפן, אַבער 'די' כְּנִים אין מצרים, דאָס איז דאָך געווען פון די "חטאים" פון די מצריים. ס'איז דאָך [געוועזן כל המכות] מדה כנגד מדה, ווי דער מדרש רעכנט אויס (תנחומא וארא סימן יד, ועוד). [ונמצא כ"ן] פון זייערע מעשים [של המצריים] זענען געבוירן געוואָרן, זענען באַשאַפן געוואָרן 'די' כְּנִים, [ממילא] דאָס האָט אַ גרויסן כח הטומאה. ווייל די מזיקים וואָס מענטשן באַשאַפן מיט 'עבירות', מיט 'מינות' און 'כפירה' וכדומה, אָדער מיט אַנדערע 'ביטערע עבירות', 'די' מזיקים זענען אַרגער ווי די מזיקים וואָס דער באַשעפער האָט באַשאַפן.

פון 'דעם' האָט ער [יעקב] מער מורא געהאָט ווי פאַר אַלע מזיקים.

מח

היוצא מזה לענינינו:

הפחד היותר גדול הוא מן המוזיקים והמלאכים רעים שנבראו מן עונותינו רח"ל, שהם מכריחים לחטוא ח"ו עוד, והם מפסידים בנפש ובנפש וכלל פרט, ה' ישמרנו

פון דעם קאָן מען פאַרשטיין [לענינא].

דער גרעסטער פחד, [איז] פון די מזיקים וואָס מ'האָט זיך 'אַליין' באַשאַפן, מ'האָט זיך אַליין באַשאַפן [בעונותיו].

די מזיקים זענען 'מכריח' [ח"ו ווייטער] עבירות צו טוהן.

¹⁵ ועיין בדברי רבינו בדרשת הושענא רבה תש"כ (כפיסקא למענן בוראינו, לשון קדשו אות נד-נדז) שמבאר דברי התנא דבי אליהו בזה, דאף שבאמת הכל נברא מן הקב"ה אף מה שהאדם עושה בבחירתו הרע, מ"מ השקר והעולה אין נקראת על שמו, רק על שם האדם שהוציאם, משא"כ שאר הברואים נקראים על שם הקב"ה.

זיי שאָדטן בגוף ובנפש, און ביי יעדן פרט.

ה' ירחם ויציילנו מהם. מ'זאל מיר נאך זוכה זיין צו טוהן תשובה שלימה פאר'ן בורא כל עולמים [ויתבטלו כל המזיקים שנבראו ע"י העונות].

מט

וכמו שהארץ בזה בספר אור לישרים, ומבאר שם איך שאפילו המצות ומעשים טובים שעושים בלא תשובה, נותנים בזה כח וחזק להמזיקים והסטרא אחרא רח"ל

ער פירט דאך אָפּ מיט דעם [א גאנצן אריכות דברים], דער אור לישרים [להג"ר זרח איידליץ מפראג] [דרוש א], [אז] דאָס איז דעס שווערסטע, [ומיירי שם] טאָקע ביי דעם חטא הידוע. ווייל מיט די אַלע מצות ומעשים טובים [שעושים בלא תשובה], גיט מען כח פאַר די סטרא אחרא. זיי באַקומען אַזאַ כח וואָס זיי האָבן גאָרנישט געהאַט פריער^ל.

נ

חקדמה לישוב קושיא ד

ועל דרך זה מצאנו שהרשעים הגדולים, אם עושים איהם מצוה ומגיע להם 'גדולה' בשביל שכרם בעולם הזה, אז מרשיעין אחר כך עוד יותר לישראל וסובלים מהם הרבה, וכמו שאירע אצל נבוכדנצר ושאר רשעים

דער תנא דבי אליהו (רבה פרק כד) ברענגט, ער ברענגט דאך וויאזוי ביי די אומות העולם, אויף אַלע זייערע מצות, מ'גיט זיי שכר [ועי"ז ניתוסף להם כח להרשיע יותר]^{לח}. פון די "פסיעות" פון נבוכדנצר'ן וואָס ער האָט געטון פאַר'ן אייבירשטען^{לט}, האָט ער זוכה געווען [אז] איבערדעם איז ער געווען אַ מלך. [ועל ידי זה נמשך] האָט ער

^{לו} עיין ויואל משה (מאמר ב, סימן מז), ובס"ג עקב תשט"ז (נדרס בחידושי תורה תשט"ז עמוד תרעט, ובדברי יואל תניינא עקב עמוד רצד), ובדברי יואל (מצורע עמוד תכ ועמוד תמט), ועוד.

^{לח} עיין ויואל משה (שם, סימן נ-נב), ובדברי יואל ("ל"ה אות נז), ועוד.

^{לט} עיין במדרש רבה (שה"ש ג, פסוק א) שדרשו הפסוק (ישעי' מז, א) רְדִי וְשָׁבִי עַל עֶפְרַיִם בְּתוֹלַת בֵּית כָּכָל שְׁבִי לְאַרְצָךְ אִין כְּסָא בֵּית כְּשָׁדִים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרָאוּ לְךָ רֵבָה וְעִנְיָה, מאי "אין כסא", בטלה 'זכותו' של אותו כסא, ומבאר שם המדרש איהו 'זכות' היה לו, והוא דבעת שנתרפא חזקיהו מלך יהודה מחליו שלח מִדְּרָךְ בְּלֶאֱדָן מֶלֶךְ כָּכָל מִכְתָּב לְחֻזְקִיהוּ, (כמבואר במלכים ב' כ, יב), ומה כתב בהן, "שלום לחזקיהו, שלום לאלקא רבה, שלום לירושלים", וכיון שיצאו הכתבים נתישב על דעתו אמר לא עשיתי כהוגן. הקדמתי שלומי של חזקיהו לאלקיו, מיד עמד מכסאו ופסע שלש פסיעות והחזיר הכתובים וכתבם כתבים אחרים תחתיהם, וכתב בהן "שלום לאלקא רבה של חזקיהו, ושלום לחזקיהו, ושלום לירושלים". אמר הקב"ה אתה עמדת מכסאך ופסעת שלש פסיעות לכבודי, חייך שאני מעמיד ממך שלשה מלכים שולטין מסוף העולם ועד סופו ואלו הן נבוכדנצר, ואויל מרודך, ובלשצר. וכיון שעמדו וחרפו קעקע הקב"ה ביצתן מן העולם והעמיד אחרים תחתיהם.

ועיין גם בגמרא סנהדרין (צו). שפירשו דברי הכתוב שאמר ירמיה (יב, א) צִדִּיק אֲתָה ה' כִּי אֶרִיב אֶלְיָךְ, אָךְ מִשְׁפָּטִים אֶדְבֹּר אוֹתָךְ מִדּוֹעַ דְּרָךְ רְשָׁעִים צִלְחָה שְׁלֹו כָל בְּגָדֵי בְגָד, [ופירש"י, שאמר מפני מה הצליח נבוכדנצר וכבש ירושלים. והמהרש"א מפרש דר"ל צדיק אתה ה' וגו' בכל הפורענות שבא על ישראל, לפי שחטאו, אבל זאת אני מתמיה מדוע 'דרך' רשעים צלחה, שהם 'דרך' ד' פסיעות של נבוכדנצר, צלחה כל כך, שזכות מועט כזה ודאי לא ימנע שיש ג"כ לישראל והם אינן מצליחין]. והשיב לו הקב"ה (שם, ה) כִּי אֶת רִגְלִים רָצְתָה וְיִלְאָדָךְ וְאִיךְ תִּתְחַרְרָה אֶת הַסּוּסִים וּבְאֶרֶץ שְׁלֹום אָתָּה בּוֹטָח וְאִיךְ תַּעֲשֶׂה בְּגָאוֹן הַיָּרְדֵּן. משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים בין בצעי המים, נודמן לו רגלי אחד, רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה, אמרו לו ומה לפני רגלי כך, לפני הסוסים על אחת כמה וכמה, ומה שלשת מילין כך, שלש פרסאות על אחת כמה וכמה, ומה ביבשה כך, בין בצעי המים על אחת כמה וכמה. אף אתה, ומה בשכר "ארבע פסיעות" ששלמתי לאותו רשע שָׁרָךְ אחר כבודי, אתה תמיה, כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לִפְנֵי כְסוּסִים, על אחת כמה וכמה [פירש"י: על אחת כמה וכמה שיהיו אדם יכולין לתמוה על מתי ששכר גדול שישתלם עליהם].

ואחר כך אמרו שם בגמרא עובדא דהני ארבע פסיעות קצת באופן אחר מהמבואר במדרש, והוא דמרודך בלאדן כתב אז בתחלת המכתב "שלמא למלכא חזקיה, שלם לקרתא דירושלם, שלם לאלקא רבא", ונבוכדנצר היה אז סופר המלך אצל מרודך בלאדן, אבל לא היה שם באותה שעה, וכשחזר לשם אמר להם "קיריתו ליה אלקא רבא, וכתביתו ליה לבסוף", אלא הכי כתובו "שלם לאלקא רבא, שלם לקרתא דירושלם, שלם למלכא חזקיה", אמרי ליה קריינא דיאגרתא איהו ליהוי פרוונקא, שהוא ירוך אחר השליח שבידו המכתב ויחזיר המכתב הראשון, ורץ נבוכדנצר אחריו, וכשרץ "ארבע פסיעות" בא גבריאלי והעמידו שלא ילך עוד. וסיים שם

חרוב געמאַכט דעם בית המקדש, און ער האָט די גאַנצע וועלט מחריב געוועזן. (ועיין להלן אות נח).

אַזוי ווי דער תנא דבי אליהו (שם) זאָגט דאָס משל^כ, אַז מיט די מצות ומעשים טובים [של הרשעים] מאַכט מען חורבות, [במה שמתגדלים הרשעים בשכר מצותם בעולם הזה]. ער זאָגט אַ משל אויף דעם, איינער האָט געטראָפֿן אַן אבידה און ער האָט [עס] אויסגערופֿן אין שטאָט, האָט מען געזאָגט "כמה חסיד וכשר הוא זה", [אין] מ'האָט אים געמאַכט פֿאַר אַ "ראש", און דערנאָך האָט ער געמאַכט "חורבות". אַזוי איז די אַלע [רשעים, ווי] נבוכדנצר, מיט די אַלע מַצוֹת [זייערע]. [עד כאן דברי התנא דבי אליהו].

נא

ביאור הפסוק וְעִשִּׂיתָ עִמָּדֵי חֹסֶד וְאַמֶּת

(עד אחר אות ס)

איך האָב אינזין געהאַט [לפרש על פי ענין הנזכר, מה שביקש יעקב שיעשו לו דוקא חסד של אמת "שאינו מצפה לתשלום גמול"] (כדלהלן אות נג).

נב

ביאור הלשון "חסד ואמת", ממה שאמרתי בסעודת ליל ש"ק
"חסד" מיוסף שידע שיעקב אבינו לא מת, "ואמת" מהמצריים שסברו שהוא מת,
שהם יעשו חסד של 'אמת' שאינו מצפה לתשלום גמול

[דהנה] איך האָב נעכטן נאַכט געזאָגט (בסעודת ליל שב"ק), יעקב אבינו האָט געזאָגט [וְעִשִּׂיתָ עִמָּדֵי חֹסֶד וְאַמֶּת, ופירש"י חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול]^{מא}.

הגמרא, אמר רבי יוחנן, אילמלי לא בא גבריאל והעמידו, לא היה תקנה לשונאיהם של ישראל [ופירש"י: לא היה להם תקנה. שהיה שכרו מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתנו]. (ועיין להלן אות נח).

[ועיין במהרש"א שם, בדמדרש יש שהיה רק ג' פסיעות, והביא דזהו הרמז שאחר ג' פסיעות שאנו עושין אחר תפלת שמונה עשרה, אומרים יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו וכו', לפי שע"י ג' פסיעות של נבוכדנצר נחרב הבית, עכ"ד. וכן כתב המגן אברהם (או"ח קכג, א) על מה שכתב שם המחבר דלאחר התפלה כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו, וז"ל: ועוד שמעתי טעם, דבזכות ג' פסיעות זכה נבוכדנצר להחריב ביהמ"ק, ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות, ומתפללין שיבנה בית המקדש. ובאמת בגמרא איתא ד' פסיעות, וברבה שיר השירים (ג, ד) איתא ג' פסיעות, וכן הוא בזהר (ח"א רב, א), עכ"ל המג"א].

^ב בתנא דבי אליהו (פרק כד): לָמָּה נדמה עשו ואליפז התימני עם בנו עמלק, וירבעם בן נבט, ומרודך עם נבוכדנצר, ואגג עם המן האגגי. לאחד שמצא כסות בדרך סמוכה לעיר, תפסה בידו והכניסה לתוך העיר, והיה מכריו ואומר של מי אבידה זו, נתקבצו כל בני העיר ויצאו לקראתו ואומרים זה לזה: "ראיתם פלוני זה כמה הוא צדיק, כמה הוא חסיד, כמה הוא כשר", מיד עמדו בני העיר ועשאוהו ראש וקצין של העיר עליהן, לאחר שתיים ושלש שנה עמד והחריב כל המדינות וכל הארץ, וכן לכך נדמה עשו ואליפז עם בנו עמלק ומרודך עם נבוכדנצר וירבעם בן נבט ואגג עם המן. עשו בשכר שלש דמעות שהוריד ונפלו מעיניו, נתנו לו הר ששיר שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. אליפז בשכר שנהג כבוד באביו, יצא ממנו עמלק לעולם. ירבעם בשכר שהשיב דבר לפני המלך שלמה, נתנו בידו עשרת השבטים. שכרו של מרודך שנהג כבוד באביו שבשמים, יצא ממנו נבוכדנצר לעולם. שכרו של אגג כשהיה חבוש בבית האסורין היה בוכה ומתאנח ואומר אוי לי שמה יאבד דודי מן העולם, יצא ממנו המן לעולם. - [ועיין ויאל משה (כ, נב) בביאור דברי התנא דבי אליהו].

^{מא} ועיין חידושי תורה תש"כ (ליל ש"ק ויחי, עמוד ג) מה שהקשה אז רבינו בזה וז"ל: וְעִשִּׂיתָ עִמָּדֵי חֹסֶד וְאַמֶּת אֶל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמַצִּיָּים, פירש"י חסד ואמת, חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול. וקשה, א] דהלא מצינו שיעקב אבינו היה משלם ליוסף על זה, כמו שנאמר (להלן מח, כב) וְאֶנִּי נִתְּתִי לָךְ שָׂכָם אֶחָד עַל אֶחָד, ופרש"י לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי וכו'. ב] ותו יש להבין דהלא גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, ובפרט ביעקב אבינו שלא מת והוא תמיד בחיים חיותו, בוודאי יכולין לצפות ממנו לתשלום גמול, ואין זה חסד של אמת. ג] ועוד יש לדקדק דלפי זה הוא "חסד ואמת" דבר אחד, "חסד של אמת", אם כן היה צריך לומר "חסד ואמת", דהוא"ו היא מחלת בכל מקום, וא' מוסיף על ענין ראשון, וכאן אינו שייך זה כי אין צריך לחלק או להוסיף, שהוא דבר אחד, "חסד של אמת".

[ופירשתי דהכוונה שאמר] "חסד" פֶּאָר אים [ויסף], און "אמת" פֶּאָר די מצריים, וואָס זיי האָבן געמיינט ער איז מת. איך האָב נעכטן נאַכט געזאָגט, [דלכן נקראַ זה] חסד שעם "המתים"^{כב}, [דקאי על המצריים שסברו שהוא מת].

[ווייל] ער [ויסף] איז געגאַנגען [לעשות חסד עם "החיי"], יוסף האָט דאָך געוואוסט אַז יעקב אבינו "לא מת" (תענית ה:), איז עס דאָך נאָר געווען אַ "חסד".

אַבער דאָס איז אַלעס [גם החסד של "המצריים", נחשב ליוסף] ווי 'ער' האָט [עס] 'געטון', [ולכן אמר יעקב ליוסף "ועשית" עמדי חסד "ואמת". והוא על דרך הכתוב וְאֵת כָּל אֲשֶׁר עָשִׂים שָׁם "הוא הִיָּה עֲשֵׂה" (וישב לט, כב) [שתירגם אונקלס] בְּמִימְרֵיהָ הָיָה מִתְעַבֵּד. דאָס אַלעס וואָס די "מצריים" האָבן געטון [ליעקב] האָט "ער" [ויסף] דאָך אויך 'געטון', [ווייל] ער האָט דאָך דאָס איינגעפירט [כל סדר הכבוד שעשו ליעקב. והמצריים] זיי האָבן דאָך געמיינט ער איז מת, - איך האָב נעכטן געזאָגט באריכות דערפון^ג, - [וממילא] פון 'זיי' איז עס געווען אַ "חסד של אמת", איבערדעם שטייט אָפּגעטיילט, "חסד ואמת" [עם ו' המחלקת, כי היה] צוויי זאַכן, ["חסד" מיוסף, וחסד של "אמת" מהמצריים].

[עד כאן ממה שאמרתי בליל שב"ק].

נג

[קושיא ד']

אמנם יש להבין למה הקפיד יעקב שיעשו לו המצריים דוקא חסד של אמת, מבלי שיצפו לתשלום גמול על זה נאָר לכאורה וואָס האָט ער אַזוי 'געזוכט' ס'זאָל זיין אַ חסד של אמת "שאינו מצפה לתשלום גמול". וואָס האָט ער נישט 'געקאָנט באַשטיין' אַז זיי זאָלן יאָ זיין "מצפים לתשלום גמול".

נד

חקדמה ליישוב קושיא ד'

בישמוח משה מאריך לבאר המדרש בפסוק וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שְׁבָעִים יוֹם, אלו "שבעים יום" שבין אגרת המן לאגרת מרדכי נאָר וואָס'זשע דען, דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה (בפרשתן, ד"ה במדרש ויבכו) ברענגט ער אַ מדרש, וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שְׁבָעִים יוֹם (להלן ג, ג), אלו שבעים יום שבין אגרת לאגרת. [דאָס מיינט] די צוויי אגרת'ער בימי המן, המן'ס אגרת איז געווען

^{כב} דלכאורה קשה על לשון רש"י "חסד שעושין עם המתים" הוא חסד של אמת, דאך שייך לשון זה לכאן, והלא יעקב אבינו "לא מת", ואם כן לא היה בכאן ענין חסד שעושין עם "המתים". (ועיין קושיא זו בדברי יואל עמוד תפח סוף קושיא ז, ועמוד תקיא סוף קושיא ב.)

^{כג} עיין חידושי תורה תשי"ב (שם, עמוד נד) וז"ל: ונבוא לביאור אומרו "חסד ואמת", בהקדם דברי התרגום אונקלוס על הפסוק ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה, וית כל די עבדין במימריה הוה מתעבדי, עד כאן. נראה מזה דמה שנעשה 'באמירה', בשם 'עשיה' נקרא. והנה יעקב אבינו אמר ליוסף "ועשית" עמדי חסד ואמת, ובאמת ליוסף לא היה זה חסד של אמת, דהרי הוא ידע שיעקב אבינו לא מת, ואצלו אינו שייך "חסד של אמת", משא"כ המצריים שהם סברו ונרמזה להם שמת, להם היה נחשב "חסד של אמת" מה שעשו עם יעקב אבינו כמבואר בקרא וכו'. וזה שבשם יעקב אבינו ועשית עמדי חסד ואמת, היינו ליוסף היה "חסד" אבל לא חסד של אמת, שאינו חסד שעושין עם "המתים", שהוא ידע שלא מת, ואומרו "ואמת" קאי על המצריים, שהם לא ידעו מזה שיעקב אבינו לא מת וכו', על כן היה זה אצלם "חסד של אמת" חסד שעושין עם המתים, וז"ש "ואמת" עם ו' המחלקת, שזה קאי על המצריים, ואעפ"כ נקרא על שם יוסף הצדיק כמו שאמר "ועשית" עמדי וגו', כיון שכל זה במימריה הוה מתעבדי, על כן נקראת על שמו.

[ועיין עוד שם ד"ה ומה שבשם, בענין למה רצה יעקב שלא יבקשו תשלום גמול. אבל כנראה שזהו מדברי רבינו בכאן בס"ג, ולא מדברי בליל ש"ק, רק שהמעתיקים צירפו כל הענין ביחד שם בדרוש דליל ש"ק. ולכן בהחידושי תורה שבס"ג ויחי, לא הועתק שם כלום מענין זה, כי כבר הוכנס בהדרוש דליל ש"ק].

אין [י"ג] ניסן (אסתר ג, יב), און די אַנדערע אגרת פון מרדכי איז געווען אין [כ"ג] סיון (שם ח, ט), איז געווען **שבעים יום דערצווישן**.

איז דאָך אַ פלא ווי קומט דאָס צו דעם, וואָס איז דער שייכות. [נוהאריך שם הישמח משה לבאר השייכות מזה לזה בג' אופנים].

נה

אבל פשטות לשון המדרש וכן הוא בירושלמי, דשבעים יום שבימי המן, שהיה להאומות הנאה מן אגרות הראשונות, זה היה תשלום 'שכרם' על מה שהאומות חלקו כבוד ליעקב שבעים יום

[נגאָר] אַז מ'קוקט אַריין אינעווייניג [בלשון המדרש, מובן השייכות]. ס'איז אַ חידוש דער ישמח משה זאָגט אויף דעם 'פּלפּולים' גאַנצע, [אַבער] אַז מ'קוקט אַריין אינעווייניג, זעט מען אין מדרש (ב"ר ק, ו) ס'איז אַביסל אויף אַן אַנדערע בחינה, איבערהויפט [אַז מ'קוקט] אין ירושלמי אין מסכת סוטה (פרק א הלכה י. דף ח.), איז עס גאַנץ אַן אַנדערע בחינה.

אין ירושלמי זעט אויס^מ, זאָגט ער אַרויס בפירוש^מ, - אין מדרש זעט אויך אַזוי אויס, ס'איז דעם לשון, - דורך 'די' זיבעציג טאָג וואָס זיי האָבן געטון חסד מיט יעקב אבינו^נ, האָבן זיי געהאַט "שכר" [אַז] מ'האַט זיי געגעבן [אַז] 'די' זיבעציג טאָג [בימי המן] האָבן זיי די אומות העולם 'נהנה' געווען.

[ווייל] ביז ס'איז געקומען די 'אַנדערע' אגרת [השניה] איז דאָך געווען אַ 'שמחה' ביי די אומות העולם, ביז דעמאָלטס איז געווען אויף די אגרת אַז חלילה לַהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג וּלְאַבֵּד [אַתְּ כָּל הַיְּהוּדִים] (אסתר ג, יג). האָט מען זיי געגעבן אַ 'שכר' זיבעציג טאָג, דאָס איז געווען זייער 'שכר' [על שחלקו כבוד ליעקב]. אַזוי זאָגט דאָך דער ירושלמי אַרויס. (ועיין עוד להלן אות פג-פד בענין השבעים יום בימי המן).

נו

ישוב קושיא ד

ונמצא דמן "חסד" שעשו המצריים ליעקב, היה להם כח אח"כ לצער את ישראל במשך שבעים יום, וכעין שהיה בנבוכדנצר קומט דאָך אויס, זייער "חסד" [ליעקב] איז געווען, דער 'שכר' זייערער, איז געווען אַזאַ 'ביטערער שכר' פאַר אידן. מיט דעם כח האָבן זיי געקאַנט מצער זיין אידן [באותן השבעים יום שבימי המן], אַזוי ווי נבוכדנצר (כדלעיל אות ג) און אַזוי ווי די אַלע [רשעים], ירבעם בן נבט^מ, די אַלע. פון די 'מצות' וואָס זיי האָבן געטון האָבן זיי געקאַנט גורם זיין 'כל הרעות שבעולם' פאַר אידן.

^מ בירושלמי דסוטה שם: כתיב (נ, ו) וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֶן הָאֶשֶׁד, וכי יש גורן לאטד. א"ר שמואל בר נחמן חזונו בכל המקרא ולא מצינו מקום ששמו אטד, אלא מהו אטד, אלו הכנענים שהיו ראויין לידוש באטד, ובאיזו זכות ניצולו, בזכות (שם, יא) וַיָּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֵל אֱלֹהֵי בְּנֵי גֵרֶן הָאֶשֶׁד. ומה חסד עשו עמו, רבי אלעזר אמר איזורים התיירו, רבי שמעון בן לקיש אמר קישורי כתפיהן התיירו, רבנן אמרין זקפו קומתן. א"ר יודן בר שלום 'הראו באצבע' ואמרו (שם) אֵל אֱלֹהֵי בְּנֵי גֵרֶן הָאֶשֶׁד. ומה אם אלו שלא עשו חסד לא בידיהן ולא ברגליהן, ראו מה "פרע" להן הקב"ה, ישראל שהן עושין חסד בידיהן וברגליהן עם גדוליהן ועם קטניהן, על אחת כמה וכמה. א"ר אבהו, כל אותן שבעים יום שבין אגרות לאגרות, כנגד שבעים יום שעשו המצריים חסד אם אבינו יעקב.

^מ כנראה הכוונה ללשון הירושלמי ראו מה "פרע" להן הקב"ה, דלשון זה פירושו ששילם להם "שכר" על זה. אבל שאר כל האריכות שבירושלמי, הוא גם במדרש רבה, דגם שם מובא כל הענין, אלא שבמקום לשון הנוצר איתא שם הלשון "ניצולו מן הפרענות", וזה מתפרש על הכנענים בימי יעקב שהיו ראויים אז לידוש כאטד, כמבואר לעיל מינה במדרש וירושלמי, ובזכות החסד שעשו ליעקב ניצולו מזה.

^מ כנזכר בדברי התנא דבי אליהו (דלעיל בהערה מ).

נד

ולכן רצה יעקב להקפין שכם, על ידי שיעשו החדס מבלי לצפות לתשלום גמול, דאם היו מצפים על זה אז היה תשלום גמולם יותר גדול, והיה מגיע מזה צער יותר גדול לישראל

[ולכן ביקש יעקב] מ'זאָל נישט מצפה זיין לתשלום גמול, ער [יוסף] זאָל זיי נעמען דערויף [על מנת אז] זיי זאָלן נישט האָפֿן [לתשלום גמול, כדי שלא יהיה להם עוד יותר שכן]. קאָן זיין ווען זיי 'האָפֿן' נאָך און זיי 'בעטן' נאָך אַ "תשלום גמול", אפשר העט נאָך אַרגער גיווען געווען [לישראל בימי המן].

נח

ואפשר דח"ו לא היה עוד שארית לישראל אלמלי היו גם מצפים לתשלום גמול, וכמו שמצינו בנבוכדנצר דאלמלא בא גבריאל והעמידו שלא ילך יותר מארבע פסיעות, לא היה תקנה לשנאייהם של ישראל אַזוי ווי די גמרא זאָגט (סנהדרין צו.), נבוכדנצר מיט די 'פסיעות' (עיין לעיל אות נ), ער האָט געוואָלט ווייטער גיין, בא גבריאל והעמידו, [און] ווען ער שטעלט אים נישט אָפֿ העט חלילה נישט גיווען געווען קיין שארית פאַר'ן כלל ישראל (כדחובא לעיל בהערה לט מגמרא דסנהדרין).

[וכן כאן בהמצריים], זעט אויס, ווען זיי האָבן דאָס גיווען 'געבעטן' [והיה שכם גדול יותר, מי יודע אם היה נשאר אח"כ שארית ותקנה לישראל].

נט

והנה"ק מבוטשאטש כתב דגם לתשלום שכן צריך אתערותא דלתתא ע"י שיהיו מבקשים על זה, ועל כן במה שהמצריים לא בקשו תשלום גמול, לא היה גמולם גדול כל כך

ער ברענגט דאָן, ס'שטייט פון בוטשאטשער רב^{נד} [בשם הרה"ק מסאסוב זצוק"ל] אַז 'שכר' איז דאָך [נשפע רק] אַז ס'איז דאָ אתערותא דלתתא. [עד כאן דבריו]. [און צו] דעם 'שכר' האָט ער [יעקב] נישט געוואָלט קיין 'אתערותא דלתתא', [שהיו עוד מצפים ומבקשים זה, כדי שלא יומשך שכם יותר, ולא יהא נגרם צער יותר גדול לישראל מזה].

ס

ולכן ביקש יעקב מיוסף שיעשו עמו חסד באופן "שאינו מצפה לתשלום גמול"

[ולכן אמר ועשית עמדי חסד "ואמת"], ער [יוסף] זאָל זיי נעמען דערויף [על מנת] ס'זאָל נישט זיין "מצפה לתשלום גמול", [וממילא] איז עס 'דאָך' נישט געווען אַזוי שטאַרק. ס'האָט געקאָנט חלילה אַרגער זיין.

סא

ישוב הקישיות בפסוק וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו

חקדמה לשוב קושיא ו

ביאור הלשון "כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ויצחק שיצא ממנו עשו"

(עד אחר אות ע)

לאָמיר זען, [לבאר] דעס וואָס כ'האָב דאָ 'אַנגעהויבן' [בתחלת הדרוש], ער האָט דאָ מורא געהאָט שמא יש בכם פסול, [ולבאר גם הלשון שהיה יעקב מדמה ענין זה] כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו.

^{נד} בפירוש תפלה לדוד שבסידור דעת קדושים (סוף תפלת י"ח, ד"ה נשמת): ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמן באמת (ברכת על הצדיקים). שמעתי מכבוד מו"ר הה"ג החסיד המפורסם בשם טוב מו"ה משה יודא ליב ע"ה מנו"כ בקהלת סאסוב, שלכאורה אין צריך להתפלל על זה, שבדאי השי"ת אינו מקפח שכן כל בריה, ומכ"ש הבוטחים בהשי"ת בלבא שלים, ומה צורך בבקשה זו. ואמר הוא ז"ל, שמלמעלה אין נותנים רק באיתערותא דלתתא, ואותם שהם במדריגה זו שהיא מדריגה גבוה, אינם מצפים לשום תשלום שכר וכו', לזה אנו מבקשים עבורם, ובאיתערותא דלתתא ידין יש אתערותא דלעילא להשפיע להם כל טוב. כן שמעתי מפיו הקדוש.

סב

לאָמיר זען. וואָרן לעולם איז אַזוי, לעולם יעקב אבינו האָט דאָך אַלדינגס געוואוסט, [וואס כן] וואָס האָט ער דאָ מורא געהאַט [שמא יש בהם פסול, וכדלעיל בקושיא ו]. נאָר וואָס'זשע דען, ס'איז דאָך געווען צוויי 'מעשיות', [אחד אצל יצחק אבינו עם עשו, ואחד אצל אברהם אבינו עם ישמעאל].

סג

מעשה דיצחק שמעה בעשו

ליצחק אבינו גם כן נתגלה הכל, ועם כל זה העלימו מן השמים שלא יכיר וראה ברשעת עשו, כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות בדרך הסתר מהקטרוג

יצחק אבינו האָט אויך אַלעס געזען בתכלית הקדושה, און ער האָט זיך גאָר גענאָרט אין עשו'ן [לחשוב שהוא צדיק. ולכאורה] פון וואו נעמט זיך דאָס, וויאָזוי איז דאָס מעגליך [שיטעה בזה. אמנם] שטייט דאָך [זוהר ח"א קלט.]. [אז] הקב"ה האָט דאָס געטון ווייל ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין, די ברכות האָבן אַזוי געברויכט צו קומען [ליעקב בדרך הסתר, כדי] ס'זאָל נישט זיין קיין קטרוג, [ולכן] האָט דאָס געמוזט זיין מיט די 'לבושים' פון עשו'ן, ער זאָל זיך טועה זיין [בעשו וירצה לברך את עשו], האָט מען מן השמים אַזוי געפירט [שיצחק יטעה בעשו שהוא צדיק].

סד

והרי שלפעמים היה העלם דבר גם אצל האבות הקדושים, כשהיה לצורך איזה סיבה

[על כל פנים] זעט מען דאָך, אפילו זיי [האבות הקדושים] האָבן אַלעס געוואוסט, [אָבער] 'אַמאָל' איז אויסגעקומען [בחנית מאמר אלישע הנביא] 'וה' הָעֵלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הָגִיד לִי' (מ"ב ד, כז). ס'איז געווען אַ 'טעם' דערביי, מ'האָט נישט געדאָרפט 'אויסזאָגן'.

סה

מעשה דאברהם שמעה בישמעאל

וכן באברהם, כשישמעאל יצא לתרבות רעה לא נתגלה לו זה כל כך כמו לשרה אמנו, ונצטוו לשמוע בקולה של שרה, עד שאמרו חכו'ל שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות

[וכן היה ענין כזה אצל אברהם אבינו]. ביי 'ישמעאל'ין שטייט (וירא כא, י-יא) זי האָט אים געהייסן [שרה לאברהם] גַרְשֵׁהּ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִשָּׂו, וְיָרַע בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנֹו. זאָגט רש"י, ס'האָט אים וויי געטון עַל אֹדֶת בְּנֹו [על ששמע] שיצא לתרבות רעה. האָט אים הקב"ה געזאָגט (שם יב) [אַל יָרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנֶּעַר וְעַל אִמָּתְךָ] כּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שָׁמַע בְּקוֹלָהּ, [ופירש"י בקול רוח הקודש שבה, למדנו כי] אברהם איז געווען טפל בנביאות כנגדה, אַזוי האָבן די חכמינו ז"ל (שמו"ר א, א) געזאָגט.

סו

ולכאורה הלא מבואר במדרש שאין שום דבר שנתכסה מאברהם אבינו, ואיך אמרו שהיה טפל לשרה בנביאות. ואף שבדואי גם שרה היתה גדולה בנביאות, אבל הלא אברהם היה מקור הנבואה שלה, ובדואי היה גדול יותר

לכאורה ברויך מען פאַרשטיין, ס'שטייט (וירא יח, יז) הַמִּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה, רעכנט אויס דער מדרש^{מב}, אברהם אבינו האָט 'אַלעס' געוואוסט, ס'איז נישטאָ אַ זאָך וואָס ער האָט נישט געוואוסט.

^{מב} במדרש (ב"ר מט, ב): [שאמר הקב"ה על אברהם] מתן תורה גליתי לו, גיהנםם גליתי לו, דינה של סדום למחר ואיני מגלה לו? רבי אחא בשם רבי שמואל בר נחמן בשם רבי נתן אמר, אפילו הלכות ערובי חצרות היה אברהם

אפילו דער בית המקדש [ושם חדש של ירושלים] וואָס ס'וועט זיין לעתיד, דאָס אלעס האָט ער געזען.

דער בורא כל עולמים איז מ'חדש יעדן טאָג אַן הלכה בשמים, [און] דעם האָט ער אויך געוואוסט.

רעכנט אויס דער מדרש דאָרטן, ס'איז נישטאָ די זאך בעולם וואָס אברהם אבינו האָט נישט געוואוסט.

[און] פלוצים האָט ער נישט געוואוסט וואָס טוט זיך 'ביי זיך אין שטוב?', האָט ער נישט געוואוסט וואָס טוט זיך מיט ישמעאל'ן?, ער איז געוואָרן אַ טפל בנביאות לגבי שרה אמנו?.

טאָקע שרה אמנו איז געווען זייער גרויס בנביאות, אָבער וויאָזוי איז אברהם אבינו געווען אַ טפל, אַז דער מדרש זאָגט ער רעכנט אויס אַז ער האָט אלעס געוואוסט. דער מקור [הנבואה והקדושה שלה] איז דאָך געווען אברהם אבינו.

סז

וצריך לומר דבאמת היה אברהם גדול יותר בנבואה, אלא שבפרט זה של מצב ישמעאל היה טפל לשרה, כי לא נתגלה לו הכל כדי שלא לעקר אותו במה שיראה שבנו יוצא לתרבות רעה, וכמו שמצינו שמת ה' שנים קודם זמנו כדי שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה

נאָר וואָס'זשע דען, ס'שטייט דאָך (ב"ר סג, יב) אַז דער בורא כל עולמים האָט אַראָפּגענומען פינף יאָר [משנותיו של אברהם, כדי] אברהם אבינו זאָל נישט זען ווי עשו איז אַרויס לתרבות רעה, ווייל ס'שטייט (לך טו, טו) [תקבר] בְּשִׁיבָה טוֹבָה^ט, און ער וועט נישט האָבן קיין שִׁיבָה טוֹבָה אַז ער וועט זען עשו איז אַרויס לתרבות רעה.

קען זיין, פאַרדעם האָט מען אים מן השמים פאַרהוילן, ער האָט נישט געזען ווי ווייט ישמעאל איז געווען [בתרבות רעה, ווייל] מ'האָט אים נישט געוואָלט מצער זיין.

וואו איז די שִׁיבָה טוֹבָה אַז ער וועט זיך דערזען מיט אַזאַ מצב.

ס'איז טאָקע געווען וַיֵּרַע בְּעֵינָיו אַבְרָהָם, ווען ער האָט 'עפעס' געהערט פון איר, זי האָט אים געזאָגט גֵרָשׁ [הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ], האָט ער פאַרשטאַנען [שמעב ישמעאל אינו בטוב, אבל לא ידע הכל עד היכן הדברים מגיעים].

דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט [אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנֶּעַר וְגו'] כל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׁרָה שְׁמַע בְּקֻלָּהּ, זאָלסט נישט צופיל אַריינקלערן אין דעם. מ'האָט אים נישט געקאָנט צופיל מגלה זיין, מ'האָט אים נישט געוואָלט מצער זיין.

אזויפיל האָט מען אים געזאָגט, זאָלסט נישט אַריינקלערן, 'דאָ' זאָלסטו פאַלגן [שרה], 'דאָ היצטערט' ביסטו דו אַ טפל בנביאות צו שרה אמנו, 'דאָ' מוזטו דו הערן וואָס שרה אמנו זאָגט דיר. [אבל בשאר ענינים שפיר היה אברהם גדול יותר בנבואה].

יודע. רבי פנחס בשם רבי שמואל אמר אפילו שם חדש שהקב"ה עתיד לקרוא לירושלים וכו' היה אברהם יודע. רבי ברכיה ורבי חייא ורבנן דתמן בשם רבי יהודה, אין יום ששין הקב"ה מחדש הלכה בבית דין של מעלה וכו', אפילו אותן הלכות היה אברהם יודע.

^ט וכמו שפירש שם רש"י: תקבר בשיבה טובה. בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, ולא יצא עשו לתרבות רעה, בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו, ובו ביום מרד עשו.

סח

הצער היה גדול מאוד לאברהם, אם היה יודע כל רשעותו של ישמעאל. ולומר שיתגלה לו הכל אלא שעב"ז לא יצטער, הלא אין זה מרת הצדיקים שלא להצטער על ככה. ולכן מן השמים העלימו זאת ממנו, כדי שלא יהיה צער גדול כל כך דער צער העט געווען זייער גרויס, ווען ער העט גיווען געזען דעם מצב, חלילה אַז מ'גייט אַרויס לתרבות רעה.

[ואם תאמר] מ'זאל אים ווידעראום אָוועקנעמען דעם צער [שיהא רואה את המצב, ועם כל זה יסבבן מן השמים שלא יהיה לו צער על זה. הלא] דאָס איז דאָך נישט קיין 'מדה' פון אַזאַ קדוש ה', אַז ס'זאל אים נישט 'וויי טוהן' [מצב כזה, שאין הבן מתנהג כראוי].

סט

וכן הוא במצב שלנו, האך לא יצטער הלב כשרואין ירדת הדור

[וכן הוא במצב שלנו, דהאך לא יצטער הלב ווען] מ'זעט וויאָזוי ס'ריקט זיך, מ'זעט נעבעך וויאָזוי אונז זעה מיר אויס, און וויאָזוי מ'גיי מיר. מדי יום ביומו השכם וְחָטוּא².

ווי ווייט דאָס דור ריקט זיך, [און] מ'קומט נישט צו צו גאָרנישט.

ווי ווייט מ'איז פאַרבלענדט די אויגן.

ווי שווער ס'איז צוצוקומען צו אַ 'תנועה' פון "אידישקייט", צו אַ 'תנועה' פון "תורה", צו אַ 'תנועה' פון "אמת".

אַלדינגס וואָס מ'האָב מיר געהאַט, וואָס ס'איז 'אַראָפּגעקומען אויף דעם עולם' "אורות עֲלִיּוֹנִים"³ צו "דערלייכטן דעם דור" צו "דערלייכטן די אויגן", אַלדינגס איז שוין פון אונז 'פאַרשטעלט'. (עיין בס"ג וישלח תשי"ז ותש"כ)

דאָס 'רעכטע חשכות', אַזוי ווי די גמרא רעכנט אויס (סוטה מט.) בעיקבא דמשיחא [וכו', איך שיהיה המצב, ושאין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים].

ע

איבערדעם האָט מען פאַרהוילן פון אברהם אבינו, [ונצטוה] כל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׁרָה שָׁמַע בְּקוֹלָהּ, זאָלסט צוהערן וואָס מ'זאָגט דיר גַּרְשָׁה הָאָמָה הַזֹּאת, דו זעהסט נישט ווי שלעכט ס'איז, זאָלסטו וויסן ס'איז אַ נבואה האָט מען איר דאָ מגלה געווען, דאָ ברויכסט דו צו פאָלגן [שרה].

עא

ישוב קושיא ו

[ובזה יבואר שאלת יעקב שמא יש בכס פסול]. יעקב אבינו האָט געזען [שביקש] לגלות את הקץ [און דערווייל] נסתלקה ממנו שכינה.

בגמרא איתא "בירה תוכיח", דמה שבחורבן בית שני עדיין לא חזר ונבנה בית המקדש אחר כמה שנים, זה מוכיח על מצד הדור בבית שני שהיה גרוע ממצב הדור בבית ראשון. והרי דסילוק השכינה ושלילת הגאולה, זה מורה על מצב הדור שאינו כראוי

די גמרא זאָגט³ בִּירָה תּוֹכִיחַ, 'בירה' תּוֹכִיחַ [דהיינו 'הבית המקדש' שלא נבנה עדיין, זהו 'הוכחה' אויפן מצב [הדור]. ווילאנג ס'דויערט ביז מ'זעט די "גאולה" מיט "בנין בית המקדש", דאָס 'ווייזט' אויפן "מצב הדור", אַזוי זאָגט דאָך די גמרא.

² מלשון התחניה שבסוף הסליחות לערב ראש השנה (ד"ה שכחנו את טובותיך).

³ הכוונה להבעל שם טוב הק' ותלמידיו הקדושים.

אז מ'וויל זען וועלכעס איז אָרגער, די ראשונים, אָדער אחרונים שלא נתגלה קצם, [איז] בִּירָה תּוֹכִיחַ, [דמה שהבירה חזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים, תוכיח כי הראשונים טובים מהאחרונים].

[ונמצא דממה שהשראת השכינה אינה חוזרת למקומה בבנין בית המקדש ובהגאולה, זהו הוכחה על מצב הדור שאינו כראוי. ולכן ביעקב כשנסתלקה ממנו השראת השכינה כשבא לגלות קץ הגאולה, חשב להוכיח מזה כי שמא ח"ו אין המצב שלהם כראוי].

עב

ולכן כשראה יעקב כשבקש לגלות קץ הגאולה לבניו, נסתלקה ממנו השראת השכינה, חשב להוכיח מזה כי שמא ח"ו אין המצב שלהם כראוי, רק שמעלימים זאת ממנו. וכמו שכבר אירע אצל אברהם ויצחק עם ישמעאל ועשו

ער האָט געזען נסתלקה ממנו שכינה, האָט ער געקלערט שמא יש בכם פסול. איי זיי זענען דאָך געווען זייער הייליג, ער האָט דאָך נישט געזען [שום פסול בהם]. האָט ער גערעכנט, אפשר [העלימו דברים ממנו, דהלא] כָּבֵר הָיָה לְעוֹלָמִים²², אברהם אבינו האָט געהאַט ישמעאל'ן און ער האָט נישט אַזוי געזען, ווייל מ'האַט אים מן השמים געהיטן, יצחק האָט געהאַט עשו'ן און מ'האַט אים מן השמים געהיטן, ער האָט זיך געפּאָפט. [ואם כן] מי יודע - האָט יעקב אבינו מורא געהאַט - צי ס'איז מיר אויך נישט אַזוינס געשען?, קען זיין איך פּאָפּ מיך אין ענק, טאָמער חלילה איז דאָ אַ פּסול און איך ווייס נישט דערפון. [וזהו שאמר לדמות הענין כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ויצחק שיצא ממנו עשו].

עג

ישׁוב קושיא ז - ח

ועל זה השיבו לו השבטים שאין כאן שום העלמה ומעות, רק "כשם שאין בלבך" כלפי השבטים "אלא אחד", שאתה רואה ומרגיש בלבך שאנו שלמים באמונה וביחוד ה', "כך" הוא באמת כי "אין בלבנו אלא אחד"

האָבן זיי געענטפערט [כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד]. דער אמת, יעקב אבינו האָט אין 'האַרץ' געשפּירט דעם מצב פון יעדן, אין 'האַרץ' האָט ער דאָך געזען אַז ס'איז אַלעס [צדיקים], זיי זענען געווען אַלע 'קדושים'. [נאָר] ער האָט דאָך מורא געהאַט [אז] מ'פּאָפט אים. זיי האָבן געזאָגט ניין, [כשם שאין "בלבך" אלא אחד], אַזוי ווי "דיין האַרץ" איז [לגבי אונז], מ'מינט נישט [אזוויין] 'דיין האַרץ' אויף 'זיך', נאָר [אַזוי ווי] "דיין האַרץ" אויף לגבי 'אונז', אַזוי ווי דו שפּירסט 'אונז' אין 'דיין האַרץ' [כך אין בלבנו אלא אחד], אַזוי זעמיר אונז [טאָקע] אויכעט. דו פּאָפּסט דיך נישט חלילה, "כשם" שאין בלבך אלא אחד, אַזוי ווי דו ביסט אין האַרץ [אויף 'אונז' שאין בלבנו "אלא אחד"], כך הוא באמת שאין בלבנו אלא אחד].

²² בגמרא (יומא ט:) יש וויכוח באם דורות הראשונים שהיו בתקופת בית המקדש הראשון היו גדולים, או דורות האחרונים גדולים, דרבי יוחנן ורבי אלעזר אמרי תרומיהו, ראשונים שנתגלה עונם (פירש"י: שלא היו מכסין פשעיהם) נתגלה קצם (גלות בבל שלאחר חורבן בית ראשון הוא לקץ שבעים שנה), אחרונים שלא נתגלה עונם (פירש"י: בני מקדש שני רשעים היו כסתר) לא נתגלה קצם. ואמר רבי יוחנן, טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים, ואמר ליה ריש לקיש אדרבה אחרונים עדיפי דאף על גב דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה. ואמר רבי יוחנן בִּירָה תּוֹכִיחַ (פי' שהבית המקדש יוכיח כדבריי), שחזרה לדורות הראשונים (אחר שבעים שנה), אבל לא חזרה לדורות האחרונים (אחר כל כך שנים). וחסרון בנין בית המקדש מראה שדורות האחרונים אינם גדולים כהראשונים.

²³ מליצת לשון הכתוב (קהלת א, י').

עד

הצדיקים מרגישים בלבם מצב בניהם ודורותיהם, כי שורש נשמת הבנים הם בהאבות

[כי הצדיקים מרגישים בלבם את מצב בניהם], אָזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^י [שאם יש חטא ח"ו יכול לפגום עד שורש האבות הקדושים].

און דער ישמח משה^י [מפרש בזה דברי הכתוב] תָּבואַ עַד דוֹר אָבוֹתָיו [עַד נֶצַח לא יָראוּ אור] [תהלים מט, כ].

דער ישמח משה טייטשט מיט דעם אור החיים הקדוש, [תָּבואַ עַד דוֹר אָבוֹתָיו], אַז [=אויב] דער פגם גייט ביז צו די עלטערן, ביז צו די אבות הקדושים, [אַז חלילה עַד נֶצַח לא יָראוּ אור, שניתק לגמרי משורש הקדושה].

^י באור החיים הקדוש ריש פרשת קרח (טו, א): ראיתי שאמרו (סנהדרין קט): טעם שהזכיר הכתוב זכרון מולידיו, 'קרח' עשה 'קִרְחָה' בישראל וכו', ולחשוב גם בן 'יעקב' 'שִׁעְקָב' עצמו לגיהנם, יעקב ביקש רחמים וכו' עד כאן. ובעיני יפלא למה לָכֵּן דברים הרעים לשמות הצדיקים, ולא די זה אלא שמקשה בעל הדרשה ולחשוב בן יעקב וכו' אשר לא נכון להזכיר שם מבחר האבות בדרך זה וכו'.

ולהאיר אור תורה אסדר שנים שלשה גרגרים מסתרי תורה: הא', כי ענפי הקדושה אשר הכין וְסִדֵּר המאציל ב"ה, הם שבילי ומשפטי התורה אשר חקק ה' ביד משה עבדו, וכל המחליף סדר מסדרו הנה הוא עוקר הענף ההוא בסוד בחינת נשמתו, ועושה הענף ההוא ענף רע, כי יסתלק ממנו כח הַמְקַדֵּשׁ וכו'. ב', כי הענף עצמו שבו פעל אָן, הוא קודם לשלוח בו יד, בסוד (וימ' ב, יט) תִּסְרֹף רִעְתָּךְ, נִמְצְאָתָ אומר כי ענף הקדושה יהפך לרעה, ויהיה הודו לו למשחית רח"ל. ג'. דע כי בחינת 'הנשמות' אשר נטע ה' בעמו, הם 'אותיות התורה', כידוע ליודעי חן. ד'. דע כי כשברא ה' את האדם [הראשון], ברא נְטַע אחד שבו כלולים כל ענפי הקדושה, וְכִשְׁחָטָ ונפגם, נפגמו כל הנשמות שהיו תלויים בו, וכל שיצאו ממנו פגומים היו, עד שיצתה נפש אברהם אבינו וְנִתְלַכְנָה באמצעות עשר נסיונות, ונתברר הפסולת בישמעאל, ויצתה נשמת יצחק וְנִתְלַכְנָה בעקידה, ונתברר הפסולת בתגבורת האש הוא עשו, ויצתה נשמת יעקב בלא שום דופי וכו', שלא היה בו פסולת כאדם [הראשון] קודם שחטא.

נמצינו אומרים שהאילן הוא 'יעקב', ויצאו ממנו י"ב ענפים, ואחד מהם הוא לוי וכו'. והנה בְּבֹא קרח להחליף ענפי הקדושה ולהפך הכהונה ממקומה, נפגמו ענפי הקדושה שבשורש נשמתו שהיו כולל לשבח. והתחיל ממטה למעלה. בראשונה הענף עצמו שהוא קרח, בתחלה היה נקרא קרח טהור (תוירי יג, מ), בן יצחק, שהיה מאיר לעולם כצהרים, בן קהת, שהיה מקהה שיני כל רואה גדולתו ומעלתו, בן לוי, שנתינת מיום לידתו להק"ה בכמה מעלות. ועכשיו הענף עצמו שנקרא קרח נפגם ועושה בו קרחה, ולא ענפו לבד אלא גם שורש הענף שבו ממנו שהוא יצחק נהפך לרעה כשורש נשמתו, והתחיל כל העולם כולו כצהרים, ולא שורש אחד לבד אלא גם שורש שלמעלה ממנו שהוא בן קהת נהפך לרעה להקחות שיני מולידיו, ולא זו בלבד אלא גם שורש הענף הראשון שיצא מיעקב, שורש של נפש קרח אשר שם נעקרה נפגמה ועשתה בו נקמה ללוותו לגיהנם, וממה שלא הזכיר הכתוב בן יעקב, עדיין שורש הראשון שהוא בעיקר האילן שהוא יעקב לא נודעו מעשיו אם גם עדי הגיע הפגם ונמצא נעקר שורשו של קרח מעיקרו או לא. (עיי"ש עוד).

^י בישמח משה (סוף פרשת ויחי): הנה אמרו רז"ל (תנא דבי אליהו פרק כג) כל אחד מישאל מחויב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב. נראה לי, דאית קדושה ואית קדושה, קדושה כוללת אינה נרגשת בפרטיות, וקדושה פרטית לכל אחד מהחיי סגולה. כמו שביארתי בספוק (קרח טו, א) כי כל העדה כולם קדושים וגו'. והנה ביארתי בתהלים מ"ט (ספוק כ, בתפלה למשה) הפסוק תבא עד דור אבותי עד נצח לא יראו אור וגו'. על פי האור החיים בפרשת קרח, במה שכתב על המדרש (משלי יא) קרח (במדבר טו א) עשה עצמו קרחה, בן יצחק שהתחיל כל העולם כצהרים וכו', עיין שם ושפתים יושק. והנה המבואר דכל זמן שהפגימה אינו מגיע עד שרשם בהאבות שהם עיקר האילן, אינו נכרת לנצח, מה שאין כן אם ח"ו מגיע עד שם. והנה איתא במסכת ברכות (טו:) אין קורין אבות אלא שלשלה. והנה שם בסימן מ"ט מדבר ברשעים, כצאן לשאול שתו וגו', לזה אמר תבא עד דור אבותי, ר"ל אם רעתם תבא עד שרשם בהאבות, דהיינו דור אחד דור למפרע עד דור האבות, עד נצח לא יראו אור והבן. והנה ידיעת הפכים בשוה, וכל שכן דמדה טובה מרובה, אם כן מעשים טובים כל מה שמגדילים יותר, הולכים ומאירים יותר בעומק השורש, וזה ברור לדעתי דאם מגיע בהארה לשורש האבות, אז מתעורר קדושה מהשורש קדושת ישראל באור ישר ואור חזר על אור נפש רוח נשמה שלו, ואז נרגש לו בפרטיות. והיינו מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי, ר"ל שיאיר עד שם, אז יאמר נא ישראל בית יעקב לכו ונלכה באור ה' (ישעי ב, ה). והבן כי נכון הוא בס"ה.

ועיין זה גם בתפלה למשה (תהלים מט, כ), ושם הוסיף א"ח כ"ז ו"ל: והיינו זכור לעבדיך לאברהם וגו' אל תפן אל קשי הזה (עקב ט, כז), ר"ל שלא יפן שורש האבות לרשעת הבנים, למען לא יאבד לנצח, והבן.

עו

האָט ער [יעקב אבינו] דאָך געשפּירט אין 'זיך', ער איז דאָך ראוי [געוועזן], דעס האָט ער געשפּירט אַז זיי זענען ריין, זיי זענען "אין בלבים אלא אחד", אַזוי ווי דער אמת טאַקע, זיי זענען דאָך נישט געווען [ביניהם פסול].
[ולפי פירוש זה בתשובת השבטים, לא שייך עוד כלל להקשות כקושיא ז-ח, והבן].

עו

הקדמה ליישוב קושיא ז

אבל יעקב לעצמו ראה והתבונן או בקץ הגאולה, ועל כן פתח ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", דוה מורה על זמן הגאולה. כי ששה תיבות אלו הם כנגד השש גרפין (כנפים) שיש להשרפים העומדים ממעל, אשר בזמן החורבן נחסרו ב' גרפין, ולעיתים בקץ הגאולה יהיו כל התיבות במילואם

[באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד].

[ומה שאמר כן יבואר בהקדם וואָס] ס'שטייט דאָך, לעתיד [יש שש כנפים להשרפים, משא"כ] 'היינט' [בזמן הגלות] פעלן פון די שש גרפין [שנים מהם].

עו

וכמוכא באוהב ישראל מענין חסרון הב' גרפין בזמן הזה,

והביא שם פלוגתא אוהב ב' תיבות הם חסרים, אם הוא "כבוד מלכותו", או "לעולם ועד"

ווי ס'שטייט אין אוהב ישראל¹, זאָגט ער [לרמזו בהפסוק] הָלֹא אַחִיךָ רָעִים בְּשָׁכֶם² (וישב לו, יג), [דתיבת] בְּשָׁכֶם איז ראשי תיבות בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, ווייל ס'פעלט [הב' גרפין שנגדם הם התיבות "לעולם ועד"].

¹ באוהב ישראל (וישב, ד"ה ויאמר וגו' הלא אחיך): הנה איתא בגמרא (חגיגה יג): מאי טעמא גבי ישעיה הנביא כתיב (ישעי' ו, ב) שש כנפים לאחת, וגבי יחזקאל הנביא כתיב (יחזקאל א, ו) וארבע כנפים לאחת. ומשני הגמרא, כאן בזמן שביהמ"ק קיים וכאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים, היינו בימי ישעיה היה עדיין ביהמ"ק קיים, אז היו שש כנפים לאחת, ובימי יחזקאל כבר נחרב הביהמ"ק, לזה כתוב שם רק ארבע כנפים. נמצא כי בזמן הזה היינו אחר חורבן הביהמ"ק נחסרו ב' כנפים. והנה איתא בכתבי האר"י זללה"ה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אינן שית 'תיבין' נגד שית 'גרפין'. נמצא בזמן הזה שחסר ב' 'גרפים' כנ"ל, חסר גם כן ב' 'תיבין' מאלו ששה תיבות ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הנ"ל. ואמר מורי הרב הקדוש כו' מ' אלימלך [מליצענסק] זללה"ה, ששני תיבות החסרים הם "כבוד מלכותו", ולזה אנחנו מבקשים ומתפללים להשי"ת בתפלת מוספים של יום טוב גלה "כבוד מלכותו" עלינו, עד כאן דברי קדשו. ואני אומר, שהשני תיבות אשר הם חסרים בזמן החורבן ביהמ"ק הם "לעולם ועד", דהנה איתא בגמרא (בבא בתרא עה:) עתידין הצדיקים שיקראו "קדוש", כי השתא נקרא הקב"ה קדוש ולעיתים יהיו נקראים כל הצדיקים בשם קדוש, ומקשה הגמרא היאך יהיה נקרא הקב"ה לעתיד, ומשני שם שהקב"ה יהיה נקרא לעתיד "קדוש לעולם ועד" וכו'. והוא מרומז בהפסוק הנ"ל, הלא אחיך רועים בשכם², רמז על זמן שהיו בני ישראל בגלות, וזהו אחיך הם בני ישראל, רועים היינו בזמן הגלות. על דרך [הכתוב (שיר השירים ח, א) צאי לך כו' (ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים, ונחרב הביהמ"ק וחסר ב' גרפין, ולזה נחסר ג"כ ב' תיבות מהששה תיבות הנ"ל, היינו "לעולם ועד", ונשאר רק ד' תיבות היינו ברוך שם כבוד מלכותו, שהראשי תיבת שלהם הוא בשכם].

ובחידושי תורה תש"כ, וכן בדברי יואל, הועתק כאן (כנראה על פי רצון והצעת רבינו) מדברי העבודת ישראל (בליקוטים, ד"ה צריך שהיו) וז"ל: שאמרתי ברמז על מאמר חז"ל בפסוק וארבעה כנפים לאחת להם שראה יחזקאל, מה שאין כן ישעיה ראה ששה כנפים בשמים יכסה פניו ובשמים יכסה רגליו ובשמים יעופף (ישעי' ו, ב), ואמרו ד"ל כי יחזקאל ראה אותם אחר החורבן ואז נגרע ונחסר מהם שני כנפים שהם לכיסוי רגליותם, עי"ש במדרש. והנה בזוהר הקדוש (תיקונים, כו): נאמר רמז על ששה תיבות ב'רוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהם הגרפין, עיין שם. רצונו לומר כי הראשי תיבות של זה הפסוק הם אותיות בשלומך, שהם [אותיות הנטפלים] כמו 'כנפים' להשם הנכבד, כמו פה' שֶׁה' לֵה' וְה' מִה' פֶּה', והם נטפלין לשם 'מלפניו', דהיינו שבהם פורחים להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים ולהעיד על 'שלימותו' כי הוא 'שלם' במלכותו, וזה בשלומך. והיינו בזמן שביית המקדש היה קיים היתה המלכות בשלימות, לכן היה להם שש כנפים כמנין אותיות בשלומך, מה שאין כן כשנחרב מכוון הר ציון וגלה יקרנו ונעלמה כבוד מלכותו ולא נראה בעליל, לכן ראם יחזקאל בארבע כנפים שנחסר להם שתי האמצעים, בשמים יכסה רגליו, שהם נגד תיבות "כבוד מלכותו" בפסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי "כבוד מלכותו" נסתרה ונעלמה מעיני כל חילעת עתה, ונשאר להם ארבעה כנפים נגד

ס'פעלט, [נאָר] אין דעם איז אַ פלוגתא צי ס'פעלט "כבוד מלכותו" או "לעולם ועד", דהרה"ק רבי ר' אלימלך מליזעסק זי"ע אמר שתיבות החסרים הם כבוד מלכותו, והאזהב ישראל כותב שהם לעולם ועד].

[דהנה] די גמרא זאגט (חגיגה יג:), איין מאָל שטייט (ישעי' ו, ב) 'שש' כְּנָפִים, און [איין מאָל שטייט] (יחזקאל א, ו) 'אַרְבַּע' כְּנָפִים. [נאָר] 'דעמאָלטס' איז עס 'שש' כְּנָפִים, אין זמן הגאולה' [כשהבית המקדש קיים], און אין 'גלות' איז 'אַרְבַּע', ס'פעלן צוויי. [ובזה נחלקן] צי ס'פעלט "כבוד מלכותו" [שעל זה מתפללים] גְּלִיה כְּבוֹד מַלְכוּתָהּ, צי ס'פעלט "לעולם ועד", דאָס איז אַ פלוגתא.

עח

אַבער על כל פנים דער 'גאנצער' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, איז נישטאָ אויף די גִּדְפִין בזמן הגלות.

עט

נאָר יעקב אבינו איז דאָך אַבער געקומען מגלה זיין את הקץ, [נאָר] ער האָט נישט געטאָרט מגלה זיין, [ווייל] נסתלקה ממנו שכינה, אַבער 'ער' פאַר 'זיך' האָט דאָך געוואוסט, האָט ער דאָך 'געזען' דעם קץ, ער האָט שוין געזען וויאָזוי ס'וועט אויסזען די שש גִּדְפִין, די "שית גִּדְפִין" [בשלימות לעתיד לבא], [אַז] ס'וועט שטיין [עליהם כל התיבות של] ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

פ

ולכן בזמן הזה שנחסרו ב' תיבות, אנו אומרים בשכמל"ו בחשאי. משא"כ לעתיד יאמרו גם זה קול רם, וכן ביום כיפור שהוא מעין דלעתיד, אומרים אותו בקול רם אפילו בזמן הזה

אויף דעמאָלטס אויף לעתיד שטייט דאָך [זוהר ח"ב קלד]. וועט מען עס זאָגן 'הויעך'. [וכן] יום כפור איז דאָך מעין זה [פון לעתיד] זאָגט מען עס [הויעך]. אַבער אַ גאַנץ יאָר [בזמן הגלות] זאָגט מען דאָך נישט פאַר דעם [הויעך, יען שנחסר מהם שני תיבות].

פא

ובזה יובן הא דיעקב אמרה ומשה לא אמרה, כי משה רבינו מסר התורה לישראל גם לזמן הגלות ולכן לא הזכיר זאת בפרשת קריאת שמע, אבל יעקב אבינו באותו זמן ראה קץ הגאולה ועל כן אמרה בקול רם איבערדעם איז רעכט [הא דיעקב אמרה ומשה לא אמרה. ווייל] 'אונז' קאָן מיר עס נישט זאָגן [בקול רם] אין 'גלות'.

משה רבינו האָט דאָך איבערגעגעבן פאַר 'אידן' די הדרכה פון 'זמן הגלות' און פון 'אַלעמען', ער איז דאָך געבליבן אין דער מדבר [ולא נכנס לארץ, כדי שיוכל להיות החורבן והגלות, ולכן לא הזכיר זאת בפרשת קריאת שמע].

[מה שאין כן] יעקב אבינו באותו רגע, דעמאָלטס ווען 'באותו הזמן' פאָרן הסתלקות האָט ער געזען די 'גאולה', האָט ער געזאָגט [הויעך] ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

תיבות ברוך שם לעולם ועד ר"ת בְּשָׁלוֹם, כי בזמן החורבן אשר אין ממשלתו נראית וניכרת על העולם כולו, רק 'בשמים' הכין כסאו 'ובלב השרידים' אשר ה' קורא בם, ועיקר גבורת המלכות הוא להראות 'כבוד מלכותו' ולמשול בכל, והיינו בזמן שבית המקדש היה קיים, שאז באו כל האומות והשתחוו להיכל ה', שאפילו מלכת שָׂבָא בימי שלמה נכנעה לפני מלכות שמים, אבל עתה מעידים כי הוא מושל "בְּשָׁלוֹם", כלומר במה שהוא 'שלו', והמלכות שמים אינה בשלימות עד שירחם ה' ונגלה כבודו ה', ואז אליך גוים יבואו מאפסי ארץ ויתנו לך כתר מלוכה, ויהיה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

פב

ישוב קושיא ז

ובזה יובן המשל דבת מלך "שהריחה" ציקי קדירה, כי אנו משתקקים ורוצים להריח שיהיה כבר קץ הגאולה ויושלמו כל התיבות של בשכמל"ו כראוי, אלא שלעת עתה אסור לאומרו בקול רם רק בחשאי, וזה רומז כי אין להעריש בענין הגאולה יותר מדאי רק בחשאי, והיינו דאף שיש להתפלל תמיד על הגאולה אבל אסור לעשות לזה שום פעולה למחר הקץ קודם הזמן, ואף אין לצייר עצמו איך יהיה אופן הגאולה, עד שפתאום יבא משמים באופן נעלה, למעלה מציור והשגת אנושי.

ס'שמעקט אן פאר אידן אז מ'זאל 'שמועסן' פון די גאולה, מ'טאר אָבער נישט, ס'איז דאָך אָבער נאָכנישט דער זמן, [ולכן אנו אומרים זאת, אבל רק בחשאי].
[וזהו] דאָס משל לבת מלך [וואָס ס'האָט איר אָנגעשמעקט], האָט מען איר געברענגט בחשאי. [וכן הוא בהנמשל] אין דער 'שטיל' זאָגט מען עס, [אָבער] אין דער 'היינעך' טאָר מען נישט שמועסן פון דער גאולה, דאָס קער צום "היסח הדעת" [שאמרו בגמרא (סנהדרין צו). דמשיח בא "בהיסח הדעת"].

[וואָף שלכאורה קשה על גמרא זו דהלא אנו מתפללים בכל יום על הגאולה ואדרכה אין להסיח דעת מן הגאולה, אמנם הכוונה בזה כבר ביארתי¹² כי באופן 'כללי' מ'דארף 'שמועסן' און 'מתפלל' זיין אויף דער גאולה, אָבער נישט מיט די 'פרטים' [לצייר לעצמו איך יהיה ציור הגאולה, או לעשות פעלים לזה], מ'זאל נישט חלילה ממחר זיין [הגאולה] פאר'ן קץ.

פג

ביאור למה המתין מרדכי שבועים יום עד שכתב ושלח אגרות השניות

כי אסור למחר ישועה קודם הזמן, שהיה בקץ שבועים יום, בשכר שבועים יום שחלקו כבוד ליעקב [ועל דרך זה שאין למחר הישועה קודם הזמן, יש לומר] דאָס זענען געווען די "שבועים יום" בין אגרת לאגרת (המובא לעיל אות נד-נה).
 [דלכאורה קשה] מ'האָט דאָך געקאָנט 'פריער' דאָס שיקן [אגרות השניות, כי המן כבר נתלה בט"ז ניסן, ולמה המתינו עוד מרדכי ואסתר עד כ"ג סיון מלשלוח אגרות השניות]¹³.
 נאָר ס'איז [נאָך] נישט געווען דער 'זמן'. [ווייל פאר] 'זיי' איז נאָך געקומען דער 'שכר' פון ויבכו אתו מַצְרִים שְׁבָעִים יוֹם¹⁴.

פד

ביאור הפסוק אַבְל כָּבֵד זֶה לְמַצְרִים

[ישוב קושיא זו]

השכר שקבלו האומות בימי המן נגד השבועים יום, לבסוף להם לרעה אשר ישלמו היהודים המה בשונאיהם והרגו מהם חמשה שבועים אלה, ונמצא שתמורת השכר שלהם, סבלו אח"כ הרבה ושלמו מחיר "כבד" עבור זה קאָן זיין, פאַרדעם שטייט (נ, יא) אַבְל "כָּבֵד" זֶה לְמַצְרִים, אַ "שווערער" אַבְל¹⁵.
 [ווייל] זיי האָבן נאָך געליטן פאַרדעם.

פאַרדעם האָבן זיי [טאקע] געהאָט אַ 'שכר' די שבועים יום, אָבער 'דערנאָך' האָבן זיי געליטן, ווייל דורך די אגרות "אחרונות" איז דאָך געווען וְנִהְפּוּךְ הוא אֲשֶׁר יִשְׁלֹטוּ

¹² עיין באורך בדברי רבינו בס"ג פרה תשי"ח (לשון קדשו אות מב-מב), ובחידושי תורה תשט"ז (לפורים, באופן א), ובדברי יואל (תולדות עמוד תרסב, קדושים קטט, נשא קעא, חקת צב, ובמהדר"ת תצא רצו:).

¹³ עיין בישמח משה (ד"ה עוד יש לומר, והוא באופן ה' ביאור השבועים יום) שהביא קושיא זו וז"ל: כי תמהו [המפרשים], מרדכי הצדיק מה ראה ששהיה כל כך ישועת ישראל, כי בפסח נתלה המן, והוא כתב ספרים להשיב מחשבת המן הצורך בכ"ג בסיון, איך התהמהמה כל כך, הלא כל שעה בחשש סכנה אולי ימות מרדכי או אסתר.

¹⁴ ועיין עוד באורך בדברי יואל בפרשתן (עמוד תקכב).

¹⁵ וכן נאמר (בפסוק י) וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל "וְכָבֵד" מֵאֵד. (ועיין עוד בדברי יואל בפרשתן, עמוד תקכב ד"ה להלן, מה שמיישב רבינו בזה באופן אחר).

הַיְהוּדִים הָמָּה בְּשִׁנְאֵיהֶם (אסתר ט, א), הָאֵבֶן "זיי" ווידעראום 'געליטן' [שהרגו ישראל מהם חמשה ושבעים אלף].

[ונמצא כין דעס "נחת" וואָס זיי האָבן געהאַט פון די "זיבעציג טאָג", דאָס האָבן זיי 'שטאַרק באַצאָלט'. ס'איז געווען אַבֶּל "כָּבֵד" זֶה לְמַצְרִים, דער "אַבֶּל" פון "וַיִּכְבֹּד אֹתוֹ שְׁבַעִים יוֹם", דאָס האָט זיי געברענגט דערנאָך 'גרויסע שוועריקייטן', 'ווייל' זיי האָבן געהאַט דערפֿאַר 'שכר' [לצער את ישראל, ולכן אח"כ בעת הישועה נהפכו הדברים שהקב"ה נפרע לנו מצרינו ושילם גמול לכל אויבי נפשנו].

פה

יֵשׁוּב הַקּוֹשִׁיּוֹת בַּפְּסוּק בַּסֵּדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי

הקדמה ל'שוב קושיא' י - יא - יב - יג (באופן א)

(עד אחר אות קה)

[ולבאר הכתוב] בַּסֵּדֶם אֶל תְּבֵא נַפְשִׁי, און די גמרא זאָגט [אלו] "מרגלים". איז דאָךְ אַ קשיא ווי קומט עס צו שמעון ולוי (כדלעיל בקושיא י').

פו

ביאור ענין טעות המרגלים

קושיא א בענין המרגלים

אותן שנבחרו למרגלים היו היותר גדולים שברוך, שנתמנו לנשיא ישראל על פי ה', ואם כן קשה איך באו אחר כך לירידה גדולה כזה

לעולם די מרגלים זענען דאָך געווען נשיאי ישראל [כדכתיב (שלח יג, ג) בָּלָם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה], די נשיאי ישראל זענען נתמנה געווען עַל פִּי ה' (שם), זיי זענען אודאי געווען די גרעסטע אין דור.

מ'האָט דאָך געמוזט נעמען די גרעסטע [להיות ראשי בני ישראל, וכדכתיב] (יתרו יח, כא) וְאַתָּה תַּחֲזֶה מִכָּל הָעָם וְגו' יִרְאִי אֱלֹקִים אֲנֹשִׁי אֲמַת. דערנאָך [כי על המרגלים עצמם] שטייט אַרְוִיס אֵין מִדְרָשׁ^א אַז זיי זענען ראויים, אפילו עַל פִּי ה', [דכשמשו רבינו נמלך בהקב"ה על כל אחד מהם] האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט זיי זענען "ראויים לכך". ווען נישט העט משה רבינו [זיין] נישט גיווען ממנה געווען פֿאַר נשיאים.

[ואם כן קשה] וויאָזוי האָבן זיי זיך אַזוי טועה געווען ביי די מרגלים. 'זיי' זענען געווען [לבסוף] די "מרגלים" [מוציא דבת הארץ רעה].

פז

ובוזהר הקדוש מפרש: שסיבת חטאם היה על כי ראו שאם יכנסו לארץ שוב לא יהיו ראשי בני ישראל

אין זוהר הקדוש שטייט^ב, ווייל זיי האָבן געזאָגט, [ווען] מ'וועט קומען קיין ארץ ישראל וועלן זיי נישט זיין קיין "ראשים", נישט זיין קיין "נשיאים".

^א במדרש רבה (שלח טו, ה): ואף משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו עד שנמלך בהקב"ה על כל אחד ואחד, פלוני משבט פלוני, ואמר לו ראויים הם. ומניין שאמר הקב"ה שהיו ראויים, שנאמר (שלח יג, ג) וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה'. ואחר כך לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל הצרה וגרמו לאותו דור שילקה באותה המכה, שנאמר (האזינו לב, כ) כי דור תהפוכות המה, שנתבררו צדיקים ונתהפכו.

^ב בזהר הקדוש (שלח קנח): וישלח אותם משה וגו' כלם אנשים, כלהו זכאין הוו ורישי דישאל הוו, אבל אינון דברו לגרמיהו עיטא בישא, אמאי נטלי עיטא דא, אלא אמרו, אי ייעלון ישראל לארעא נתעבר אנו מלמהו רישין רימני משה רישין אחרינן, דהא אנו זכין במדברא למהו רישין אבל בארעא לא נזכי, ועל דנטלי עיטא בישא לגרמיהו, מיתו אינון וכל אינון דנטלן מלייהו.

פח

קושיא ב - בענין המרגלים

וגם לפירוש הוזהר עדיין יוקשה איך בשביל כבוד המדומה, יבואו נשיאי ישראל לידי טעות כזה.

לכאורה איז דאך דאָס אויכעט [קשה להבין על נשיאי ישראל], ס'איז אויך אַ מגושמע זאך. פֿאַר זייער כבוד?, [ווייל] זיי וועלן נישט זיין קיין נשיאים?.

קושיא ג - בענין המרגלים

גם למה חשבו שבארץ ישראל לא יהיו עוד ראשים

און פֿאַרוואָס זאָלן זיי קלערן אַז אין ארץ ישראל וועלן זיי נישט זיין קיין נשיאים. (התירוץ הוא להלן מן אות צא)

פט

בכל אופן זה ודאי שבחטא המרגלים אין הדברים כפשוטים, רק יש בזה ענינים פנימיים, וכן במחלוקתו של קרח

מילא דאָס איז דאך געוויס, אין דעם ליגט אַלעס [ענינין] 'פנימיות'.

אַזוי ווי ביי קרח'ן, ס'שטייט (קרח טז, כו) [סודר נא] מַעַל אֶהְיֶה הָאֲנָשִׁים "הַרְשָׁעִים", [און] פונדעסטוועגן שטייט 'גרועע זאכן' [על קרח].

רש"י זאָגט (שם, טז) ער איז געווען אַ "בעל רוח הקודש", ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, ער האָט געזען "עד סוף כל הדורות", שמואל הנביא מיט די אַלע קינדער האָט ער געזען [אַז] שפעטער וועלן [זיין] אַרויסקומען פון אים.

דער אר"י הקדוש זאָגט דאך (עי' בספר הליקוטים, תהלים צב) אַז לעתיד וועט טאַקע אַזוי זיין [שקרח יהיה כהן], קרח האָט געזען [גוט], נאָר ס'איז געווען צו 'פרי', פֿאַר דער צייט.

צ

על כל פנים די אַלע וואָס זענען געווען, די אַלע גרויסע [שנכשלו], איז געווען דורך אַ 'טעות' זענען זיי אַריינגעפאַלן [בתחילה, ככוונה טובה], אָבער דורכן טעות האָט מען זיך אויסגעגליטשט [לבסוף, עד שנהפכו לרשעים].

צא

הקדמה לשוב קושיא ב-ג בענין המרגלים

בייטב לב מכיא ממכתב הרה"ק רמ"מ מוויטעבסק זצוק"ל, כי בבוא אדם לארץ ישראל, בראשית בואו נופל ויורד ממדרגתו, ורק ברבות הימים זמן ארוך, אז ישוב למקומו ועוד יעלה למעלה ביתר שאת

דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב פרשת שלח זאָגט ער, די מרגלים ווען זיי זענען געקומען קיין ארץ ישראל [ראו כי ירדו ממעלתם ומדרגתם].

ברענגט ער, ס'איז דאָ אַ 'בריוו' מחסיד אחד [מארץ ישראל].

ער ברענגט נישט פון וועם איז דער בריוו, זעט אויס ס'איז נישט געווען געדרוקט דעמאָלטס [בספר, רק היה העתק מכתב], היינט איז דאך שוין געדרוקט דער בריוו [בספר פרי הארץ]³⁰, ס'איז רבי מענדל'ע וויטעבסק'ער [זצוק"ל]³⁰, זעט מען [אַז]

³⁰ בפרי הארץ (חלק המכתבים, מכתב לו, משנת תקנ"ו). וז"ל באמצע המכתב: זאת אשיב אל לבי, להשיב מפני הכבוד לכל שואל ומבקש לשכון כבוד בארץ הקדושה, מודעה רבה לידע ולהודיע את הארץ מה היא. - אמרו רז"ל במדרש שוחר טוב (תהלים פה) רצית ה' ארצך כו', הקב"ה הופך ומהפך ומסתכל ונותן עיניו בה עד שתרחצ את מעשיה. - הנה כמה היפוכים וגלגולים ומאורעות עידן ועידנין, יחלפו על כל אחד מבאי הארץ, עד כי מתדיר ליה בה ורצה את אבניה ואת עפרה יחונן, ואוהב חרבות שבארץ ישראל מפלטין שבחוץ לארץ ופת חריבה וכו' וכיוצא בהם. - ולא לקלים המרוץ (קהלת ט, יא), לא יום ולא יומים, לא חודש ולא שנה, כי אם ברבות השנים עד יעברו ימי הקליטה, קולטתו בחיים במקלט, ישב עולם לפני אלקים, כמ"ש (תהלים פו, ה) איש ואיש יולד בה, רצה ולומר כל הבא אל הקודש צריך מעברו ויניקה וקטנות [הפניחין] וכו', עד פנים בפנים יראה פני הארץ

דאָס לשון וואָס ער ברענגט, ער איז מעתיק [בייטב לב], דאָס איז דעם לשון וואָס שטייט אין דעם בריוו פון רבי מענדל'ע וויטעבסק'ער, [שכידוע עלה בעצמו לארץ ישראל עם חבורת תלמידים הקדושים].

צב

זאָגט ער [בהמכתב, ווען] ער איז געקומען קיין "ארץ ישראל", תחילת דויערט זייער לאַנג ביז מ'קומט צו'ן עפעס [צו], נישט אַזוי גרינג באַווייזט זיך "ארץ ישראל", [נישט אַזוי גרינג] גיט עס אַרויס די "קדושה" פאַר דעם וואָס ער קומט אַהין, ס'דויערט לאַנג. [ולא עוד אלא דבתחילה אף] מ'פאַרלירט וואָס מ'האַט פריער געהאַט.

זאָגט ער, מאי דהוה לא הוה, די מדריגה וואָס ער האָט געהאַט פריער [בחץ לארץ] האָט ער אויך פאַרלוירן ווען ער איז געקומען קיין ארץ ישראל. נישט אַזוי גרינג, נישט פאַר יעדן, און נישט אַזוי לייכט. נאָר ס'דויערט. זמנים וזמנים גייט דורך, ביז האַרץ גיט זיך צו דערקענענען¹⁰, און מ'הייבט אָן צו שפירן די קדושה. ס'איז זייער גרויס' [די קדושה, אָבער נאָר] שפעטער הערשט. - [עד כאן מהמכתב של הרה"ק מוויטעבסק].

צג

ובו ביאר הייטב לב, דוה היה טעות המרגלים, כי ראו שבכניסתם לארץ ישראל ירדו אחרונות ממעלתם הרוחני, ולכן פחדו על נפשם מלבוש לשם

מיט דעם זאָגט דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב¹⁰, דאָס האָט געמוזט זיין דער טעות פון די מרגלים.

ונפשו קשורה בנפשה. - הנה כי כן מאן דאתי ואייתי תלמודו בידו, במה שהורגל כל אחד ואחד לפי מדותיו, לא מיתדר ליה בתחילה בכאן, ממש דעתו מטורפת עליו, טרופ יטרף באין פנות אל המנוחה ואל הנחלה, יעלה שמים ירד תהומות כאניה המטורפת בים, ומטריד את אחרים בעניניו ובמעשיו והנהגותיו, הי תורה והי מצוה, מה דהוה לא הוה. "עד ישים תהלה בארץ והשי"ת מראה לו פנים" [כן נדפס בליקוטי אמרים ופרי הארץ, אבל בייטב לב הביא העתק המכתב בזה הלשון: "עד אשר הארץ" מראה לו פנים], אז ישקוט וינח לו. - והוא דבר שאין לו קצבה, אורך הזמן ואין וכמה ומתי, לכל אחד לפי עניניו ולפי מעשיו, ולפי שורש נשמתו. - אשר על כן הבא לגשת אל הקודש פנימה, יזמין עצמו לכל האמור, ויבחין בנפשו אשר לו כח לעמוד בכל אלה, דלא לגזוז אודניה מיניה. וישער בעצמו שעל כל פנים רוב מדותיו מתוקנים והוא ימשול בהם, אז ילך לבטח דרכו בעצת גדולי העצה אשר עמהם, והשומע ישכון בטח ושאנן.

¹⁰ ובדפוסים החדשים לאחרונה, מייחסים זאת להרה"ק ר' אברהם מקאליסק זצוק"ל שעלה לארץ ישראל עם הרה"ק רמ"מ מוויטעבסק, ומכתבים שלו נכתבו ביחד עם מכתבי הרה"ק מוויטעבסק. ויש הכוחה לזה ממה שבחתימת מכתב זה מסיים בלשון "ואברהם" עודנו עומד לפני ה', עיי"ש.

¹⁰ וכלשון המכתב על פי נוסח הייטב לב: "עד אשר הארץ" מראה לו פנים. (וכנסו זה הזכיר רבינו גם בס"ג שלח תשכ"ז, לשון קדשו אות צב).

¹⁰ בייטב לב (שלח, ד"ה עוד יתבאר): והנראה לי בזה על פי הכלל המקובל בדינו מאת באי הארץ, כי בראשית בואם, האדם נופל ויורד ממדרגתו, ובכחות הימים ישוב למקומו, ויעלה למעלה ביתר שאת. ויש על זה שני טעמים לענ"ד, א', על דרך שאמרו (סוכה נב.) כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, כמו כן לפי ערך קדושת ארץ ישראל, זה לעומת זה עשה אלקים, ובעודה תחת ידי זרים הסטרא אחרא מתגבר על האדם בתחלה, עד שהאדם צריך התחזקות והתאמצות לעמוד נגדו. ב', על דרך סמי רפואות ומי מרחצאות, תחלה יוציאו החולות והזוהמא שבפנים לחוץ, ובמשך הזמן יתרפא לגמרי, ואם בתוך הזמן יעמוד ולא יגמור הענין, ישאר קרח מכאן ומכאן. וכמו כן בענין חולי הנפש, בבא אל ארץ ישראל דכתיב (ישעי' לג, כד) העם היושב בה נשא עון, על כן תחלה תוציא זוהמת האדם הפנימי לחוץ, על ידי זה נופל ממדרגתו והוא שפל ונכזה בעיניו, עד אשר יאריך ימים שם למצוא תרופה. ואם בזמן קצר יצא יצא, ישאר קרח מכאן ומכאן. - ובענין תראה העתק מכתב מאיש צדיק תמים מארץ ישראל אשר היה בדורות הקודמים, וזה לשונו, מודעה רבא לאורייתא ... מה דהוי לא הוי, עד אשר הארץ מראה לו פנים אז ישקוט וינח לו, ע"כ דבריו. והוא בדוק ומוסר. ... וזה היה ענין המרגלים, אם שהיו צדיקים, בבואם שם ירדו ממעלתם, ודעתן היתה מטורפת עליהם, עד אשר אמרו מה שאמרו. מלבד יהושע וכלב, אשר בלא איחור מיד עלו ונתעלו למעלה.

זיי זענען געקומען קיין ארץ ישראל, האָבן זיי געזען [דלאַ רק שאינם מוסיפים במדריגה, אלא] זיי פאַרלירן נאָך די מדריגות, אַזוי ווי רבי מענדל'ע וויטעבסק'ער שרייבט. האָבן זיי געזען ס'איז נישט גוט, ס'טויג נישט. האָבן זיי געזאָגט ס'האַלט נישט דערביי [המצב], מ'מוז זיך נאָך 'אויסאַרבעטן' מ'זאָל [קענען] אַהין קומען, ס'איז נאָכנישט דער זמן. אַזוי שטייט אין ייטב לב.

צד

ישוב קושיא ב-ג בענין המרגלים

מה שאמרו בוהר שחששו שלא יהיו ראשים, הכוונה שנתיראו שאבדו מעלתם הרוחני וממילא לא יהיו ראויים להיות נשיאי ישראל, אבל אינו כמובן הפשוט עבור "כבוד המדומה"

[ובזה יובן גם פירוש הזוהר הקדוש שהמרגלים נתייראו ממה שבארץ ישראל לא יהיו ראשים]. קען זיין, האָבן זיי געהאַט אַ חשבון, זיי זענען געווען ראשים [במדבר] און זיי האָבן געפירט אידן מיט 'קדושה', [און] אַז זיי וועלן אַהין קומען אין ארץ ישראל וועלן זיי 'פאַרלירן' [מקדושתם, וממילא] וועלן זיי נישט קענען זיין קיין 'ראשים', זיי וועלן נישט קענען 'פירן' [כי רק קדושים וטהורים ראויים להיות נשיאי ישראל. ולכן חששו על ירידתם הרוחנית]. אָבער נישט וועגן דעם ענין [בעצם, מה שלא יהיו ראשים], נישט וועגן 'כבוד המדומה', [נאָך] גאָר וועגן "כבוד שמים" און וועגן "רוחניות", וועגן דער "עבודה", [שלא יאבדו מעלתם הרוחני וקרבתם לה, וממילא] זיי וועלן דאָס נישט קענען 'פירן'. [ועל זה רומז הזוהר במה שכתב שראו שלא יהיו 'ראשים'].

[און] זיי האָבן מורא געהאַט פאַר'ן "כלל ישראל" אויכעט אין איינוועגס [שגם הם יאבדו מעלתם]. און ווער וועט עס יאָ קענען פירן [כי הם היו היותר גדולים וראויים שבדור, ואם הם יפלו ממעלתם מי לא יפול].

צה

ישוב קושיא א בענין המרגלים

התחלת טענות נתלה בחששא האמורה שמא יפלו ממדריגתם כבואם לארץ ישראל, וכדברי הויטב לב, אבל מ"מ לא היה להם לעשות שום חשבונות נגד דברי משה רבינו, רק לצית לדבריו, וכשלא עשו כן ירדו לגמרי ממעלתם ונהפכו לרשעים אָבער יהיה איך שיהיה, - דאָס לשון אין זוהר הקדוש איז דאָך מלובש [ברמזים, ומה שכתבו שחששו שלא יהיו 'ראשים', אינו כמובן הפשוט עבור כבוד המדומה, רק שזוהו יהיה התולדה מירידה הרוחנית, ועל זה הוא שחששו]. -

[אָבער יהיה איך שיהיה] ס'איז 'דאָך' נישט געווען [גערעכט], ס'איז על כל פנים, ס'איז 'דאָך' געווען אַ טעות. [והטעות הוא כין] זיי העטן גיווען געדאַרפט צו פאָלגן משה רבינו. די אַלע 'טעותים' [של המרגלים וקרח וזמרי] איז דאָך געוועזן [החטא, ווייל] מ'האַט געדאַרפט פאָלגן משה רבינו [ולא לילך אחר דעת עצמם אף שהיה להם כוונה טובה]. [וכשלא צייתו המרגלים למשה רבינו] זענען זיי אַריינגעפאָלן אין דעם אַזוי ווי ס'איז געווען [לבסוף], זיי האָבן זיך 'אינגאַנצן' אויסגעגליטשט. אָבער 'אַנגעהויבן' האָט זיך עס פון אַ 'טעות'. (עיין לעיל אות צ).

צו

קושיא ד - בענין המרגלים

ומ"מ אחתי קשה על מה עלה על דעתם לחשוש שגם צדיקים ובעלי רוח הקודש כנשיאי ישראל יוכלו לירד 'לגמרי' ממדריגתם, עד שבשביל זה לא רצו ליכנס לארץ ובאו לירי מעות המרגלים

נאָר וויאָזוי קאָן מען קלערן [איך חשבו המרגלים לחשוש] אַז נשיאי ישראל, צדיקים, בעלי רוח הקודש, זאָלן זיך אַזוי טועה זיין, זאָלן זיך קענען 'אַזוי אויסגליטשן'. זיי

הָאָבֶן דָּאָךְ גַּעקענט אַליין קלערן [אָזוי, שמסתמא נשיאי ישראל לא יפלו כל כך ממדריגתם בארץ ישראל], מ'הָאָט זיי געזעצט פֿאַר 'נשיאים' און זיי זאָלן זיך אָזוי טועה זיין [מחמת בואם לארץ, והלא היו כמה צדיקים שבאו לארץ, ועמדו שם בנסיון עם כל הקישויים והמניעות שבתחילת ביאתם, ואמאי עלה על דעתם לחשוש שאף צדיקים גדולים כמותם לא יוכלו לעמוד בנסיון זה של ביאת הארץ]?

צז

הקדמה לישוב קושיא ד בענין המרגלים
(עד אחר אות קד)

בגמרא מבאר דומרי הוא שאול בן הכנענית, והוא שלומיאל בן צורישי

נאָר וואָס'זשע דען, די זעלבע זאָך איז געווען ביי זמרי בן סלוא [שהיה צדיק גדול מאוד ולבסוף בא לידי מכשול].

[דהנה] זמרי בן סלוא [היה בנו של שמעון], אָזוי ווי דער מהרש"א רעכנט אויס, די גמרא זאָגט (סנהדרין פב:), זיי זענען געווען, [הנשיא לבני שמעון] שְׁלֹמִיאל בן צוּרִישִׁי (במדבר ב, יב) און [בנו של שמעון] שְׁאֹול בן הַכְּנַעֲנִית (ויגש מו, י) דאָס איז געווען זמרי בן סלוא, ס'איז 'דער איינער'. ס'הָאָט אַ טעם [בגמרא שם] פֿאַרוואָס ער הָאָט געהאָט די אַלע 'דריי' נעמען, [ועיקר שמו הוא שְׁלֹמִיאל בן צוּרִישִׁי].

צח

ונמצא כי זמרי היה בנו של שמעון (שאול בן הכנענית) ונתגדל עוד בביתו של יעקב אבינו, והיה מן השבעים נפש שהיו כולם "צדיקים"

[ונמצא] איז ער דאָך געווען אַ זון פון שמעון'ן אַליין [דער] 'זמרי', ער איז געווען פון די "שבעים נפש", שְׁאֹול בן הַכְּנַעֲנִית.

די "שבעים נפש" וואָס זענען מיטגעגאנגען מיט יעקב אבינו'ן קיין מצרים, שטייט זיי זענען געווען כולם צדיקים, שטייט דאָך אַרויס דאָרט אין מדרש (שמו"ר א, ב), וְיָהִי כָל נֶפֶשׁ יִצְאֵי יִרְפָּה יַעֲקֹב שִׁבְעִים נֶפֶשׁ (שמות א, ה) מלמד שכולם היו צדיקים. זיי זענען געווען צדיקים 'בימי יעקב אבינו'. איז ער [זמרי] נתגדל געוואָרן ביי יעקב אבינו אין שטוב.

צט

וגם היה זמרי בין "הנשיאים" שהביאו את קרבנם לחנוכת המשכן (שלומיאל בן צורישי), שהיה מסורת בידם מיעקב את כל המאורעות שיארעו לכל שבט עד ביאת המשיח

דערנאָך איז ער געווען אַ "נשיא ישראָל" [שְׁלֹמִיאל בן צוּרִישִׁי]. ביי די קרבנות פון די "נשיאים" [בחנוכת המשכן] זאָגט דער מדרש (רבה נשא יג, יח) אַז 'דאָס' [פרטי הקרבנות שהביא כל נשיא] ווייזט אַלעס אויף די 'מאורעות' [שיארעו לשבטו, ואמרו (שם, יד)] זיי זענען מקובל געווען פון יעקב אבינו 'וואָס' [אלץ] ס'וועט זיך טוהן מיט יעדן שבט ביז ביאת המשיח. [ואחד מהנשיאים ההם היה שלומיאל בן צורישי].

ק

ואם כן לכאורה האידך בא זמרי לידי טעות במעשה שמים, לאחר שהיה "צדיק", וגם כבר ידע כל העתידות שעתיד ליארע לשבטו במעשה שמים

[ואם כן קשה] לכאורה, אַז זיי האָבן 'אַלעס געוואוסט' [ואף העתידות], נו אַז זיי האָבן געוואוסט אַלעס [אם כן ידעו מה שעתיד ליארע במעשה שמים], וויאָזוי האָבן זיי געקענט אַזעלכע טעותים האָבן, [ואיך בא שלומיאל בן צורישי עצמו לטעות בזה].

קא

אלא על כרחך, דאף שנתגלה לכולם עניני עתידות, מכל מקום הדברים שהיה נוגע לכל אחד לעצמו, זה לא נתגלה לו, ממעם דאם לא כן לא היה שייך עוד שום נסיון ובחירה בדבר

מזו זיין אַזוי.

אַלעס זאָגט מען אויס [להצדיקים], נאָר דעס וואָס ס'איז אַ נפקא מינה פאַר 'זיך' צו וויסן, דעס איז מען נישט מגלה. וואָרן אַז נישט, וועט זיך דאָך אויפהערן די "נסיונות".

קב

וכמו שמצינו בעקידת יצחק, שכבר מתחלת הבריה הוכן האיל תמורת יצחק, ואברהם אבינו אף שידע הכל, אבל מן האיל לא ידע עד אחר נסיון העקידה

למשל אברהם אבינו האָט דאָך זיכער געוואוסט אַלעס, און דאָ האָט ער נישט געוואוסט אַז ער דאָרף נישט ברענגען יצחק'ן אויף דער עקידה, ער האָט געמיינט אַז ער דאָרף אים טאַקע שחט'ן. ס'שטייט דאָך¹⁰ ער האָט געבעטן ער האָט געוואָלט דוקא שחט'ן [יצחק], ער איז געוואויר געוואָרן הערשט דערנאָכדעם "וְהָיָה אֵיל" (וירא כב, יג), [אַז] דער אֵיל איז [שוין] באַשאַפֿן געוואָרן פֿון בין השמשות אָן [של ערב השבת הראשון שבמעשה בראשית].

[ונמצא כן] פֿון בשעת "ברית העולם" איז דער אֵילו של אברהם אבינו, אֵילו של יצחק [מוכן להעקידה תמורת יצחק], פֿון "תחילת הבריה". און אברהם אבינו האָט עס נישט געזען.

פֿאַרוואָס האָט ער נישט געזען, ווייל מ'האָט דאָך אים געוואָלט מיט דעם "מנסה" זיין, האָט מען געמוזט דאָס 'מעלים' זיין [פֿון אים].

קג

וכמבואר לעיל בענין רשעת ישמעאל ועשו, דלפעמים יש דברים שמעלימים מן הצדיק

[און] אַזוי ווי כ'האָב פֿריער געזאָגט (באות סב-ע) ביי ישמעאל'ן [אצל אברהם] מיט עשו'ן [אצל יצחק, שמן השמים העלימו מהם שלא יכירו האבות ברשעת בנם].

קד

ולכן אף שהנשיאים ידעו מאורעות העתידים ליארע בשבטם, מ"מ לשלומיאל בן צורישרי העלימו ממנו מעשה זמרי, כיון שזה היה נוגע לעצמו

אַזוי 'יעדן' האָט מען מעלים געווען וואָס טוט זיך מיט 'זיך'. [וממילא] דעם זמרי בן סלוא [העלימו גם כן ממנו], האָט ער נישט געזען וואָס מיט אים וועט זיין.

ומכל מקום שאר כל הנשיאים שפיר ראו ברוח קדשם מה שעתיד ליארע במעשה שמים עם שלומיאל שהוא זמרי בן סלוא

אַבער די אַנדערע שבטים [=שאר הנשיאים] האָבן 'אַלע' געזען וואָס ס'וועט זיך טוהן מיט זמרי'ן, [הן הנשיאים של שעת חנוכת המשכן שהיו חביריו של שלומיאל בן צורישרי, והן הנשיאים שנבחרו על פי ה' לשליחות המרגלים].

¹⁰ במדרש רבה (שלח יז, ב): אמר אברהם רבון העולמים אי אפשר לי לירד מכאן בלא קרבן, אמר לו הקב"ה הרי קרבנך מתוקן מששת ימי בראשית. וישא אברהם את עיניו וירא "והנה איל", ושנו רבותינו (אבות ה, א) אֵילו של אברהם נברא בין השמשות. [ור"ל דאז נתגלה זאת לאברהם, וז"ש וירא "והנה איל"].

קה

ישוב קושיא ד בענין המרגלים

וממה שראו הנשיא ישראל (בשעת המרגלים) מה שעתיד ליארע במעשה שמים עם שלומיאל בן צורישרי, מזה למדו כי אפילו צדיק גדול יכול ליפול לגמרי ממדרגתו ולהתפך לרשע, ולכן שפיר חששו על נפשם מלבוא לארץ ישראל שמא ירדו אחרנית, אף שהיו צדיקים גדולים

על כל פנים דאס האבן זיי געזען [המרגלים, מן עתידות מעשה זמרי], אז מ'קען זיין א' נ'נשיא ישרא'ל' [שלומיאל בן צורישרי], און נאך אזעלעכער וואס ער איז נאך געווען ביי יעקב אבינו, און שמעון'ס זוהן [שאול בן הכנענית], און [אף על פי כן] מ'זאל זיך 'אזוי אויסגליטשן' [כמו זמרי בן סלוא].

[ולכן] האבן זיי [המרגלים] מורא געהאט פאר 'זיך אליין' זיי זאלן זיך נישט אויסגליטשן [כשיבואו לארץ ישראל].

ווען נישט זיי זעען [פון פאראויס] די מעשה פון "זמרי בן סלוא", העטן זיי זיך נישט גיווען געפארכטן אזוי ווייט [מליכנס לארץ], העטן זיי נישט גיווען זיך אהערגעגעבן זיי זאלן זיין מרגלים [מוציאי דבת הארץ רעה, כדי שלא יכנסו לארץ], העטן זיי נישט גיווען געקומען צום גאנצן 'מכשול'.

קו

ישוב קושיא י - יא - יב - יג (באופן א)

ונמצא כי מעות המרגלים נצטחו ממה שראו מעות זמרי בן סלוא. ולכן אתי שפיר פירוש הגמרא "בסודם" אלו המרגלים, דשפיר שייך ענין זה לשמעון, כיון שהוא מקושר עם מעשה זמרי. גם אין כאן סתירה בין הגמרא להמדרש, וכן אתי שפיר דברי הילקוט שהרכיב שניהם, כי כולא חדא מילתא הוא. וכן אתי שפיר לפירוש המדרש מה שהקדים זמרי לקרח, כי בזמרי תלוי גם המרגלים שהם קודמים לקרח

לויט דעם קומט אויס, דער גאנצער מכשול פון די "מרגלים", שטאמט פון "זמרי בן סלוא" [שהוא משבט שמעון, ואף בנו של שמעון].

מיט דעם קאן מען זאגן, איז שוין פאָרענטפערט די 'סתירה' פון די גמרא מיטן מדרש (קושיא יא).

איבערדעם האָט ער [יעקב] געזאָגט [בסודם] אויף די "מרגלים", ווייל ס'שטאמט פון "זמרי בן סלוא", האָט ער עס אָנגעהאַנגען אויף שבט "שמעון", [דעם] בסודם אל תבא נפשי [ומישוב קושיא י].

אַבער די 'התחלה' איז געווען [במה שראו מעשה "זמרי"], דאָס איז הא בהא תליא [מעשה המרגלים במעשה זמרי].

ווידעראום דער ילקוט זאָגט ביידע אינאיינעם (קושיא יג), ווייל ס'איז דאָך טאַקע ביידע אינאיינעם. און די גמרא כאַפט אָן 'דעם' פאַל [של המרגלים], און דער מדרש כאַפט אָן 'דעם' [מעשה זמרי], אין מדרש רבה. ווייל דאָס איז כולא חדא היא.

[וממילא מיושב גם קושיא יא, דלפיכך הקדים מעשה זמרי למעשה קרח, יען דבמעשה זמרי תלוי גם מעשה המרגלים דזה שפיר היה מוקדם למעשה קרח].

קז

ישוב קושיא י - יא - יב - יג (באופן ב)

וכן יש לומר עוד לאורך גיסא, כי מעות זמרי נצטחו מן מעשה המרגלים

פאָרקערט קען מען אויך זאָגן, "זמרי בן סלוא" האָט גענומען [סברת טעותו] פון די "מרגלים".

קח

דהנה מבואר בכתבי האר"י, דומרי נתגלגל אח"כ בר' עקיבא, וכזבי בת צור נתגלגלה באשת טרונסורופוס שנתגיירה אח"כ ונישאת לר' עקיבא, ובוה טעה זמרי כי חשב שהוא בת זוגו גם באותו גלגול. ונמצא כי כל חמאו של זמרי היה במה שהקדים הענין לפני הזמן ולא המתין עד עת הראוי

[דהנה] לעולם ביי זמרי בן סלוא איז דער טעות ווייל ער האָט זיך "מקדים" געווען.

דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך^ט אַז זמרי בן סלוא איז נתגלגל געוואָרן אין רבי עקיבא'ן, און קָזַבְי [בת צור נתגלגלה] אין אשת טרונסורופוס הרשע, און רבי עקיבא האָט זי דערנאָך גענומען [כשנתגיירה, כמבואר בגמרא] (עבודה זרה כ.). ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין, מסתמא איז עפעס געווען אַן ענין אין דעם בגבהי מרומים. און זמרי בן סלוא האָט דאָס געזען 'פריער', אין פריערדיגן גלגול.

ער האָט זיך אָבער טועה געווען, ער האָט זיך נישט געטאָרט "צואיילן" [לפני הזמן]. אַז משה רבינו האָט נישט מסכים געווען, האָט ער עס נישט געטאָרט טוהן [והיה לו לידע מזה שעדיין לא הגיע זמנו].

קט

ומה שמעיה "להקדים" הענין, הוא לפי שראה במעשה המרגלים מה שעלתה בידם כשרצו "להמתין" ולא ליכנס לארץ מיד על כל פנים האָט 'ער' געוואָלט "צואיילן", [והסיבה לזה היה יען כי אצל די מרגלים האָט ער געזען 'פאַרקערט', זיי האָבן געטון "במתינות", זיי האָבן געוואָלט "וואַרטן" [און פאַרדעם] האָט נישט געטויגט, [ולכן] האָט ער געוואָלט "צואיילן".

קי

אבל האמת הוא דהכל לפי הענין, דכשמשה רבינו אומר שיש ליכנס לארץ אסור "להמתין", וכשמשה רבינו אומר שלא יקח את כזבי אסור לו "להקדים"

אָבער דער אמת, איז דאָך 'ביידע' אמת. [דלפעמים צריך להמתין, ולפעמים להקדים]. ווען "משה רבינו" האָט געזאָגט אַז מ'זאָל "צואיילן" [ליכנס לארץ], ברויך מען "איילן".

ווען משה רבינו הייסט "וואַרטן" [שזמרי לא יקח את כזבי בגלגול זה], ברויך מען "וואַרטן".

ביי 'ביידע' איז געווען דער פעלער [ווייל] זיי האָבן נישט געפאָלגט משה רבינו'ן [ולכן עלתה בהם מה שעלתה].

קיא

אבל עכ"פ סברת טעותו של זמרי נתלה במעשה המרגלים, ואם כן גם לדרך זה נמצא שמעשה המרגלים ומעשה זמרי הם הא בהא תליא, וממילא מיושבים כל הקושיות שבענין זה

אָבער פאַר 'זיך' האָבן זיי זיך טועה געווען 'איינער פונעם אַנדערן'^ט. האָט זיך "זמרי בן סלוא" טועה געווען דורך די "מרגלים". [ונמצא] איז עס ווייטער הָא בְּהָא תְּלִיא [מעשה זמרי במעשה המרגלים. וממילא לדרך זה מיושבים גם כן כל הקושיות והסתירות שבוה, כעין המבואר לעיל (באות קו) לפי אופן הא'].

^ט עיין ילקוט ראובני (וישלח אות קכו) בשם כתבי המקובלים ע"פ הקדמת האר"י ז"ל. וע"ע שם (פנחס, אות צ), ובחסד לאברהם (מעין ה, נהר כה), ובכתבי הרמ"ע מפאנו (גלגולי נשמות, אות כ).

^{טט} שהמרגלים טעו ממה שראו מעשה זמרי, כמבואר לעיל באופן הא'. וזמרי טעה ממה שראה מעשה המרגלים, כמבואר כאן באופן הב'.

קיב

תוכן הדברים לעניינינו

אם נוטין מדרך המקובל יכולין ליפול לגמרי, ואפילו צדיקים ונשיאי ישראל, ובפרט בדור השפל הזה היצא לנו מזה, אז מ'גייט אַוועק פון "דרך המקובל", פון דער "תורה הקדושה", פונעם "אמת" וואָס מ'איז מקובל פון צדיקים און קדושים, קאָן מען זיך מ'מאוס אויסגליטשן, אפילו גאָר "נשיאי ישראל", גאָר "צדיקים". איבערהויפט אין דעם דור השפל, אין דעם דור השפל.

קיג

בעה"ר פונען היום בענינים חמורים כהגלות והגאולה, שהוא ענין התלוי לגמרי בהשגחה מן השמים, וכשהרשעים האפיקורסים (הציונים) מתערבין בזה יש עוד יהודים שומרי תורה ומצות שהם נמשכין אחריהם אזי לנו שָׁכַף עֲלֵתָהּ בְּיָמֵינוּ, אין 'דעם דור'. אז מ'רירט אָן אַזעלעכע ענינים וואָס דער גאַנצער "כלל ישראל" הענגט אין דעם, די גאַנצע "קדושה". [מ'רירט אָן] אין דער "גאולה", אינעם "גלות".

אַלעס איז "מן השמים" [כל ענין הגלות והגאולה], דאָס מוז זיין. [און] שוועלים הִלְכוּ בו (איכה ה, יח), אַז "רשעים אפיקורסים" מ'ישן זיך אַרײַן אין "גאולה" מיטן "גלות", [און] בעווננו הרבים אפילו "אידן שומרי תורה ומצות" ווערן נמשך אחריהם. ווי אַ 'ביטער אומגליק' איז דאָס !

קיד

האבות הקדושים וכן צדיקים הקודמים כבר ראו הכל מראש, אבל מי יודע אם לא העלימו מהם עומק שפלות המצב שברורינו כדי שלא לצערם, כי אלמלא ראו זה לא היה יכולין לסבול צער כזאת זיי האָבן דאָך אַלעס געזען [פאָראַויס], די אבות הקדושים, און די אַלע פריעריגע קדושים.

גאָר מי יודע, אזוי ווי מ'האָט מעלים געווען פון אברהם אבינו ישמעאל'ן, און פון יצחק'ן עשו, ווער ווייסט צי מ'האָט נישט מעלים געווען פון זיי אַזאַ 'ביטערן מצב' וואָס אונז לעב מיר היינט !. זיי העטן עס נישט גיווען אויסגעהאַלטן ווען זיי העטן דאָס גיווען געזען !

קטו

יעקב אבינו לא מת, וזכותו יגן עלינו שנוכל להתקיים ה' ירחם עלינו בזכותם. יעקב אבינו לא מת, יעקב אבינו איז דאָך חי וְקַיָם, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים (תענית ה:), זאָל 'זְכוּתו' יִגַן עָלֵינוּ מִזְאָל ניצול ווערן [מהם ומהמונם, ושלא לטעות בזה]. (המשך להלן אות קכא)

קטז

ביאור מאמר נפלא באבות דרבי נתן

על פי הענין של "יעקב אבינו לא מת"

באבות דרבי נתן: אין אדם מת אלא מן הבטלה, שנאמר ויגוע ויאסף אל עמיו

אזוי ווי"ט ש'שטייט דאָ אין אבות דרבי נתן פרק י"א (משנה א) איז דאָ אַ 'מאמר נפלא', ש'שטייט אין אדם מת אלא מן הבטלה, ווייל מ'זיצט ליידיג, שנאמר (מט, לג) ויִגְוֶעַ ויִאָסֵף אֶל עַמּוּיו.

^ט ההמשך הוא, איידי דאיירי מענין "יעקב אבינו לא מת", בא לפרש מאמר נפלא שבכרייתא על הפסוק שבענין זה.

ק"ז

[קושיא טו]

עצם המאמר אפשר לפרש דאין אדם מת אלא מן הבטלה, דהיינו כגון ביטול תורה או ביטול הרביקות בה'. אבל בכל אופן קשה איך נשמע זאת מפסוק ויגוע ויאסף אל עמיו

ס'איז אַ הפלא ופלא [איך נשמע זאת מפסוק זה].

[בשלמא עצם המאמר] דעם אין אדם מת אלא מן 'הבטלה', קען מען טייטשן [דהכוונה על] 'ביטול תורה'^{עא}, אָדער 'וואָס' [כגון ביטול הרביקות בה'].
אפילו ס'איז געווען גזירת מיתה, אָבער ס'איז דאָך געווען צדיקים און קדושים וואָס זענען כסדר "דבוק געווען אין באַשעפער", קאָן זיין אַז זיי זענען געבליבן [בבחינת בחיים, כמו יעקב אבינו].

אָבער וויאָזוי איז [דאָס] 'געדרינגען' פון [דעם פסוק] ויגוע ויאסף אַל עמיו.

ק"ח

והבנין יהושע מפרש דקאי על ביטול ממלאכה, ומפרש לשון הכתוב באופן כזה, אבל הוא דוחק לפרש כן
ער דער בנין יהושע^{עב} וואָס ער זאָגט פשט, איז אַ גרויסער דוחק. ער זאָגט ויגוע פון "מלאכה", ויאסף אַל עמיו, [מלשון] 'אסיפה' לתוך ביתו [כלומר שהוא נכנס בביתו ומתעצל ממלאכה, והבטלה מביא לידי שעמום ומהומה, ועל ידי זה מת].

ק"ט

וכל הפירושים שראיתי בזה כולם דחוקים

[על כל פנים] וויאָזוי דאָס איז געדרינגען פון 'דאָרטן', מוטשען זיך אַלע [מפרשים].
די אַלע פשטים וואָס איך האָב געזען, איז גרויסע דוחקים.

קכ

שוב קושיא טו

אבל ל' נראה דהפירוש הוא כפשוטו, דרש"י פירש דמפסוק זה נלמד הא דיעקב אבינו לא מת, ואם כן מוכח שיש מציאות שלא ימותו, ואם כן מה ששאר האנשים מתים הוא מפאת שלא השלימו עצמם כל כך, וזוהו נלמד שפיר עצם המאמר דאין אדם מת אלא מן 'הבטלה', דהיינו ביטול תורה או ביטול הרביקות בה'

נאָר מיר דאָכט זיך א דבר פשוט, ס'איז גאָרנישט קשה.

קען זיין, איך האָב נעכטן נאָכט [בסעודת ליל ש"ק] שוין געשמועסט פון דעם וואָס רש"י זאָגט [אז פון] ויגוע ויאסף אַל עמיו איז געדרינגען יעקב אבינו לא מת, ווייל ס'שטייט נישט [לשון] מיתה, נאָר ויגוע ויאסף.

[ובזה אתי שפיר דברי האבות דר' נתן, כי] לכאורה ער זאָגט [בעצם המאמר כי] אין אדם מת אלא מן הבטלה, מ'איז זיך אַליין שולדיג, [ווייל] ס'איז נישט געווען אַזא שלימות, אַלץ איז עפעס אַ פגם, [ונכמאמרם] [שבת נה]. אין מיתה בלא חטא.

איי ווי קען מען זאָגן אין מיתה בלא חטא, ס'איז דאָך אַ גזירה געווען [שנגזר מיתה על כל אדם]. זאָגט ער ניין, זעסט דאָך ס'מוז נישט זיין [ענין המיתה], שנאמר ויגוע ויאסף אַל עמיו, פאָרוואָס שטייט נישט "מיתה", ווייל יעקב אבינו לא מת, איז דאָך געדרינגען אַז ס'איז געווען אַ 'מציאות' ס'זאָל זיין לא מת, ממילא קען איך זאָגן [עצם המאמר כי] אין אדם מת אלא מן הבטלה. איז עס טאָקע געדרינגען פון דאָנעט.

^{עא} כמבואר בגמרא שבת (דף ה) בענין הסתלקות דוד המלך ע"ה, דכשהיה גורס בתורה לא היה יכול למות, עד שהשטן ביטלו מגירסתו ע"י תחבולה.

^{עב} ביאור על אבות דרבי נתן שנדפס על הדף בש"ס ווילנא, להגאון רבי יהושע פאלק ב"ר יצחק אייזיק מליסא, תלמיד הגאון ר' זרח איידליץ מפראג בעל "אור לישירים" (המובא לעיל אות מט).

קכא

המשך תוכן הדברים לעניינינו

יעקב אבינו חי וקיים, וכח ישראל סבא נשאר עד היום הזה

על כל פנים יַעֲקֹב אָבִינוּ חַי וְקַיִם, אֲזִי יַעֲקֹב אֲבִינוּ לֹא מָת. דַּעַר כַּח אִיזִי גַעבִלִיבִן פֿון יַעֲקֹב אֲבִינוּ, דַּעַר כַּח פֿון "ישראל סבא".
השם יתברך ירחם עלינו (בזכותו).

קכב

על דור האחרון דרשו ב' אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם לימות המשיח

כי בכל דור היו גם צדיקים המושיעים את ישראל, ולימות המשיח אין לנו למי לפנות אלא להקב"ה בלבד

[וּדְרָשׁוּ חֲזו"ל בַּפֿסוּק] לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גַעְלָתִים לְכַלְתָּם [לְהַפֿר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם] [בַּחֻקוֹתַי כּו, מו]. 'דַּעַמְאָלְטִס' [בִּימֵי כַשְׁדִּים] הָאָט מַעַן אִיבַעֲרַגְעִלְאָזֵט "חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזַרְיָה" - רַעַכְנֵט אוֹיס דִּי גַמְרָא^צ, - און 'דַּעַמְאָלְטִס' [בִּימֵי הַמֶּן] הָאָט מַעַן אִיבַעֲרַגְעִלְאָזֵט "מִרְדַּכִּי וְאַסְתֵּר". כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, אָזוֹי שְׂטִיט.
זַעַט אוֹיס, אִין "יַעֲדֵן דּוֹר" הָאָט מַעַן אִיבַעֲרַגְעִלְאָזֵט [צַדִּיקִים הַמּוֹשִׁיעִים אֶת יִשְׂרָאֵל, אָבַעַר] אוֹיף "לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ" אִיזִי נֶאָר גַּעבִלִיבִן דַּעַר בַּאֲשַׁעַפֿער אַלִּיין.
השם יתברך זָאָל אוֹיף אונז רַחֲמִנוֹת הָאָבִן!
מ'הָאָב מִיר זִיךְ צו קִינַעִם נִישַׁט צו קַעַרן און צו וועַנַדן, נֶאָר צו "אִיין בַּאֲשַׁעַפֿער"!

קכג

והקב"ה יקבל תפילות הדור הזה, ומה שאנו עוסקים "בדרך" תשובה הורית, בבחינת קבלת "מנחת עני"

מִסְתַּמָּא אִיזִי [הַקֶּבֶל] מִקְבֵּל גַּם תַּפִּלוֹת עֲנִיִּים כַּמוֹנו, כַּדְכַּתִּיב] קְרוֹב ה' "לְכָל" קְרָאִיו (תַּהֲלִים קמח, יח), הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא [אִיזִי] אָשְׁכּוֹן אֶת "דְּכָא וּשְׁפָל רוּחַ" (יִשְׁעִי נז, טו. וְעִיין מַגִּילָה לא., וסוּטָה ה.).

[וּבַבְּחִינַת] וְאָל אֱלֹהֵינוּ כִּי "יִרְבָּה" לְסִלּוֹחַ זֶה עֲשִׂירִית הַאִיפָה [שֶׁל "מִנַּחַת עֲנִי"], וְוִי כ'הָאָב אָנְגַּעֲהוּיבִן [בַּתַּחֲלַת הַדְּרוֹשׁ (אֹת כה-כז) בִּשְׁם הַיַּעֲרוֹת דְּבַשׁ], הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִיזִי מוֹוֹתֵר דָּאָס "חַיּוֹת" בִּי אַ קַרְבֵּן "עֲנִי" [וּמִקְבִּלוֹ לְרַצּוֹן אִף שֶׁלֹּא הִיָּה מִן הָרָאוּי לְקַבֵּלוֹ, וּבִזֶּה "מִרְבָּה" סִלִּיחָה לַמֵּאוּד].

דַּעַר בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זָאָל מִקְבֵּל זֵיין [מַה שְּׁאֵנוּ עוֹסְקִים בַּעֲנִינֵי תִשׁוּבָה, בַּבְּחִינַת] "וְדֶרֶךְ" תִּשׁוּבָה הוֹרִית. [וּכְפִירוּשֵׁנוּ דִּלְעִיל בְּאוֹת לט].

קכד

ביאור הפסוק וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵי כִּי "רַב" הוּא

על דרך שפירש היעירות דבש בפסוק כִּי "יִרְבָּה" לְסִלּוֹחַ,

שֶׁהַקֶּבֶל מִרְבָּה מַחֲלִיחַ מֵאוּד בְּמַה שְּׁמִקְבֵּל אִף מִנַּחַת הָעֲנִי שְׁאִין לוֹ "חַיּוֹת"

אִיבַעֲרַדַּעַם [יֵשׁ לְפִרְשׁ עַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם לִשׁוֹן הַפֿסוּק] וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵי כִּי "רַב" הוּא (תַּהֲלִים כה, יא), וּוָאָס אִיזִי דַּעַר כִּי "רַב" הוּא, דָּאָס אִיזִי דִּי בַּחֲנִינָה [פֿון] כִּי "יִרְבָּה" לְסִלּוֹחַ, דַּעַר כִּי

^צ בַּגְמָרָא מַגִּילָה (יא): בַּמִּתְנִיתָא תַנָּא, לֹא מֵאֲסָתִים, בִּימֵי כַשְׁדִּים, שֶׁהַעֲמַדְתִּי לָהֶם דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזַרְיָה. וְלֹא גַעְלָתִים, בִּימֵי יוֹנִיָּם, שֶׁהַעֲמַדְתִּי לָהֶם שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק, וְחִשְׁמוֹנָאִי וּבְנִינִי, וּמִתְתִּיָּה כֶּהֱן גְּדוֹל. לְכַלְתָּם, בִּימֵי הַמֶּן, שֶׁהַעֲמַדְתִּי לָהֶם מִרְדַּכִּי וְאַסְתֵּר. לְהַפֿר בְּרִיתִי אִתָּם, בִּימֵי פִרְסִיִּים, שֶׁהַעֲמַדְתִּי לָהֶם שֶׁל בֵּית רַבִּי וְחַכְמֵי דוֹרוֹת. כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, לַעֲתִיד לְבוֹא, שְׁאִין כָּל אֹמָה וְלִשׁוֹן יִכְוָלָה לְשַׁלוֹט בָּהֶם. - וְכֵן הוּא בַּמְדֻרָּשׁ (אַסְתֵּר) בַּהֲקִדְמָה סִימָן ד, וְשֶׁם הַלִּשׁוֹן כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם "בִּימֵי גִיּוֹג וּמִגִּיּוֹג".

"יִרְבֶּה" איז דאָךְ עס טייטש [זה] עשירית האיפה שהקדוש ברוך הוא מוותר משלו, איז דאָךְ די 'סליחה' בבחינת כִּי "יִרְבֶּה". [ועל זה] איז מען מתפלל [בהתפילות והסליחות] כִּי "רַב" הוּא, וְסִלַּחְתָּ לְעֹנֵינוּ' [כִּי "רַב" הוּא].

קכה

הקדוש ברוך הוא זאל מקרב זיין לְכָבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
הקדוש ברוך הוא זאל קוקן אויף די "צובראָכענע הערצער" פון אידן.
בעונותינו הרבים אין דעם גרויסן שפלות, 'וואו' מ'גייט 'ארויס', יעדער 'דרך' [יכולין ליפול ח"ו] – ס'זאל זיין [רק] דרך "תשובה", – 'וואו' מ'גייט אַרויס, וואו מ'קערט זיך און וואו מ'ווענדט זיך, אַז מ'גייט נאָר אויף די גאס, 'וואו' מ'קוקט זיך אום, קאָן מען חלילה פאַרפאַלן ווערן מיט "מחשבות" און מיט "דרכים" רעים, 'מחשבת תאוות' און 'מחשבת מינות' השם ישמרינו. [וועיין לעיל אות מ].
ס'זאל זיין דורך "תשובה" הורית [ולא שאר דרכים].

קכו

ס'זאל זיין לאַ מאַסָתִים וְלֹא גַעלָתִים "כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם". (כדלעיל אות קכב).
[ויתקיים בנך] די ברכה וואָס יעקב אבינו האָט געבענטשט אידן, אַיש אָשֶׁר כָּבַרְכָתוּ בְּרַךְ אֹתָם (מט, כח).
'יעדער' וואָס פאַר אַ ברכה ער ברויך.

יעדעס 'דור', וואָס מ'ברויך, [און פאַר אונז] וואָס אונז ברויך מיר אין אונזער דור.

קכז

ביאור הפסוק אֲשֶׁר יִקְרָא אֹתָם

הקדמה לישוב קושיא * (באופן א)

הכלי יקר מפרש בהפסוק "הקרה" נָא לְפָנֵי הַיּוֹם, דכל דבר היוצא מגדר הטבעי והרגיל, נקרא בלשון מושאל בשם מקרה. ושם כיון שרובה לא היתה רגילה כלל לצאת, ואליעזר ביקש שהיום תצא החוצה על עין המים, ע"כ אמר בלשון "הקרה" נָא נאָר וואָס כ'האָב אָנגעהויבן פריער [בקושיא י, לדקדק בהלשון] אֲשֶׁר "יִקְרָא" אֹתָם.
[אפשר לומר בהקדם וואָס] דער כלי יקר זאָגט^ט, ביי אברהם אבינו איז געווען, ער האָט געשיקט אליעזר עבד אברהם ער האָט געזאָגט (חיי כד, יב) הִקְרָה נָא לְפָנֵי הַיּוֹם, וואָס איז דער "הקרה".

נאָר ער האָט דאָךְ געוואוסט ער קאָן נישט גיין אין די הייזער זוכן וועלעכע בתולה איז גוט [ליצחק, ולכן התפלל] אַז זי זאל אַרויסקומען אויף 'די גאס', עַל עֵין הַמַּיִם (שם, יג).

נו ער האָט דאָךְ געזוכט אַזעלעכע וואָס זי איז נישט קיין "יצאנית", וואָס זי גייט נישט אַרום אויף 'די גאסן'. נו וויאָזוי וועט זי 'אַרויסקומען'.

האָט ער געבעטן ס'זאל זיין אַ "מקרה". אַזא זאך וואָס ס'קומט 'נאָר אמאָל' פאַר, דעם הייסט אַ "מקרה". האָט ער געזאָגט "הקרה" לְפָנֵי הַיּוֹם, ס'זאל געשען אַזא זאך

^ט בכלי יקר (חיי שם): הקרה נָא לְפָנֵי הַיּוֹם. יש אומרים שאמר שיומין לו' ה נערה חשובה שאין דרכה לצאת כלל, ולפי שעה "במקרה" תצא עכשיו לְפָנֵי דווקא, כדי שלא תהיה מן היצאניות. לכן נאמר בתורה ואיש לא יִדְעָה, שלא היה שום אדם מכירה, כי לא יצאת מעולם כי אם בפעם זה. ועל כן הוצרך לשאול את פיה בת מי את, ולמה לא שאל לשאר נערות שהיו שמה, כי בלי ספק לא הלכה לבדה, אלא לפי שאיש לא יִדְעָה, רצה לומר לא 'הקירה'.

וואָס ס'איז אַ "מקרה", ס'זאל אַרויסקומען אויף די גאָס אַזעלעכע וואָס זי איז נישט אַגעוואוינט' [רגיל] צו גיין.

און אזוי איז געווען רבקה אמנו, איש לא ידעה (שם, טז), [ונכדמפרש הכלי יקר] ס'האָט זי קיינער נישט 'געקענט', זי האָט נישט געהאַט קיין 'חברותא' מיט קיינעם, ס'איז נאָר געווען אַ "מקרה" [מה שיצאה באותו היום].
[עד כאן דברי הכלי יקר].

קכח

ועל דרך זה יש לפרש מה שאמר יעקב כי "הקרה" ה' אלקיך לפני, ריעקב חשב על עצמו שאינו ראוי לזה משורת הדין שיזמין לו הקב"ה חפצו מיד, ולכן החזיק זה לענין "מקרה", דהיינו דבר שיוצא "משורת הדין"

איבערדעם [אפשר לפרש] דעס וואָס שטייט ביי יצחק (תולדות כז, כ), יעקב אבינו האָט געזאָגט - [על שאלת יצחק] מה זה מהרה'ת למצא בני - [ניאמר] כי "הקרה" ה' אלקיך לפני. [לכאורה גם שם קשה] וואָס הייסט כי "הקרה", ס'שטייט [דאָך להדיא, און] "מן השמים" מזמין געווען [ונכמו שאמר כי הקרה 'ה' אלקיך" לפני].

נאָר אָבער, ער דאַרף דאָך ראוי זיין דערצו [שמן השמים יזמין חפצו בהשגחה תיכף ומיד], ממילא געוויינטליך [הצדיקים נשבר לבם בקרבם], ער [יעקב] איז דאָך געווען ביי זיך 'צובראָכן', קאָטן יעקב בעיניו (עי' עמוס ז, ב-ה), [ועל כן חשב] ער איז נישט ראוי צו דעם [משורת הדין], נאָר דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפן 'אַנדערש פון דער שורת הדין', דאָס הייסט אויך אַ "מקרה", [ולכן אמר] כי "הקרה" ה' אלקיך לפני.

קכט

ישוב קושיא י - (באופן א)

וזה שאמר כאן אָשר "יקרא" אַתְּכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, דבאחרית הימים יהיה ענין הגאולה בבחינת מקרה, שמתוך שפלות גדול כזה עתידין כל ישראל לעשות תשובה שלימה, שהוא דבר שלא היה עדיין מעולם

איבערדעם האָט ער געזאָגט האָספּו וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר "יקרא" אַתְּכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, "באחרית הימים" וועט זיין אַ "מקרה" [האופן שיושעו בני ישראל].
די גאַנצע גאולה וועט דאָך זיין מיט אַזאַ בחינה, [און] פון אַזאַ שווערן מצב, פון אַזאַ נידעריגן מצב, [און] דער גאַנצער כלל ישראל, וועט תשובה טון. דאָס איז דאָך זיכער [שלבסוף יעשו כל ישראל תשובה], ווי דער רמב"ם זאָגט ע"י (בפ"ז מהל' תשובה ה"ה).

מ'קאָן גאָרנישט פאַרשטיין מיטן שכל, ס'איז נאָך אַזוינס נישט געווען בעולם.
פון אַזאַ נידעריגן מצב, [און] דער גאַנצער כלל ישראל זאל תשובה טוהן. דאָס וועט געשען [נאָר] דורכן "מלך המשיח". [און] דאָס איז אַ "מקרה".

הגם ס'שטייט הַמִּקְרָה לֹא יִתְמִיד (מאמר החכם, מובא בספרים). [נאָר] 'דערנאָך' וועט מען אַליין האָרעווען' [ווייטער, ואז כבר לא יהיה בדרך מקרה, ולכן יתמיד הדבר].
אָבער דאָס 'ערשטע מאָל' וויאָזוי דאָס איז געשען [הוא בבחינת "מקרה", באתערותא דלעילא]. [ועל זה רמז יעקב אבינו באומרו אָשר "יקרא" אַתְּכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים].

^{עב} והכוונה בכל זה שיזמן ה' לידם רצונם ומבוקשם בהשגחה נפלאה, אבל יוצא מגדר הטבעי והרגיל, ועל כן הוציאו הכתוב בלשון מקרה, והוא לשון מושאל לפי שנראין הדברים כמקרה, וזה יעיד על השתלשלות הענינים בהשגחה נפלאה מוצא מדרך הטבע והרגיל. (דברי יואל).

^{עב} ברמב"ם (תשובה ה, ז): כל הנביאים כולן צו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הכתיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר (נצבים ל, א-א) והיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלקיך וגו' ושב ה' אלקיך וגו'.

קל

שוב קושיא י' - (כאופן ב)

וגם עתה בתוך הגלות בדור האחרון, מה שהקב"ה מקבל תשובתנו העניה, אף שתשובה כזאת לא היה ראוי להתקבל בדורות הראשונים, זהו גם כן ענין היוצא מסדר הרגיל ונקרא בשם "מקרה", ועל זה גם כן רומז באומרו **אֲשֶׁר "יִקְרָא" אֶתְכֶם "בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים"**

און אויסערדעם, דער גאנצער מצב פון דעם [של תיקון חטא זה] איז אויך אַ "מקרה". מיט דעם מיינ איך טאָקע דאָס אַליין, אַז אידן זענען אַזוי נידריג, אין אַזאַ שפלות, [און] דער בורא כל עולמים זאָל פון אונז צונעמען [=מקבל זיין] אַזאַ אַרעם קרבן ווי פון אונז, אַזאַ אַרעם קרבן אַן דעת און אַן תבונה, אַן יראת שמים, אַן פנימיות. נאָר 'עפעס' אַז מ'טוט זיך אַריין אין האַרץ, מ'זאָל 'עפעס' קאַנען "מוריד דמעות" זיין פאַר'ן לעבעדיגן באַשעפער, מ'זאָל מקבל זיין דעם עול "מלכות שמים".

כאָטשיג ווי ס'זעט אויס שטייט אַז מ'איז נישט מקבל אַזאַ תשובה, [אַבער] באַחרית הימים וועט זיין אַ "מקרה" [שיקבל הקב"ה גם תשובה כזאת].
[ועל זה אנו מבקשים] אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנֹת "רַאשֵׁינִים", נישט אַזוי ווי ס'איז געווען "פריער" [שתשובה כזאת לא היה ראוי להתקבל], ווי דער צמח דוד זאָגט (כדלעיל אות לד). [נאָר] מַהֵר "יִקְדְּמוּנוּ רַחֲמִיךָ" כִּי "דְּלוּנוּ מֵאֵד" [דלצד שפלות ודלות הדור יקבל הקב"ה ברוב "רחמיו" גם תשובה הקטנה כזאת].

איבערדעם וועט זיין אֲשֶׁר "יִקְרָא" אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים [שיקבלו גם תשובה כזאת, שלא כשורת הדין הרגיל עד עתה].

יעקב אבינו האָט שוין מתנבא געווען אויף דעם דור.

קלא

ביאור לשון האָספּו

אפשר לרמוז כי יעקב אסף וקיבץ או לפניו את כל נשמות ישראל עד סוף כל הדורות, ואם גם אנו עמדנו שם לפניו [ואפשר שלכן אמר] **הָאָסְפוּ** [וגו'] **"בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים"**. ער האָט דאָ געמיינט "הָאָסְפוּ" [שיתקבצו לפניו כל נשמות ישראל עד סוף כל הדורות], אפשר איז גאָר געווען [אַז] **כל נשמות ישראל האָט ער צוזאַמען גענומען, עד סוף כל הדורות.**

קאָן נאָך גאָר זיין אַז "אונז" זעמיר אויך דאָרט געשטאַנען !

נאָר מ'ווייס מיר נישט וואו מ'האַלט מיר [מצד נשמותינו].

קלב

ברכת הקודש

השם יתברך זאָל אונז נאָך מזכה זיין, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו טוהן "תשובה שלימה" פאַר'ן בורא כל עולמים.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען די "הויכע רגע" פון ביאת המשיח.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו הערן "שופר של משיח".

מ'זאָל מיר נישט נדחה ווערן דורך די עונות, מ'ווייס מיר דאָך וויאָזוי מ'האַלט

מיר [מצד עונותינו], מ'זאָל נישט חלילה נדחה ווערן דורך די עונות.

השם יתברך ירחם עלינו בזכות "אבותינו הקדושים".
 און [בזכות] די אלע ברכות וואס יעקב אבינו האָט איבערגעלאָזט פאַר פֿל שְׁבִיטִי
 יִשְׂרָאֵל, [כמאמר הכתוב "כָּל אֵלֶּה שְׁבִיטֵי יִשְׂרָאֵל" וגו'] אִישׁ אֲשֶׁר כָּבַדְתּוּ בְּרַךְ אֹתָם, יַעֲדֶרְעֶר
 אויף זיין בחינה, יַעֲדֶעס "דורך" לויטן מצב, און יַעֲדֶר "מענטש" לויט זיין בחינה.
 (כדלעיל אות קכו).

השם יתברך זאָל אונז העלפן, אַל יַעֲזָבֵנוּ וְאֵל יִטְשֵׁנוּ.
 עוד בו נִשְׁמָתוֹ קֵעַן מֵעַן נֶאֱךָ אֵלֶּס פֶּאַררעכטן!
 מ'זאָל מיר נאָך זוכה זיין מתקן צו זיין וואָס מ'האָט פוגם געווען, ווילאַנג מ'האָט
 נאָך צייט.
 מ'זעט ווי דער מצב איז, וויאָזוי די דורות ריקן זיך. און דער "מצב העולם"
 ווייסט מֵעַן דֵּעַן וואו מ'האַלט [מצד מאורעות העתידים]?, וויאָזוי ס'איז הסכנה מרחפת בגוף
 ובנפש.

השם יתברך זאָל העלפן מ'זאָל מיר 'נתקרב' ווערן צו הקדוש ברוך הוא.
 יֵט אֱלִינוּ חֲסִדֵּיו וְיֵאָר פָּנָיו אֱלִינוּ.
 מ'זאָל אונז 'מקרב' זיין צום בורא כל עולמים.
 מ'זאָל מיר זוכה זיין צו גיין אין אמת'דיגן דרך, באמת ובתמים.
 מ'זאָל מיר זוכה זיין צו טוהן דעם "רצון הבורא" ברוך הוא וברוך שמו.
 ס'זאָל נתקדש ווערן "שם שמים" על ידינו.
 מ'זאָל מיר זוכה זיין מרחיב זיין "גבול הקדושה".
 מ'זאָל מיר זוכה זיין מקבל צו זיין דעם "עול תורה" און דעם "עול מלכות
 שמים".
 במהרה זאָל מיר זוכה זיין צו זען בישועת כל ישראל ושמחתן, ובהתגלות כבוד
 שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

